

איראן:

מאתגר אזורי לאיום עולמי

המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה (ע"ר)
Jerusalem Center for Public Affairs

© המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה
רח' תל חי 13, ירושלים 92107, ישראל
טל': 02-5619112 פקס: 02-5619281
דוא"ל: jcpa@netvision.net.il
www.jcpa.org

הפקה: אהובה וולק
עיצוב גרפי: סטודיו רמי וג'קי www.ramijaki.co.il

מסת"ב: 3-105-218-965-978

תוכן העניינים

7 הקדמה - תא"ל (בדימ.) ד"ר שמעון שפירא

חלק ראשון - האיום הצבאי מאיראן

9 תכנית הגרעין האיראנית: תמונת מצב
השגריר ד"ר דורי גולד

20 הערכת המודיעין הלאומי האמריקני בסוגיית איראן ותוצאותיה:
שולחן עגול של מומחים ישראלים
אלוף (בדימ.) אהרון זאבי פרקש, לשעבר ראש אמ"ן
אלוף (בדימ.) יעקב עמידרור, לשעבר ראש חטיבת המחקר באמ"ן
תת אלוף (בדימ.) יוסי קופרווסר, לשעבר ראש חטיבת המחקר באמ"ן

27 כוח קודס של משמרות המהפכה - המשימה הושלמה!
סא"ל (בדימ.) מיכאל (מיקי) סגל

34 חיל הים האיראני, מצרי הורמוז ומעבר להם
השגריר ד"ר דורי גולד

חלק שני - המהפכה השנייה באיראן האסלאמית

40 התבססות משטר משמרות המהפכה
השגריר ד"ר דורי גולד

חלק שלישי - איראן והמרחב

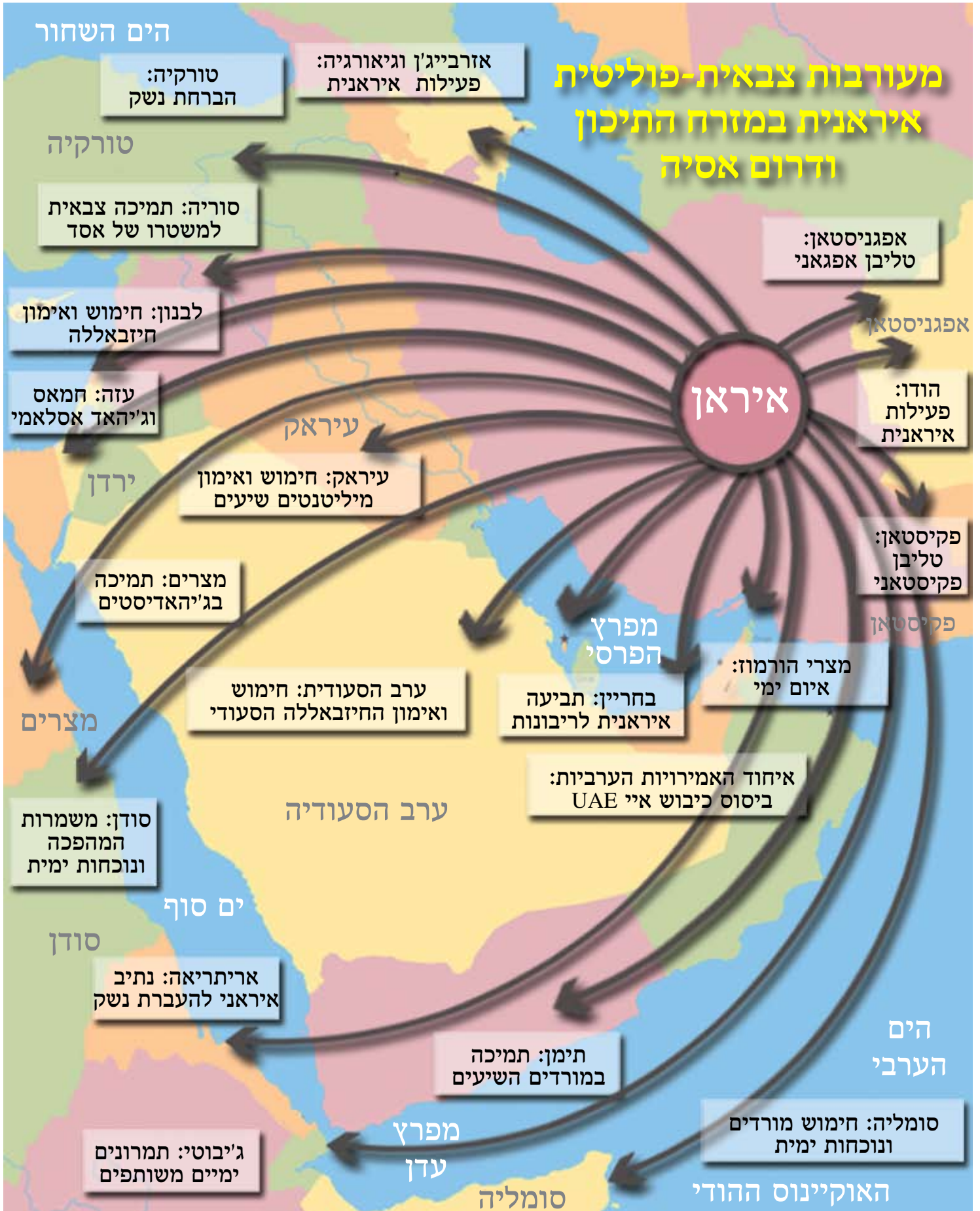
51 כיצד רואה איראן את התמורות בעולם הערבי
סא"ל (בדימ.) מיכאל (מיקי) סגל

58 איראן פועלת לניצחון שיעי בבחריין
סא"ל (בדימ.) מיכאל (מיקי) סגל

חלק רביעי - האיום האיראני בגבול הצפוני של ישראל

- 66..... ביקורו של סגן נשיא איראן בלבנון במאמץ לעקוף את הסנקציות
תא"ל (בדימ.) ד"ר שמעון שפירא
- 69..... חיזבאללה - יצירה של איראן
ההערכה המיוחדת של חיזבאללה למנהיג איראן עלי חמינאי
תא"ל (בדימ.) ד"ר שמעון שפירא
- 73..... האשליה על מתינות החיזבאללה
תא"ל (בדימ.) ד"ר שמעון שפירא
- 77..... התכנית המבצעית של חיזבאללה: טילים על תל אביב וכיבוש הגליל
תא"ל (בדימ.) ד"ר שמעון שפירא
- 79..... איראן מגבירה את חימוש חיזבאללה נגד ישראל
אלוף משנה (בדימ.) ד"ר ז'ק נריה
- 83..... על המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה

מעורבות צבאית-פוליטית איראנית במזרח התיכון ודרום אסיה

אסופה זו, המונה 12 מחקרים שחוברו על ידי מומחים בולטים מתחומי הביטחון והדיפלומטיה, משרטטת את קווי המתאר של האיום האיראני על ישראל, על המזרח התיכון ועל המערב. המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, מכון מחקר מוביל שמתמקד בנושאים של דיפלומטיה וביטחון בישראל, מציג אסופה זו כדי לאפשר לקובעי מדיניות, למעצבי דעת קהל, לאנשי אקדמיה ולסטודנטים להיות מעודכנים יותר אודות ההיבטים השונים של האיום האיראני.

בעשור האחרון נכתבו ספרים רבים על האיום שמציבה איראן למערב, ונראה שכיום הפכו אתגרים אלה מוחשיים מתמיד. הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א), שמושבה בווינה, מודה כיום בגלוי בהתקדמותה של איראן לקראת פיתוח נשק גרעיני. מאמצייה של איראן להגיע אל מעבר למדינות המזרח התיכון כדי לחדור אל חצי הכדור המערבי העפילו לשיאים חדשים כאשר ארצות הברית חשפה מזימה של משמרות המהפכה (IRGC) לשתף פעולה עם קרטל סמים מקסיקני במתקפת טרור מתוכננת בלב וושינגטון ונגד שגריר ערב הסעודית בארצות הברית. ולבסוף, איומיה החוזרים ונשנים של איראן להטיל סגר על מצרי הורמוז ותמרוניה הימיים באזור הדגישו עד כמה חותרת טהרן לנצל את התלות העולמית בנפט של המפרץ הפרסי כדי לאלץ את המערב לאמץ מדיניות חדשה. צירוף אירועים אלה מחייב ניתוח עדכני של המדיניות האיראנית.

התמונה המצטיירת מן הפרקים שלהלן היא שמאז המהפכה האסלאמית ב-1979, ובעיקר בשנים האחרונות, איראן מובילה את דגל המאבק המזוין נגד ישראל וקוראת להשמדתה. הבסיס למאבק זה הוא אידאולוגי-דתי, בעל משמעויות קריטיות לישראל, שכן הוא מניע את המדינה האיראנית להכנת תכנית גרעינית שעל סף הבשלתה אנו נמצאים בעיצומם של ימים אלה. תכנית הגרעין האיראנית לא נועדה להתענה, אלא יש לראות בה אמצעי מרכזי להגשמת החזון האסלאמי-מהפכני של השמדת ישראל.

החלק הראשון - "האיום הצבאי מאיראן" - פותח בפרק שעוסק בניתוח האיום מהתחמשותה של איראן בנשק גרעיני. ד"ר דורי גולד, נשיא המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה ולשעבר שגריר ישראל לאו"ם, פותח בתיאור תכנית הגרעין האיראנית, ומעריך את הסיכויים שהמערב יגביר את הסנקציות נגד איראן כאמצעי הרתעה מפיתוח נשק גרעיני.

שלושה קציני צה"ל בכירים - אלוף (בדימ.) יעקב עמידרו, אלוף (בדימ.) אהרון זאבי פרקש ותת אלוף (בדימ.) יוסי קופרווסר - ממשיכים בסקירה ביקורתית של "הערכת המודיעין הלאומי האמריקני על איראן ותוצאותיה" מנובמבר 2007. פרקש מציין כי: "באופן אירוני, הערכת המודיעין הלאומי האמריקני (NIE) סוללת בפני איראן את הדרך לממש את השאיפות הצבאיות הגרעיניות שלה באין מפריע", בעוד קופרווסר מסכם שהערכת המודיעין הלאומי האמריקני הייתה "תוצר מודיעיני גרוע ביותר".

חשיבותו של מאמר זה רבה גם כיום נוכח מאמצייהם של פקידים אמריקניים להגן על המסקנות העיקריות של ה-NIE גם לאחרונה, כפי שהתפרסם בניו יורק טיימס ב-17 במרץ 2012. חשוב לציין כי פקידים אלה עדיין תומכים במסקנה העיקרית שאיראן עצרה את תהליך החימוש כבר ב-2003.

קופרווסר, לשעבר ראש חטיבת המחקר באמ"ן סוקר בהמשך את ההשפעה המוגבלת של סנקציות בינלאומיות על תכנית הגרעין האיראנית. קופרווסר מסיק ש"אין סימן לכך שניתן להסתמך על סנקציות בינלאומיות כמקור מינוף אמיתי לאלץ את ממשלת איראן לסגת ממטרתה הברורה להשלים תכנית גרעין מתקדמת למטרות צבאיות. למרבה הצער, בשעה שהוטלו הסנקציות, השכילו האיראנים לנצל את השהות שניתנה להם כדי להשלים את מרבית עבודת ההכנה הטכנולוגית להשגת יעד זה".

במאמר, שכותרתו " כוח קודס של משמרות המהפכה - המשימה הושלמה!", מתייחס סא"ל (בדימ.) מיכאל סגל למשמעות של מעורבות כוח קודס (כולל בכיריו) בניסיון ההתנקשות בשגריר ערב הסעודית בארצות הברית על אדמת ארצות הברית, שנחשף באוקטובר 2011, כחלק מדפוס המעורבות האיראנית בטרור בינלאומי.

בפרק "חיל הים האיראני, מצרי הורמוז ומעבר להם" סוקר השגריר ד"ר דורי גולד את מהלכיה של איראן להשתלט על המפרץ הפרסי ואת האיום האיראני על הסחר העולמי בנפט.

החלק השני עוסק באידאולוגיה באיראן האסלאמית. ד"ר דורי גולד פותח בתיאור ההשפעה של משמרות המהפכה באיראן בפרק "התבססות משטר משמרות המהפכה". בהתחשב בעומק האינדוקטרינציה של משמרות המהפכה והשפעתם המתמשכת של אנשי דת המובילים את הקו הנוקשה ביותר על הקצונה שלהם, יהיה זה משגה להניח שהופעתם כמוקד כוח עיקרי בפוליטיקה האיראנית הפנימית תהפוך את איראן לפרגמטית והגיונית יותר בכל עימות עם המערב. יתר על כן, הכשרתה הדתית והאידאולוגית של הנהגה זו מעלה תהיות רציניות באשר ליעילותן של דוקטרינות הרתעה מערביות מול איראן גרעינית.

בחלק השלישי - "איראן והמרחב" - דן מיכאל סגל בשאלה כיצד מזהה איראן את התמורות בעולם הערבי כהזדמנות חדשה לשליטה אזורית, חרף התחרות הטורקית. הוא מציין כי ההנהגה המדינית-צבאית מצביעה על המהפכה האסלאמית באיראן כמקור ההשראה לתנועות ההתנגדות בעולם הערבי. טורקיה ואיראן מתחרות לפי שעה על הנהגת השינויים שמעצבים את פני העולם המוסלמי. בתחילה, נהגה איראן באיפוק כלפי טורקיה, אלא שכיום נראה שהיא משיבה מלחמה. איראן מאשימה את טורקיה בכך שהיא מעודדת "אסלאם ליברלי" ומשתפת פעולה עם המערב. יחד עם זאת, שתי המדינות נותרו עוינות כלפי ישראל.

סגל גם מסביר מדוע מקדמת איראן ניצחון שיעי בבחריין. מבחינה גאוגרפית, בבחריין ממוקמת מול איראן במפרץ הפרסי, אך על אדמתה שוכן הבסיס הימי הראשי של הצי האמריקני באזור המפרץ. איראן טוענת לריבונות על בחריין, ולטענתה בבחריין הייתה בעבר המחוז הארבעה-עשר שלה. איראן פועלת נמרצות להפיל את המשטר הנוכחי בבחריין, בעודה נסמכת על תאים חשאיים ומארגנת מחאות בקרב האוכלוסייה השיעית בסיוע חיזבאללה.

החלק הרביעי בפרסום זה מתייחס לאיום האיראני על גבולה הצפוני של ישראל באמצעות כוחו הצבאי של חיזבאללה. תת אלוף (בדימ.) ד"ר שמעון שפירא מנתח את הערצת החיזבאללה למנהיג איראן, עלי חמינאי, ודן ב"פנטזיה" על מתינות החיזבאללה. הוא מזכיר כי יועצו של הנשיא ברק אובמה לביטחון פנים ולוחמה בטרור, ג'ון ברנן, הצהיר שהממשל האמריקני חותר לקראת דרכים לעודד "יסודות מתונים" בקרב החיזבאללה. ואולם, חיזבאללה נותר חלק ממנגנון הביטחון האיראני. הכרזה שבחיזבאללה יש יסודות מתונים שהפנו עורף לטרור מעלימה עין מהדרך שבה משרת חיזבאללה את פטרוניו. שמעון שפירא חושף גם פרטים על תכניות מלחמה אופרטיביות של חיזבאללה נגד ישראל: ירי טילים על תל אביב וכיבוש הגליל.

אלוף משנה (בדימ.) ד"ר ז'ק נריה, לשעבר יועץ מדיני לראש הממשלה יצחק רבין, מראה כיצד מחישה איראן את חימוש החיזבאללה נגד ישראל. הוא מציין כי "שירותי המודיעין הישראליים והמערביים מודעים זה מכבר למעורבות הסורית והאיראנית בחימושו הגובר של החיזבאללה. שדה התעופה של דמשק זוהה כנקודת מעבר לרכבת האווירית של כלי נשק איראניים, שהועברו בהמשך לחיזבאללה דרך גבול סוריה-לבנון הפתוח, בפיקוחם של שירותי הביטחון הסוריים.

חלק ראשון - האיום הצבאי מאיראן

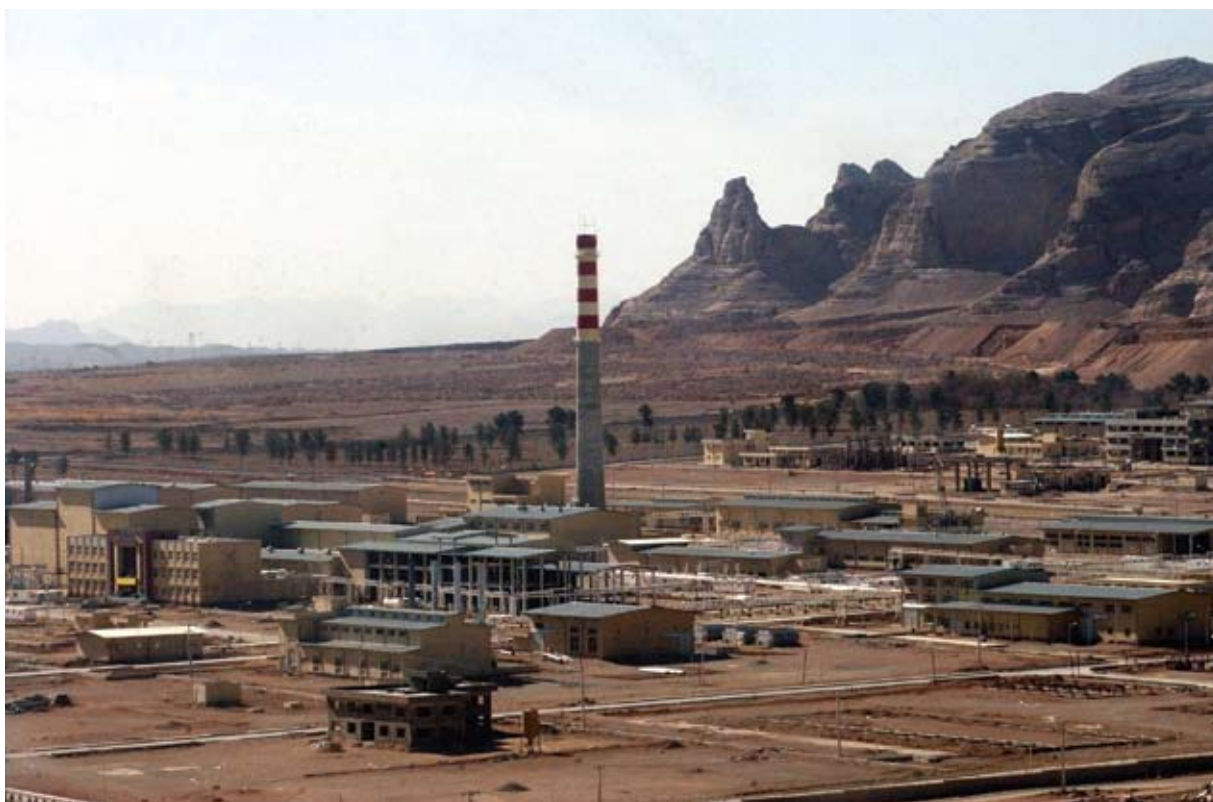
תכנית הגרעין האיראנית: תמונת מצב

אפריל 2012

דורי גולד

במהלך העשור האחרון הלך והתגבש קונסנזוס בינלאומי ברור שאיראן אינה רק חותרת לתכנית גרעין אזרחית, כפי שטענה טהרן, אלא פועלת לפיתוח נשק גרעיני. אמנם, האמנה למניעת הפצת נשק גרעיני כוללת ערובה לזכותם של כל החתומים, ובהם איראן, לעשות שימוש באנרגיה גרעינית למטרות שלום, אך היא לא כוללת זכות להעשרת אורניום שנועד לייצור דלק גרעיני מקומי שעשוי לשמש את תעשיית הנשק הגרעיני. מדינות רבות שלהן תשתיות אנרגיה גרעינית, כגון דרום קוריאה, פינלנד, ספרד ושוודיה, קיבלו למעשה את הדלק הגרעיני שלהן מחו"ל.¹ אפילו בארצות הברית - 92% מהאורניום ששימש את תחנות הכוח הגרעיניות בשנת 2010 היה ממקור זר.² בניגוד למדינות אלה, איראן בחרה להקים את תשתיות האורניום המועשר שלה בנסנו ושמרה על חשאייתן באופן מעורר חשד עד 2002, כשנחשפו על ידי האופוזיציה האיראנית. מתקן העשרה חשאי שני, סמוך לקום, נחשף בשנת 2009.

בשל הדרך שבה בחרה איראן לקדם את תכנית הגרעין שלה, גברו חשדות הקהילה הבינלאומית באשר למטרתה. הקו האיראני הרשמי, לפיו התשתית הגרעינית נועדה לייצור חשמל, איבד כל אמינות במהלך הזמן, במיוחד לאור עתודות הנפט והגז העצומות שהיוו מקור אנרגיה חסכונית הרבה יותר. בפברואר 2006, הצהיר

מתקן העשרת אורניום איראני מחוץ לאיספהאן, 2005. (AP Photo/Vahid Salemi)

במפגיע שר החוץ הצרפתי, פיליפ דוסט-בלאזי, כי "זוהי תכנית צבאית חשאית"³. אפילו הרוסים לא יכלו עוד להמשיך להגן על התרמית של איראן. לפיכך הודה נשיא רוסיה דימיטרי מדוודב ביולי 2010: "איננו אדישים לאופן שבו נראים המרכיבים הצבאיים של תכנית [הגרעין] המקבילה"⁴. כמו כן, בריאיון שהעניק מזכיר ההגנה האמריקאי, לאון פנטה, ב-19 בדצמבר 2011 לחדשות CBS הוא קבע שאיראן עשויה להיות בעלת יכולת נשק גרעיני תוך "שנה בערך...אולי מעט פחות מכך". עבור וושינגטון, כבר לא היה ספק לגבי החתירה של איראן לפצצה גרעינית; השאלה הייתה: מתי תגיע לכך.

בעוד שהמשך העשרת האורניום על ידי איראן, שראשיתו ב-2007, קרא תיגר על שש החלטות של מועצת הביטחון של האו"ם, הסתמנה לפי שעה, למרבה הצער, נטייה לגמד את מאמץ הגרעין האיראני.⁵ הדעה הרווחת החדשה סייעה למסמס את הדחיפות שרבים במערב חשו נוכח תכנית הגרעין האיראנית. לדוגמה, ב-19 באוגוסט 2011, פרסם הניו יורק טיימס מאמר מרכזי שכותרתו: "ארצות הברית מבטיחה לישראל שהאיום האיראני אינו מיידני"⁶. הכותבים טענו שבשל העובדה שאיראן נאלצה להתמודד עם בעיות גוברות והולכות בתכנית הגרעין שלה, הסיק ממשל אובמה שתידרש לאיראן שנה או אף יותר כדי להגיע לישורת האחרונה לקראת נשק גרעיני. על פי הכתבה, השאלה הקריטית היא כמה זמן יידרש לאיראנים להמיר את מאגר האורניום בדרגת העשרה נמוכה שבידיהם לאורניום מועשר לרמה צבאית, שלב שכונה על-ידי המומחים "פריצה גרעינית".

הנחות אופטימיות אלה אודות תכנית הגרעין האיראנית המשיכו להתפרסם. לדוגמה, בוושינגטון פוסט זעקה כותרת דרמטית בראש עמוד השער ביום 18 באוקטובר, 2011: "נסיגה בתכנית הגרעין האיראנית". בפסקת הפתיח המסביר המאמר כי מעבר למתקפה הקיברנטית, אשר על פי הדיווחים חיבלה במתקנים הגרעיניים של איראן שנה קודם לכן, המכשור במתקן דלק האורניום העיקרי שלה תפקד באורח גרוע; וליתר דיוק, הצנטריפוגות להעשרת אורניום במתקן היו ישנות וסבלו ממחסור בחלקי חילוף. בשל חשיבותו, דוח הוושינגטון פוסט קבע את סדר היום החדשותי בימים שלאחריו. הסיפור הובלט בטיים מגזין ובמערכת CNN. אפילו רשת פוקס (Fox News) דיווחה כי איראן נתקלה ב"קשיים מהותיים" בתכנית הגרעין שלה. אחד מפרשניה הבכירים, צ'רלס קראוטהמר, הגדיר את תכנית הגרעין האיראנית במונחים של "חורבן" ורמז שעלה בידי המערב "לפרק ולעכב את התכנית"⁷. ניתן היה להסיק משלל הפרשנויות הללו בארצות הברית, שהקהילה הבינלאומית יכולה לנשום מעט לרווחה ולהפיג מעט את חששותיה מפני פצצת גרעין איראנית קרובה.

כרקע לדיון בתכנית הגרעין האיראני, חשוב להבין כמה מרכיבים בסיסיים. אורניום זמין על פי רוב בשתי צורות או איזוטופים: U-238 (עם גרעין שמורכב מ-92 פרוטונים ו-146 ניוטרונים) והאיזוטופ הקל יותר U-235, שיכול לעבור ביקוע גרעיני ולשחרר את האנרגיה הדרושה לכור אטומי או לפצצה גרעינית. אלא שאורניום טבעי הוא רק 0.7% U-235 ו-99% U-238. איראן המירה את עפרות האורניום שלה לגז במתקן באיספהאן, ואז הזריקה את גז האורניום לצנטריפוגות שמסחררות במהירות גבוהה כדי להגדיל את כמות ה-U-235, במפעל העשרה בנטנז. כור אזרחי זקוק רק ל-3.5% U-235, שמכונה אורניום מועשר בדרגה נמוכה (Low Enriched Uranium-LEU), בעוד שעבור נשק גרעיני רצוי אורניום בדרגת העשרה גבוהה (High Enriched Uranium-HEU), שמבוסס על 90% U-235.

רוב החששות הבינלאומיים מתרכזים במאמצי העשרת האורניום של איראן, מתוך הנחה שטהרן החליטה שהנשק הגרעיני שבידיה יתבסס על אורניום מועשר לרמה צבאית. לשם השוואה, הניסוי הגרעיני הראשון של צפון קוריאה התבסס על פצצת פלוטוניום. איראן הייתה בדרך למפעל פלוטוניום פעיל: היא הייתה בעיצומה של בניית כור מים כבדים ומפעל לייצור מים כבדים באראק והודיעה לסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית שכור המים הכבדים יהיה מוכן רק בסוף 2013. אך בעוד החלטות האו"ם, שמהן התעלמה איראן, קראו לה להשעות את כל מיזמי המים הכבדים - האיום לביטחון העולמי בטווח הקצר יותר נבע במובהק דווקא ממיזמי האורניום שלה.

מלאי גדל של אורניום בדרגת העשרה נמוכה

מתקני הגרעין המוכרים של איראן נתונים למעקב של הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א), שעושה שימוש במצלמות ונוהגת לבקר תדיר במתקנים בשטח כדי לעמוד על המתרחש בהם. על פי דוח סבא"א ממאי 2009, היו בידי איראן 4,920 צנטריפוגות פעילות במתקן ההעשרה בנטנו, אלא שעל פי הדוח ממאי 2010 מספרן ירד ל-3,936, כלומר כאלף צנטריפוגות פעילות פחות מאשר בשנת 2009. שינוי זה היה אחד הגורמים העיקריים שהובילו למסקנה של כמה מומחים ולפיה תכנית הגרעין האיראנית נקלעה לקשיים. השמועות סביב הקשיים אתם התמודדו האיראנים התבססו על ההנחה שחלק מהצנטריפוגות התפרקו או שלא היו יעילות כפי שחשבו בעבר והתעורר צורך לתקן או להחליפן. סביר אפוא יהיה לשאול כיצד תוכל איראן לזנק סופית לייצור אורניום מועשר לרמה צבאית בעזרת צנטריפוגות פגומות. לשם דוגמה, גרי סאמור, יועץ הנשיא אובמה לסוגיות גרעין, צוטט כמי שפקפק ב"מיומנות הטכנית" של האיראנים.⁸

אך היו מגמות-נגד חשובות שסותרות את הדעה שרווחה ב-2011 בדבר צמצומה של תכנית הגרעין האיראנית. ראשית, הכמות הכוללת של אורניום בדרגת העשרה נמוכה במלאי האיראני גדלה בהתמדה. אם על פי דוח סבא"א מיוני 2009 היו בידי איראן 839 ק"ג של אורניום בדרגת העשרה נמוכה, בדוח מאי 2010 כבר גדלה הכמות ל-2,427 ק"ג. בנובמבר 2011 דיווחה סבא"א שבידי איראן כמות של 4,922 ק"ג של אורניום בדרגת העשרה נמוכה. אם כל מה שדרוש לאיראן כדי להפיק אורניום מועשר לרמה צבאית עבור פצצה בודדת הם 914 ק"ג של אורניום בדרגת העשרה נמוכה, אזי כבר יש בידיה די אורניום לייצור ארבע או חמש פצצות אטום, אם תחליט איראן להמשיך ולהגדיל את מלאי האורניום בדרגת העשרה נמוכה שברשותה.⁹ קצב העשרת האורניום, על פי דוחות אלו, אף הוא הואף. על פי מידע שפרסם המכון למדע וטכנולוגיה, במאי 2009 הפיקו האיראנים מדי חודש מעט יותר מ-80 ק"ג של אורניום בדרגת העשרה נמוכה. שנה לאחר מכן, במאי 2010, גדל שיעור הייצור לכדי 120 ק"ג בחודש. עד מאי 2011 הגיעה התפוקה החודשית ל-160 ק"ג בקירוב - כמעט כפליים מזו שנרשמה בשנת 2009.¹⁰ גידול נוסף, ל-170 ק"ג בחודש, חל עד פברואר 2012. במקביל הגדילו האיראנים את מספר הסרכזות (צנטריפוגות) במפעל להעשרת דלק בנטנו מ-208 בנובמבר 2011 ל-8,808 בפברואר 2012. בקצרה, איראן הצליחה לייצר כמויות גדולות יותר של אורניום בדרגת העשרה נמוכה חרף כל הקשיים שדווחו אודות צנטריפוגות מתיישנות.

עוד מקור לדאגה בנושא התכנית האיראנית להעשרת אורניום נקשר למתקן פורדו הסמוך לקום. איראן שמרה על חשאיותו של מתקן זה עד ספטמבר 2009, עת הודיעה עליו לסבא"א. באותה עת הודיעו האיראנים לסבא"א כי בכוונתם להתקין במתקן זה 3,000 צנטריפוגות. אך מה שהפך את פורדו למקור דאגה מיוחד היא העובדה שהמתקן נבנה בתוך הר בעומק של יותר מ-200 רגל והיה מוגן אפוא הרבה יותר מאשר המתקן בנטנו. דוח סבא"א מנובמבר 2011 חשף שאיראן כבר העבירה "צילינדר גדול אחד", שהכיל כמות לא ידועה של אורניום בדרגת העשרה נמוכה, מנטנו לפורדו. יש להניח כי האיראנים קיוו להפיק במתקן בפורדו 20% אורניום בדרגת העשרה נמוכה או אפילו מועשר לרמה צבאית, ללא חשש ממתקפה אווירית של המערב.

הפקת 20 אחוזים אורניום מועשר

מגמת-נגד שנייה, שהצביעה על כך שלא חלה נסיגה בתכנית הגרעין האיראנית, קשורה בהחלטתה של איראן להעשיר אורניום מעבר לרמה של 3.5% U-235 ועד לרמה של 20% U-235. כאשר סירב המערב לספק לאיראן 20% אורניום מועשר לכור המחקר הקטן בטהרן, שבו יוצרו איזוטופים רפואיים, התקדמו מומחי הגרעין האיראניים ביוני 2010 והזינו בעצמם 3.5% של אורניום מועשר לצנטריפוגות כדי לייצר 20% אורניום מועשר. עם מלאי של 20% אורניום מועשר, יכלו האיראנים לקצר ביותר ממחצית את הזמן שנדרש להם כדי לעשות עוד צעד העשרה לעבר אורניום מועשר לרמה צבאית.¹¹

הוכחה זו של יכולת ההעשרה האיראנית ערערה לחלוטין את הערכות המערב שפקקו ביכולת הטכנית של טהרן. ב-11 ביולי 2011 כתב שר החוץ של בריטניה וויליאם הייג במדור הדעות בגרדיאן מאמר שכותרתו "הסלמה של איום הגרעין האיראני". הוא העריך כי ידרשו רק שניים או שלושה חודשים של העשרה נוספת למלאי ה-20% כדי לייצר חומר מועשר לרמה צבאית. יתרה מזאת, הוא הוסיף כי בכוונת איראן להעתיק את

ייצור ה-20% אורניום מועשר מהמתקן העילי בנטנו למתקן חדש במעמקי האדמה בפורדו שליד קום, שדבר קיומו נותר חסוי עד ספטמבר 2009.

ב-3 בפברואר 2011 מינה הנשיא מחמוד אחמדינג'אד את פריידון עבאס-דיבני לעמוד בראש תכנית האנרגיה הגרעינית של איראן. העלאתו בדרגה לתפקיד רגיש זה הייתה צריכה לגרום להרמת גבות במערב. מועצת הביטחון של האו"ם סימנה אותו ב-2007 כאחד מבין שורה של איראנים שנחשדו במעורבות ב"פעילויות גרעיניות או בליסטיות של איראן" והוא נחשב כמי שהיה מעורב בתכנית ההתחמשות האיראנית.¹² לפני מינוי זה הוא עמד בראש המחלקה לפיסיקה באוניברסיטת אימאם חוסיין, הקשורה למשמרות המהפכה של איראן (IRGC).

ביוני 2011 הודיע עבאס-דיבני כי בכוונתה של טהרן לשלש את יכולתה להפיק 20% אורניום מועשר. אך בריאיון מאוגוסט 2011, שפורסם על ידי סוכנות החדשות האיראנית, הוא הודה כי איראן ייצרה 20% אורניום מועשר בכמויות "שכבר עברו את הכמות הנחוצה לכור המחקר בטהרן". ואמנם, דוח סבא"א מנובמבר 2011 ציין שאיראן ייצרה כבר 73.7 ק"ג של 20% אורניום מועשר. בהתחשב בעובדה שלאיראן נחוצים רק 6-10 ק"ג לשנה כדי לתדלק את כור המחקר בטהרן,¹³ היא הפיקה כבר יותר משבע שנות דלק.¹⁴ יתרה מזאת, מלאי ה-20% יוסיף ויגדל אם תתקין איראן צנטריפוגות מהירות יותר להעשרת אורניום. מה תעשה איראן עם מלאי היתר של 20% אורניום מועשר שהצטבר? להצעתו של עבאס-דיבני, לפיה יוגבר באופן מסיבי ייצור 20% אורניום מועשר, יש השלכות צבאיות מובהקות. כיצד תשלש איראן את שיעור הייצור של 20% אורניום מועשר? היא עשויה לייחד צנטריפוגות נוספות למטרה זו, או לעשות שימוש בצנטריפוגות מתקדמות יותר שפועלות ביתר מהירות. הצנטריפוגה הסטנדרטית שבה עשתה איראן שימוש נודעה כ-IR-1. דור הצנטריפוגות החדש, שנודע בקרב המקצוענים כ-IR-2m ו-IR-4, עשוי, על פי מספר הערכות, להמריץ את התפוקה של כל מכונה ב-60%.¹⁵ הערכה שמרנית יותר היא שהתפוקה של הצנטריפוגות החדשות היא פי ארבע או חמש יותר מזו של המכונות הקודמות.¹⁶ עד אוגוסט 2011 התקינה איראן 136 צנטריפוגות מסוג IR-2m ו-27 צנטריפוגות מסוג IR-4 במפעל להעשרת דלק ניסויי (PFEP) בנטנו.

מסתמן שבשלב זה ביקשו האיראנים לבחון את ביצועי הצנטריפוגות החדשות, בטרם יחליפו את מכשור הצנטריפוגות הישן בקנה מידה רחב. עבאס-דיבני הבהיר ביוני 2011 שכוונתה הסופית של איראן היא להתקין את הצנטריפוגות המתקדמות במתקן בפורדו, היכן שבעתיד יתמקם ייצור ה-20% אורניום מועשר. השאלה המרכזית, והבלתי פתורה, היא כמה אתרי העשרה יש לאיראן לפי שעה. באוגוסט 2010 הכריזה איראן על הקמתם של עשרה אתרי העשרה חדשים שייבנו בתוככי הרים.¹⁷ בנייתם אמורה הייתה להתחיל בראשית 2011. אך היכן נמצאים אתרים אלה? סבא"א הודתה בדוח שלה ממאי 2011: "המידע שבידי הסוכנות אודות פעילויות ההעשרה של איראן פוחת והולך".

היכן, אם כן, עומדת איראן ביחס לפצצה גרעינית, בהתחשב בשני הנתיבים שלה לקראת אורניום מועשר לרמה צבאית: המרת אורניום בדרגת העשרה נמוכה לדלק מועשר לרמה צבאית, והמסלול המהיר שהיא מפתחת בעזרת 20% אורניום מועשר? אולי היינון, לשעבר משנה למנכ"ל סבא"א ואחד מפקחיה הבכירים, אמר לוועדת יחסי החוץ של בית הנבחרים האמריקני ב-23 ביולי 2011 כי הוא מצפה שלאיראן תהיה היכולת לייצר עד 250 ק"ג של 20% אורניום מועשר, די לשתי פצצות אטום, עד סוף 2012. להערכתו של היינון, המלאי כולו של 3.5% אורניום מועשר עשוי להגיע ל-7,000-8,000 ק"ג, שניתן יהיה להמיר, באמצעות העשרה נוספת, לאורניום מועשר לרמה צבאית שיספיק לעוד כמה פצצות אטום. הוא מסיק ששני מסלולי ההעשרה עשויים להנפיק יחד 125-150 ק"ג של אורניום מועשר לרמה צבאית עד סוף שנת 2012. ליצירת פצצת אטום בודדת דרושים 20-25 ק"ג של אורניום מועשר לרמה צבאית.¹⁸

עיצוב ראש קרב גרעיני

לכל תכנית נשק גרעיני קיימים כמובן שלושה ממדים: אורניום מועשר, טילים בליסטיים וראשי קרב גרעיניים. הנושא האחרון גדל בחשיבותו גם בעיני סבא"א. דבר זה התברר בפברואר 2008 שעה שהיינון העביר תדרוך מסווג ביותר לנציגייהן של יותר מ-100 מדינות. על פי תיאור המפגש שמסר דוד סנגר מהניו יורק טיימס, היינון הציג מסמכים איראניים מקוריים שהגיעו, הוא הדגיש, מכמה מדינות-חברות בסבא"א ולא רק מארצות הברית.¹⁹ ביוני 2010 דיווח העיתון הגרמני *דז שפיגל* שמקור החומר הוא בפעילות מודיעין משותפת לסוכנויות בארצות הברית ובגרמניה. מעמדה הבינלאומי של סבא"א איפשר לאמת את דיווחי המודיעין האמריקני עבור מי שפקפקו באמינותם. כשסבא"א הצהירה על נכונותם, יותר מדינות היו מוכנות לקבל אותם.

המסמכים האיראניים פירוטו כיצד לעצב ראש קרב עבור טיל השיהאב-3, שהיה מבצעי מאז 2003 בכוחות הצבא של איראן. בעוד שהמסמכים האיראניים לא התייחסו לראש קרב גרעיני, הם הראו את טווח הטיסה של הטיל וכן את העובדה שיש לפוצץ את ראש הקרב שלו בגובה של 600 מטרים. בעיני המומחים של סבא"א, למטען קונבנציונלי בגובה זה לא הייתה כל השפעה על הקרקע שמתחתיו, אך 600 מטרים הם הגובה האידיאלי לפיצוץ גרעיני מעל עיר. כפי שציין סנגר, זה למעשה היה גובה פצצת הגרעין מעל הירושמה. על אף מהות דבריו, היינון לא אמר עדיין שהאיראנים מייצרים נשק גרעיני, אך הותיר את קהל מאזיניו בווינה עם שאלות רבות שמעולם לא נשאלו קודם לכן.

עד מאי 2011 הפכו דוחות סבא"א על איראן למפורשים עוד יותר משהיה היינון בשנת 2008. דיווחיה העלו חששות בדבר "קיומם האפשרי" של שבעה תחומי מחקר צבאי בתכנית הגרעין האיראנית, שהמדאיג ביותר ביניהם היה האחרון: "הסרתו של מטען נפץ גבוה קונבנציונלי מראש הקרב של טיל השיהאב-3 והחלפתו במטען גרעיני כדורי".

אלא שסבא"א לא הייתה מוכנה עדיין להודיע שהגיעה למסקנות כלשהן. היא רק ביקשה הבהרות לעניין חשדותיה.

החשוב מבין דוחות סבא"א על איראן הופץ בנובמבר 2011 והוכח כמשמעותי בכמה היבטים. ראשית, הוא הראה שלסבא"א לא היו יותר "חשדות" באשר לתכנית ההתחמשות האיראנית - אלא מה שכינתה מודיעין "מהימן". יתר על כן, בנספח לדוח הוקדש פרק שלם ל"מהימנות המידע". הסוכנות לא הסתמכה רק על המחשב הנייד שהיה בלב המצגת של היינון מ-2008, אלא גם על נפח גדול יותר של תיעוד. הדוח מצהיר כי בידי הסוכנות מצויים יותר מ-1,000 עמודים של חומר לביסוס טענותיה, ולמקרה שיתעורר החשד כי מקור החומר הן סוכנויות המודיעין האמריקני בלבד, מבהיר הדוח ליתר ביטחון כי במקורות המידע היו מעורבות "יותר מעשר מדינות חברות".

שנית, החומר שהציגה סבא"א הצביע בבירור על העובדה כי איראן רצתה לפתח נשק גרעיני. האיראנים חתרו להשיג אורניום לתכנית העשרה חשאית שלא תהיה תחת אמצעי אבטחה של סבא"א. האורניום שיופק מתכנית סמויה זו יעובד בהמשך כדי לייצר את האורניום המתכתי הנדרש לראש קרב גרעיני. העיצוב של ראש הקרב המתוכנן גם עבר מבחנים שנועדו לחקור כיצד יפעל אם יאלץ לעמוד בלחץ של שיגור טיל, ולטוס במסלול בליסטי ולשוב לאטמוספירה לעבר מטרות. סבא"א הסיקה שהאיראנים ביצעו "פיתוח עיצוב מקומי של נשק גרעיני לרבות בדיקת הרכיבים". אף על פי כן ה"עיצוב המקומי" נדרש לסיוע חיצוני. דוח סבא"א חושף שהיבטים של "תפישת העיצוב" של הנשק הגרעיני האיראני הונחו על ידי מדינה זרה, מן הסתם מדינה שבידיה נשק גרעיני.

דוח נובמבר 2011 כולל גם התייחסויות למסמכים בשפה הפרסית שמפרטים את סידורי הביטחון הנדרשים כדי לבצע ניסוי גרעיני ממשי. כמו כן ניתנו הצהרות פומביות ב-2011 שמהוות עדות נוספת לכך שהאיראנים התקדמו אל עבר פצצה גרעינית. ב-23 ביוני 2011, לדוגמה, ציטטה סוכנות הידיעות הצרפתית *Agence France Presse* את מחמוד אחמדינג'אד מתרברב בטלוויזיה הממלכתית האיראנית: "אם אנחנו רוצים לייצר פצצה, איננו מפחדים מאיש ואיננו מפחדים להצהיר על כך; איש אינו יכול לעשות דבר". ועוד הוסיף לציטוט: "אנחנו איננו רוצים", אך הצהרתו הראשונה משקפת את הביטחון העצמי של האיראנים ככל שהתקדמה תכנית הגרעין שלהם.

ציר הזמן לנשק גרעיני

הנתונים שהתפרסמו בציבור על ידי הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית מצביעים בבירור על התקדמותה של תכנית הגרעין האיראנית, אך ישנן הערכות סותרות באשר לדחיפות הבעיה. במערב רווח הרושם השגוי לפיו יכולת העשרת האורניום של איראן ספגה מכה קשה. המספרים אינם מאששים מסקנה זו. אזהרתו של וויליאם הייג ביולי 2011 מפני תכנית הגרעין האיראנית מצביעה על כך שלפחות מעצמה מערבית אחת מודעת לחומרת המצב.

קיימים בתכנית הגרעין האיראנית יסודות שידועים לקהילה הבינלאומית, אך רב הנסתר על הגלוי - מה שמקשה מאד על חישוב ציר הזמן עד להשגת יכולת נשק גרעיני איראני. האם קיימים מתקני העשרה חשאיים נוספים, כגון המתקן בפורדו שנחשף רק ב-2009? אפילו מזכיר ההגנה האמריקני, לאון פנטה, כלל הערת אזהרה זו בהערכתו במהלך ריאיון לחדשות CBS ב-19 בדצמבר 2011, בו העריך כי איראן עלולה לייצר פצצה גרעינית עד לסוף שנת 2012:

הסתייגות אחת, סקוט, היא אם יש להם מתקן סודי אי שם באיראן שעלול להעשיר דלק.

פליי: כך שהם יכולים לפתח נשק אפילו מהר יותר...

פנטה: במסלול מהיר יותר....

פליי: מזה שאנחנו חושבים...

פנטה: זה נכון.

ישנם גורמים אחרים שעשויים להשפיע על ציר הזמן של האיראנים. באיזו מהירות מתכוונים האיראנים להתקין את דור הצנטריפוגות החדש שיכול להעשיר אורניום בקצב מהיר בהרבה מזה של הצנטריפוגות הישנות מסוג IR-1, שבהן עשו שימוש עד לאחרונה? כל החישובים האלה רלוונטיים אם יחליטו האיראנים לאמץ אסטרטגיה של "פריצה גרעינית" - לגרש את כל פקחי סבא"א, להשבית את כל ציוד הניטור שלהם ולזנק סופית לעבר פצצה. כאשר בחרה קוריאה הצפונית בגישה זו בשנת 2002, לא נקט המערב צעדים אפקטיביים. מדוע שאיראן לא תאמץ גישה זו אף היא?

הערכות מומחים בדבר ציר הזמן שבו יכולה איראן להשיג פצצת אטום אינן אחידות. גרגורי ג'ונס, לדוגמה, נספח בכיר וחוקר מדיניות במכון ראנד, הציע שציר זמן הפריצה של איראן במתקן העשרת הדלק בנטנו יהיה כדלקמן: לטענתו איראן יכולה להפיק 20 ק"ג של אורניום מועשר לרמה צבאית - די ליצירת נשק אטומי בודד - בתוך חודשיים. לעומת זאת, המכון למדע הבינלאומי והביטחון העריך שתרחיש של פריצה ייארך לפחות שישה חודשים. בשני המקרים כבר לא יהיה מרחק של שנים עד להשגת נשק גרעיני איראני. שני הניתוחים העריכו שאיראן תוכל לחצות את סף הגרעין תוך חודשים ספורים בלבד.²⁰

על אף המידע הדרמטי שחשף דוח סבא"א בנובמבר 2011, נראה היה שהרוסים והסינים העדיפו לגרור רגליים בעניין הטלת סנקציות חריפות על איראן במועצת הביטחון באו"ם. דוח האו"ם עצמו מנובמבר 2011 העריך שלסנקציות נודעה השפעה מוגבלת בלבד על המשטר בטהרן. מסקנת הדוח הייתה שהסנקציות שהוטלו על איראן "טרם השפיעו על קבלת ההחלטות של הנהגתה בנוגע להעשרה ולפעילות נלווית של מים כבדים".²¹ בעוד שממשלות האיחוד האירופי הסכימו בעיקרון להטיל אמברגו נפט על איראן בינואר 2012, לא הייתה זו הסכמה כוללת והיא התירה חריגים ביישום האמברגו, שהביאו בחשבון את הצרכים המיוחדים של יוון, איטליה וספרד ואת מצבן הכלכלי. ההערכות היו כי יעברו לפחות שישה חודשים בטרם ייכנסו סנקציות הנפט האירופיות למלוא תוקפן.

בדומה לכך, בעוד שהנשיא אובמה חתם בראשית 2012 על חוק אישור הביטחון הלאומי שהטיל סנקציות חדשות על הבנק המרכזי של איראן, הצעדים הקשים ביותר בחקיקה לא ייכנסו לתוקפם לפחות במשך חצי שנה. אלא שעד יוני 2012 תכנית הגרעין האיראנית תתקדם באופן ניכר. השאלה הקריטית, שנותרה בלתי פתורה בחלקה הראשון של שנת 2012, היא האם הסנקציות הכלכליות המכאיבות ביותר שהמערב עשוי להטיל במועד מאוחר זה ישפיעו על קבלת ההחלטות האיראנית בדבר תכנית הנשק הגרעיני שלה. ספק אם

איראן תחדל כליל ממאמציה בכיוון הנשק הגרעיני ותספק למערב את השקיפות שתידרש כדי לאמת את עצירת תכניתה.

עד היכן ירחיקו מאמצי הגרעין האיראנים בשנה הקרובה? מת'ו קרוניג, לשעבר יועץ מיוחד למדיניות איראן במשרד מזכיר ההגנה האמריקני (2010-2011), פרסם ב-*Foreign Affairs* (ינואר-פברואר 2012), את קווי המתאר שארה"ב צריכה לקבוע כ"קווים אדומים" ככל שיתקדמו האיראנים:

1. גירוש פקחי סבא"א ממתקני הגרעין שלה.

2. העשרת מלאי האורניום שבידיהם לרמה צבאית של 90%.

3. התקנת הצנטריפוגות המתקדמות במתקן התת-קרקעי בפורדו, סמוך לקום.

בינואר 2012, אמתה סבא"א הצהרה איראנית לפיה החלה טהרן בייצור 20% אורניום מועשר במתקן המבוצר בפורדו, ואותתה בכך על מוכנותם של האיראנים להתקרב לעבר חציית לפחות שלושה מבין אותם קווים אדומים, אף כי ללא הצנטריפוגות המתקדמות בשלב זה. העיתון היומי האיראני *קיהאן (Kayhan)*, שנחשב מקורב למנהיג העליון אייתוללה עלי חמינאי, כתב בתגובה במאמר המערכת, שכתוצאה ממאמץ ההעשרה בפורדו איראן עמדה להיכנס ל"אזור חסיונות", מונח שהאיראנים שאלו מן המערב.²² איראן לא רק שהייתה מוכנה ללכת על הסף הגרעיני, היא גם מיצבה את עצמה בנקודה המאפשרת לקצר את טווח הזמן שנדרש לזינוק הסופי לקראת נשק גרעיני, כאשר תקבל את ההחלטה בחודשים הבאים.

ההשלכות האסטרטגיות של ההתקדמות האיראנית לקראת השגת נשק גרעיני בטווח הקצר

באופן מתמיה, בעוד איראן צוברת בהתמדה מלאי של אורניום בדרגת העשרה נמוכה, מקימה מתקנים חסינים בפני פצצות כדי להוסיף ולהעשיר אורניום ומתכננת ראשי קרב גרעיניים להתקן שיותאם לטילי שיהאב-3, נשמעות עדיין לעתים טענות בקרב חוגי מודיעין מערביים שאיראן טרם קיבלה החלטה סופית בדבר ייצור נשק גרעיני. בנקודה זו, הסירוב העיקש של קציני מודיעין אלה להודות בכוונותיה האמיתיות של איראן דומה למי שנכנס למטבח, מבחין בשתי פרוסות לחם וחריץ גבינה על משטח העבודה, אך מתעקש לטעון שאיש לא תכנן להכין כריך. ברור כי האיראנים בעיצומה של הכנת כל המרכיבים הבסיסיים הנחוצים לפצצת גרעין. כפי שנדון לעיל, השאלה הגדולה הייתה ועודנה מתי יגיעו ליעד זה.

אך אפילו עוד לפני שניתן יהיה לאמת את יכולת שיגור הטילים הגרעיניים שבידי איראן, יש משמעות עצומה לשלבי הסיום של תכניתה, שלה השלכות חשובות על המזרח התיכון. ההתקדמות לעבר יכולת נשק גרעיני טומנת בחובה כמה שלבים חיוניים שאיראן תשיג בעתיד ככל הנראה, ואלה הם: (1) ייצור של אורניום מועשר לרמה צבאית; (2) הרכבה של התקן גרעיני שניתן יהיה לנסותו; (3) התקנת ראש קרב גרעיני על טיל בליסטי, שיקנה לנשק הגרעיני האיראני יכולת מבצעית. המומחים חלוקים ביניהם בשאלת משך הזמן שיידרש לכל אחד מן השלבים הללו. אך אין כל חשיבות לתוספת הזמן שתידרש להשלמת השלבים הסופיים של תכנית הגרעין האיראנית, שכן השפעת ההתקדמות בכל שלב על עמדתה האסטרטגית של ישראל עשויה לתת את אותותיה עוד הרבה קודם לכן.

המקרה הקרוב ביותר שהוא בר השוואה לאיראן הוא של פקיסטאן בשנות התשעים. אמנם כל מקרה ייחודי ועומד בפני עצמו, אך כמה נקודות במקרה הפקיסטאני ראיות לבחינה. פקיסטאן ערכה את הניסוי הגרעיני הראשון שלה ביום 28 במאי 1998, כשפוצצה חמישה התקנים גרעיניים מתחת לפני האדמה. הודו כבר ערכה ניסוי גרעיני במאי 1974 ומאז הצליחה להרתיע את פקיסטאן מיציאה למלחמה חדשה עקב המחלוקת הטריטוריאלית של שתי המדינות במחוז קשמיר. הודו ערכה עוד ניסוי במאוס 1999, שהחיש את החלטתה של פקיסטאן לערוך ניסוי במאי.²³

הניסוי הגרעיני הפקיסטאני הגביר את הסיכוי למלחמה בתת היבשת ההודית. בתוך שנה, ב-26 במאי 1999, חצו יחידות פקיסטאניות לצד לוחמי ג'יהאד קשמירים את הגבול למחוז קשמיר שבשליטת הודו סמוך לקארגיל,

ופתחו במלחמה עם הודו. במהלך הקרבות בין הכוחות ההודיים לפקיסטאניים, הזהיר שר החוץ של פקיסטאן שהיא תעשה שימוש "בכל נשק" שבארסנל שברשותה. שני הצדדים השמיעו איומים גרעיניים.

נראה היה שהתעצמותה של פקיסטאן מתוקף יכולותיה הגרעיניות הגדלות הניעו אותה "ללכת אל הסף" לקראת מלחמה, בעקבות השינוי במאזן הכוחות. יש לציין כי שנים לאחר מכן כתב בזכרונותיו ראש המטה הכללי של צבא פקיסטאן באותה עת, האלוף פרבוז מושארף, שהנשק הגרעיני שהיה בעת משבר קארגיל בשנת 1999 בידי פקיסטאן עוד לא היה מבצעי. מה שעולה מתוך המקרה של פקיסטאן הוא שעוד בטרם השלימה את תכנית הגרעין שלה, גברה תחושת הביטחון העצמי שלה עד לנקודה שמנהיגיה חשו שיש בכוחם להתעמת עם הודו. כלומר, השינוי ביחסי הכוחות בין הודו לפקיסטאן לאחר הניסוי הראשון שערכה פקיסטאן בהתקן הגרעיני שלה הפך את סיכוי המלחמה ביניהן לסביר יותר.²⁴

מלבד זאת, הניסוי הפקיסטאני ב-1998 הוביל גם להסלמת הטרור נגד הודו בתמיכת פקיסטאן. כבר בשנת 1993 הצהיר אחד ממנהיגי ארגון ג'יהאד פקיסטאני: "הבה נצא לג'יהאד על קשמיר; פקיסטאן מחומשת בנשק גרעיני תרתיע את הודו מפני עימות רחב יותר". למעשה, מתקפות בגיבוי פקיסטאני הפכו נועזות יותר בעקבות הניסוי הגרעיני שערכה בשנת 1999. כבר ב-2001 תקפו שני ארגונים את בית המחוקקים ההודי בדלהי; עיר הינדית קדושה הופצה ב-2006; וב-2006, כמו גם ב-2008, סבלה מומבאי ממתקפות טרור שנתמכו על ידי פקיסטאן. כושר התגובה של הודו ויכולתה להביא לעצירת גל הטרור הוגבלו על ידי היכולת הגרעינית של פקיסטאן ומטריית ההגנה שסיפקה לארגוני טרור שפעלו מחוץ לשטחה.²⁵

הלקח לישראל מהתקדים הפקיסטאני ברור. עוד בטרם תוכל איראן לשגר לעבר ישראל טיל בליסטי בעל נשק גרעיני ולהציב אותה בפני מה שעשוי להפוך לאיום קיומי, סביר להניח שככל שתתקדם תכנית הנשק הגרעיני של איראן, קבוצות טרור שנתמכות על ידיה ירגישו חופש תמרון רב יותר. הן חיזבאללה הן חמאס צפויים להסלים את התקפותיהם לאורך הגבול עם ישראל ואף מעבר לים, ככל שיחושו מוגנים יותר על ידי יכולות הגרעין הגדלות של איראן. איראן ללא ספק תפנה איומים נגד פעילות צה"ל ברצועת עזה או לבנון, במטרה להשפיע על שיקולי הדרג המדיני בישראל.

פקיסטאן נבדלת מאיראן בהיבט חשוב אחד: יש לה אמנם תביעות טריטוריאליות על חבל קשמיר, אך היא אינה חותרת להיות הכוח השליט בכל רחבי תת היבשת ההודית. איראן, לעומת זאת, שואפת לכונן הגמוניה אזורית במזרח התיכון וברחבי העולם המוסלמי. ככל שאיראן מוסיפה להתקדם אל עבר יכולת גרעינית מבצעית, כך ללא ספק עלול להשתנות הכיוון המדיני של אומות ערביות רבות סביבה. במקום לחתור להכלתה של איראן הן עשויות לשאוף להגיע למודוס ויונדי (Modus Vivendi) עם איראן ואפילו לתמוך בפעילותה האזורית העוינת. ייתכן שמקצת המדינות יערכו תמרונים משותפים עם איראן או יאפשרו מעבר לכוחותיה דרך שטחיהן. מדינות מסוימות עלולות להחליט על תכנית גרעינית משלהן, ואף הן לא ימתינו עד שתגיע איראן לשלב הסופי של תכניתה, שבו יעלה בידה לשגר טיל בעל ראש קרב גרעיני. כך, לסוגיית הנשק הגרעיני של איראן עשויות להיות השלכות מרחיקות לכת הרבה מעבר לשאלה הצבאית גרידא, חשובה ככל שתהיה, האם איראן מציבה איום גרעיני ישיר?

השפעת המו"מ החדש עם איראן

מזכירת המדינה האמריקנית הילרי קלינטון הודיעה על פתיחת שיחות חדשות בין איראן לבין חמש החברות הקבועות במועצת הביטחון (בצירוף גרמניה) ב-1 באפריל 2012. מדבריה ניתן להבין את ההדגשים של המערב בכל מו"מ עם טהרן: "סיום העשרת אורניום לדרגה גבוהה של 20 אחוז באמצעות העברת כל אורניום בדרגה זו מחוץ למדינה ופתיחת השערים בפני פיקוח ובקרה שוטפים". מסתבר כי זוהי אחת הדרישות המרכזיות מן האיראנים בסבב השיחות הראשון באיסטנבול ובערוצים פרטיים.

הצד האיראני מפרש את עמדת ארה"ב בשיחות אלה כדחיית הדרישות הקודמות המופיעות בהחלטות מועצת הביטחון ואשר קוראות לאיראן לעצור לחלוטין כל העשרת אורניום בכלל ולא רק לדרגת 20 אחוז. כך, לדוגמה, על פי דו"ח שיצא לאחרונה על ידי מכון AEI, מהדי מוחמדי, העורך המדיני של קיהאן, העיתון בעל הקו

הנוקשה הקשור לאייתוללה עלי חמינאי, טען במאמר מערכת לאחר הפגישה באיסטנבול כי המערב נסוג מן הקווים האדומים שקבע בעבר וכי ארה"ב רואה בהעשרת אורניום "חלק מזכויותיה של איראן".

אמנם החומר המועשר בדרגת 20% הוא החלק המסוכן ביותר של תכנית ההעשרה האיראנית, מכיוון שכפי שנאמר לעיל, אם האיראנים מעוניינים להגיע לאורניום מועשר לרמה צבאית של עד 90%, הרי באמצעות אורניום של 20% הם מצמצמים במחצית את זמן ההעשרה; אולם תהיה זו טעות חמורה מבחינתה של הדיפלומטיה המערבית להתמקד אך ורק בחומר של 20% ולהתעלם מהחומר של 5% ולאפשר העשרה ברמה נמוכה זו.

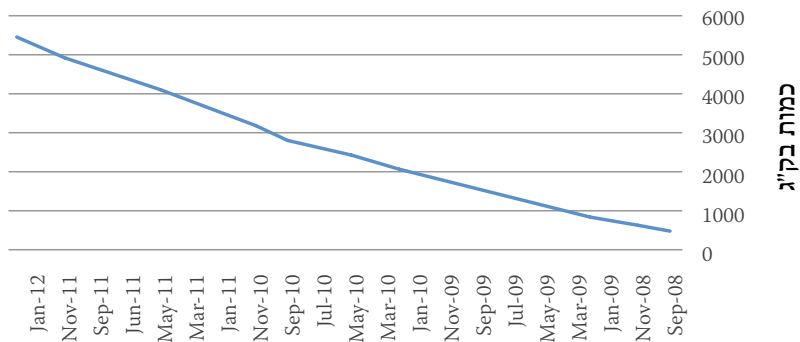
זאת מכיוון שאיראן יכולה לדהור להשגת אורניום מועשר לרמה צבאית גם עם אורניום ברמת העשרה נמוכה. שני גורמים יאפשרו פריצת דרך איראנית לאורניום מועשר לרמה צבאית, גם אם יעשו שימוש באורניום מועשר של 5% בצנטריפוגות (ולא באורניום בדרגת העשרה של 20%). ראשית, הגורם הקריטי הוא מספר הצנטריפוגות הנמצאות בשימוש איראן. הגדלת מספר הצנטריפוגות תאפשר לאיראן לקצר את הזמן הנחוץ להעשרת אורניום בדרגה גבוהה.

הגורם השני הוא מהירות הצנטריפוגות. הצנטריפוגה הסטנדרטית שהייתה ברשות איראן ידועה בכינוי IR-1. הדור החדש של צנטריפוגות איראניות, המוכר בקרב אנשי המקצוע כ-IR-2m ו-IR-4, יכול על פי הערכות מסוימות להגדיל את התפוקה של כל אחת מהן ב-600%. על פי הערכה שמרנית יותר תגדל התפוקה של הצנטריפוגות החדשות פי 4 או 5. עד אוגוסט 2011 הפעילה איראן 136 צנטריפוגות מדגם IR-2m ו-27 צנטריפוגות מדגם IR-4 במפעל ההעשרה בנטנז. פירושו של דבר שבידי איראן נמצאות כיום חלופות מעשיות המאפשרות לה להגיע לאורניום מועשר לרמה צבאית, גם אם תיאלץ לוותר על האורניום ברמת 20% שברשותה עקב המו"מ עם המערב.

נספח I

כמויות הייצור האיראני של אורניום בדרגת העשרה נמוכה

כמות האורניום המועשר לדרגת 5% שהופק באיראן לאורך השנים

מקור: הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית

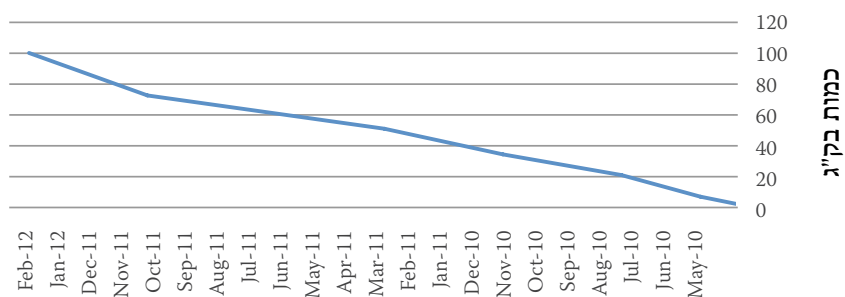
480	ספט-08
630	נוב-08
839	פבר-09
2065	פבר-10
2427	מאי-10
2803	ספט-10
3183	נוב-10
4105	מאי-11
4922	נוב-11
5451	פבר-12

מקור: סבא"א

נספח II

מלאי הייצור האיראני של 20% אורניום מועשר

כמות האורניום המועשר לדרגת 20% שהופק באיראן לאורך השנים

מקור: הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית

5.7	מאי-10
22	ספט-10
33	נוב-10
43.6	פבר-11
56.7	מאי-11
73.7	נוב-11
95.4	פבר-12

מקור: סבא"א

1. Therese Delpech, *Iran and the Bomb: The Abdication of International Responsibility* (New York: Columbia University Press, 2007).
2. U.S. Energy Information Administration, "Today in Energy," July 11, 2011.
3. "France: Iran's Program Military," *CNN*, February 16, 2006.
4. "Russia to Iran: Explain Military Components of Your Program," *Reuters*, July 15, 2010.
5. UN Security Council Resolutions 1696 (2006), 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008), 1929 (2010).
6. Mark Mazzetti and David E. Sanger, "U.S. Assures Israel that Iran Threat Is Not Imminent," *New York Times*, August 19, 2010.
7. Bret Baer, "What Will U.S. Do About Iran?" *Fox News Special Report*, October 18, 2011.
8. Mazzetti and Sanger.
9. Wisconsin Project on Nuclear Arms Control, *Iran Watch*, September 12, 2011, <http://www.wisconsinproject.org/>
10. David Albright, Paul Brannan, Andrea Stricker, and Christina Walrond, *IAEA Safeguards Report*, Institute for Science and International Security, September 2, 2011.
11. Ivan Oelrich and Ivanka Barzashka, "Deconstructing the Meaning of Iran's 20 Percent Uranium Enrichment," *Bulletin of the Atomic Scientists*, May 18, 2010.
12. Address of David Albright at George Washington University, October 21, 2011.
13. David Albright, Paul Brannan, and Jacqueline Shire, "Taking Stock of the Production of 19.75 Percent Uranium at the PFEP," Institute for Science and Security, June 11, 2010.
14. "Iran's Nuclear Program: Status and Breakout Timing," Staff Paper, Bipartisan Policy Center (Washington), September 2011.
15. Joby Warrick, "Iran Touts Major Advances in Nuclear Program," *Washington Post*, April 11, 2011.
16. David Albright and Christina Walrond, "Iran's Advanced Centrifuges," Institute for Science and Security, October 17, 2011.
17. Ian Black, "Iran Outlines Plans for New Uranium Plants," *Guardian*, August 16, 2010.
18. Olli Heinonen, "Iran and Syria: Next Steps," Testimony to the U.S. House of Representatives Committee on Foreign Affairs, June 23, 2011.
19. David Sanger, *The Inheritance: The World Obama Confronts and the Challenges to American Power* (New York: Harmony Books, 2009), pp. 86-94.
20. <http://isis-online.org/isis-reports/detail/debunking-gregory-jones-again2/8>
21. "Final Report," Panel of Experts Established Pursuant to Resolution 1929 (2010), p. 23, <http://www.innercitypress.com/1929r051711.pdf>
22. *Spotlight on Iran*, January 2012, Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center.
23. Bruce Reidel, "American Diplomacy and the 1999 Kargil Summit at Blair House," Center for the Advanced Study of India, 2002.
24. Perez Musharraf, *In the Line of Fire: A Memoir*, (Free Press, 2008) p. 97.
25. M.V. Ramana, A.H. Nayyar, "India, Pakistan, and the Bomb," *Scientific American*, December 7, 2001.

הערכת המודיעין הלאומי האמריקני בסוגיית איראן ותוצאותיה

שולחן עגול של מומחים ישראלים

מארס 2008

אלוף (בדימ.) אהרון זאבי פרקש, לשעבר ראש אמ"ן
אלוף (בדימ.) יעקב עמידרור, לשעבר ראש חטיבת המחקר וההערכה
תת אלוף (בדימ.) יוסי קופרווסר, לשעבר ראש חטיבת המחקר באמ"ן

אהרון זאבי פרקש:

- « המשפט הפותח את דוח הערכת המודיעין הלאומי האמריקני (NIE) מנובמבר 2007, קובע: "אנו מעריכים בסבירות גבוהה שבסתיו 2003 עצרה טהרן את תכנית החימוש הגרעיני שלה". מסקנה זו יצרה חיכוך בין קהיליית המודיעין האמריקני לישראל, שמאמינה כי איראן נעצרה רק זמנית ב-2003, ומאז שבה וחידשה את תכנית הגרעין שלה.
- « ישראל אינה היחידה החולקת על מסקנת המודיעין הלאומי האמריקני. כבר בדצמבר, מיד לאחר פרסום הערכה זו, דיווח הדיילי טלגרף הבריטי על תגובתה של לונדון בכותרת: "בריטניה: איראן הולכה שולל את ה-CIA בעניין תכניות הגרעין" וקבע כי לראשי המודיעין הבריטי "היו ספקות כבדים שאיראן... הקפידה את תכנית הנשק הגרעיני שלה".
- « היו אלה חשיפת תכנית הגרעין שלה על ידי המערב ומלחמתה עם עיראק שהובילו את איראן לעצור את תכנית הגרעין שלה ב-2003 בכל התחומים, פרט לתכנית טילי הקרקע-קרקע. אך לפני הקפאה זו עסקה איראן במהלך חמש-עשרה שנים בפיתוח יכולת גרעינית צבאית תחת מעטה אזרחי רחב.
- « תכנית הטילים הבליסטיים של איראן היא חלק מתכנית הגרעין שלה: לאיראן אין תכנית חלל אזרחית וספק אם הייתה מפתחת טילים בליסטיים בעלי טווח של אלפי קילומטרים רק כדי שישאו ראשי קרב קונבנציונליים.
- « בין השנים 2003-2005 נמנעו האיראנים מכל פעילות גרעינית בעקבות הרושם שיצרה מדיניות הסיכול האמריקנית באזור, ששימשה גם כלי עיקרי בידי האירופים לאלץ את איראן להשעות את המרת האורניום והעשרתו. אך משנוכחו האיראנים ב-2005 שלא עמד איום של ממש מאחורי חשש מפני פעולת סיכול של ארצות הברית, הם החליטו להתחיל בהמרה ובהעשרה. כתוצאה מכך, האיראנים כבר הכינו מספיק גז אורניום הקספלורואידי (UF6) ליותר מעשר פצצות אטום.

יעקב עמידרור:

הערכת המודיעין הלאומי האמריקני - יותר מבוכה מאשר בהירות

- « הערכת המודיעין הלאומי האמריקני (NIE) מנובמבר 2007, שכותרתה: "איראן, כוונות גרעיניות ויכולות", יצרה יותר מבוכה מאשר בהירות. בעיני משקיפים רבים, ששמעו את דיווחי החדשות בעת פרסומה, נראה היה שקהילת המודיעין האמריקני הסיקה שלא היה עוד איום גרעיני מאיראן. הרושם התחזק לאור משפט הפתיחה של הדוח: "אנו מעריכים בסבירות גבוהה שבסתיו 2003 עצרה טהרן את תכנית החימוש הגרעיני שלה". אך מעבר למשפט הפתיחה של דוח המודיעין הלאומי האמריקני, יש בו מסקנות אחרות שמרמזות לכאורה על ההפך הגמור.

« ניתן לומר כי הקביעות הסותרות לכאורה בהערכת המודיעין האמריקני מקורן בכך שהערכה זו היא תוצר של שש-עשרה סוכנויות מודיעין שונות שנמנות עם קהיליית המודיעין האמריקני,¹ אך יהיה זה הסבר פשטני מדי. קרוב לודאי שרווחה הסכמה כללית בקרב מנסחי ההערכה, שגרמה להם להוביל מהלך חשיבה לפיו חדלה איראן בשנת 2003 לפתח נשק גרעיני. מסקנה זו גרמה למחלוקת בין קהיליית המודיעין האמריקני לישראל, ששר הביטחון שלה, מר אהוד ברק, הצהיר בגלוי שאיראן השהתה זמנית בלבד את תכניתה ב-2003, ומאז התחדשה תכנית הגרעין האיראנית.

« אין זו הפעם הראשונה שהתגלעו מחלוקות בין ישראל לארצות הברית בדבר הערכות מודיעיניות סביב איראן. בשנת 1995 עמדתי בראש חטיבת מחקר והערכה של אמ"ן בצה"ל וגילינו סימנים ראשונים לכך שאיראן בדרך לגרעין. באותם ימים סברנו שהצעד החשוב ביותר שיכולנו לעשות הוא לתדרך את עמיתינו בווינגטון ולשכנע אותם שזהו איום לעולם החופשי כולו. לא היה קל לשכנע אותם שיש להניח נושא זה על השולחן. ביקשנו לעשות זאת במפגש בווינגטון שבו ייצג את ארצות הברית שגריר ידוע מאד וניסיתי לשכנע את האמריקנים שהאיראנים אכן בדרך לגרעין.

« בתום הדיונים נוצר הרושם שבינם לבינם חשבו האמריקנים: "לאחר שאנו האמריקנים מחסלים את עיראק כאויבת מדינת ישראל, אתם הישראלים מייצרים איום חדש הואיל ואינכם מסוגלים לחיות ללא איום כזה". במהלך יותר מארבע שנות כהונתי כראש חטיבת ההערכה, היה זה אחד מכישלונותי הגדולים. חלפו עוד שנתיים, עד 1997, לפני שהבינו מומחים מקהיליית המודיעין האמריקני שאיראן אכן מתגרענת.

« כיום, ישראל איננה היחידה החולקת על מסקנות הערכת המודיעין האמריקני. כבר בדצמבר, מיד לאחר פרסום ההערכה האמריקנית, העביר הדיילי טלגרף הבריטי את תגובתה של לונדון בכותרת: "בריטניה: איראן הולכה שולל את ה-CIA בעניין תכניות הגרעין" וקבע כי לראשי המודיעין הבריטי "היו ספקות כבדים שאיראן...הקפיאה את תכנית הנשק הגרעיני שלה".² נשיא צרפת, ניקולא סרקוזי, וקנצלרית גרמניה, אנגלה מרקל, יצאו מגדרם כדי להכריז שעדיין מרחפת סכנה מאיראן ויש להתמיד בלחץ המופעל על תכנית הגרעין שלה.³ גם בכירים בסבא"א, שהיו תמיד סלחניים יותר כלפי ההתנהלות האיראנית מאשר ארצות הברית, הטילו ספק בהערכת המודיעין האמריקני מיד לאחר פרסומה. אחד הבכירים קבע: "איננו קונים את הניתוח האמריקני במאה אחוזים. איננו נדיבים כל כך כלפי איראן".⁴

« בעוד שאנו עוסקים רק בגרסה הפומבית של הערכת המודיעין האמריקני, ברור לנו שאין הבדל מהותי בינה לבין הגרסה שלא לפרסום. מסיבה זו, חשוב מאד לנתח אותה בקפדנות. אין חולק על הפן האזרחי: מאמצי ההעשרה של איראן נמשכים. אך עלינו להתמקד ביכולותיה הצבאיות הטהורות של איראן. אנחנו מאמינים שדוח זה של קהיליית המודיעין האמריקני היה משגה גדול, הן מבחינה מתודולוגית הן מבחינה מקצועית. לא הייתי מאפשר למודיעין הצבאי הישראלי לפרסם דוח שטיעונו כה מלאי חורים.

« ראויים לציון מאמציו של אדמירל מייק מקונל, ראש המודיעין הלאומי האמריקני, לתקן את הרושם שיצרה הערכת המודיעין בדבריו בפני ועדת המודיעין של הסנט בפברואר 2008: "כל מה שהם עצרו היה עיצוב הנשק הגרעיני, שהוא כנראה החלק הזניח של התכנית".⁵

לסקירה מפורטת של הערכת המודיעין הלאומי, האלוף (בדימ.) אהרון זאבי פרקש, שכיהן כראש אמ"ן משנת 2001 עד 2006, פורס את תובנותיו לגבי התפתחותה של תכנית הגרעין האיראנית.

אין ראייה לכך שאיראן לא חידשה את עבודתה על החימוש הגרעיני

באוגוסט 2002 הבינה איראן שבידי מדינות המערב - ארצות הברית, שלישיית האיחוד (צרפת, גרמניה ובריטניה), וישראל - מידע מוצק על תכנית הנשק הגרעיני הסמויה שהיא מנהלת. זמן קצר לאחר מכן, במארס 2003, השתלטה במהירות על הסביבה האזורית מלחמת עיראק ומפלתו של סדאם חוסיין. עד יולי 2003 החלו האיראנים במשא ומתן עם שלישיית האיחוד (EU-3), שחתרה לעצור את תכנית הגרעין האיראנית. בשלהי שנה זו, עצר קדאפי את תכניות הגרעין הצבאי של לוב.

החלטתה של איראן להקפיא ב-2003 את תכנית הגרעין שלה בכללותה, להוציא את תכנית טילי הקרקע-קרקע, הייתה קשורה למעקב של המערב אחר תכנית הגרעין שלה ומלחמת עיראק. אך קודם להקפאה זו, איראן פיתחה יכולת גרעינית צבאית תחת מסווה אזרחי מקיף. נטלו בה חלק ארגון האנרגיה הגרעינית של איראן (AEOI) ומשרד ההגנה האיראני (MOD).

תכנית חימוש גרעינית מורכבת משלושה יסודות מפתח:

1. מערכת מסירה, המחייבת פיתוח של טילי קרקע-קרקע.
2. מצבור של חומר בקיע שמקורו בהעשרת אורניום וייצור פלוטוניום.
3. התחמשות - הכנת ראש קרב מהחומר הבקיע והתאמתו לתוך טיל.

כמה מן היסודות הללו בתכנית הגרעין האיראנית אכן התחדשו עד מהרה.

בראשית 2003 התרכזו כל המאמצים האיראנים בתכנית הצנטריפוגות במתקן בנטנז, היכן שהצליחו לבנות אשדה בת 164 צנטריפוגות. כיום, כבר הגיעו לקיבולת של 3,000 צנטריפוגות. אם התחדשו חלקים מתכנית החימוש הגרעיני, יש יסוד סביר להאמין ששאר חלקיה הופעלו מחדש אף הם. ואכן, הפיתוח האיראני של טילי קרקע-קרקע מעולם לא נעצר, גם כאשר הוקפאה זמנית העשרת האורניום.

בה בשעה עסקו האיראנים בפעילויות רכש שהתמקדו בהשגת כל החומרים והרכיבים שנדרשו להעשרת אורניום. ידוע לנו כי בתחילת 2004 פעלו האיראנים לרכוש מתגים של מתח גבוה שמותאמים למערכת חימוש גרעיני. משרד ההגנה האיראני גם פיקח על כריית האורניום בדרום-מזרח איראן.

על פי מידע שהעבירה האופוזיציה האיראנית, לביזן היה אחד האתרים שבהם התנהלה תכנית החימוש האיראנית, וסבא"א ביקשה לבקר בלביזן בספטמבר-אוקטובר 2003. עד מארס 2004 פורק ונעלם כליל המתקן בלביזן. אין ראייה לכך שכשחידשה איראן את תכנית ההעשרה הגרעינית שלה בינואר 2005, לא חודשה בעת ובעונה אחת גם עבודתה של קבוצת החימוש.

הערת העורך: בפברואר 2008 האשימה האופוזיציה האיראנית את איראן בהקמת מרכז שליטה ובקרה חדש, בשם הצופן לביזן-2. לבד מכך, זוהה מתקן נוסף בחו'יר (Khojir), שם, לטענת האופוזיציה, עסקו בייצור ראשי קרב גרעיניים.⁶

פיתוח הטילים למסירת מטען גרעיני

לצד פיתוח נשק גרעיני, מפתחת איראן מערכת מסירה מתאימה לטווח ארוך. טילי השיהאב-3 שלה יכולים לשאת ראש קרב במשקל של 700 ק"ג בקירוב למרחק של 1,300-1,500 ק"מ. טילים אלה נתונים לשליטתם של משמרות המהפכה, ולא לשליטתו של צבא איראן. משמרות המהפכה מדווחים ישירות למנהיג העליון עלי חמינאי, והם אינם כפופים לסמכותו של הנשיא אחמדינג'אד. מאימונים בטיילים איראניים התברר שהטיילים מכוונים אל תל אביב ואל ריאד.

איראן ממשיכה לפתח טילים בעלי טווח ארוך עוד יותר שנע בין 3,500-5,000 קילומטרים, העשויים להגיע לכל אירופה (להוציא אולי את פורטוגל), בעוד שטיילים בעלי טווח שנע בין 6,000-10,000 קילומטרים עשויים להגיע לחוף המזרחי של ארצות הברית. טכנולוגיית הטיילים המקורית סופקה לאיראן על ידי קוריאה הצפונית,

והאיראנים השקיעו מאמצים רבים בשיפור טווח הטילים. כידוע לנו, תכנית הטילים הבליסטיים של איראן היא חלק מתכנית החימוש הגרעיני שלה; לאיראן אין תכנית חלל אזרחית וספק אם הייתה מפתחת טילים בליסטיים בעלי טווח של אלפי קילומטרים רק כדי לשאת ראשי קרב קונבנציונליים.

התגובה האירופית לאיום הטילים האיראני

כראש אמ"ן תדרכתי מנהיגים אירופיים בנושא תכניות הגרעין הצבאי ונפגשתי אישית עם קובעי מדיניות באיטליה, בצרפת, בבריטניה ובמדינות אירופיות אחרות במהלך שישה חודשים. מרבית המנהיגים האירופיים השכילו להבין את הנתונים של תכנית הגרעין האיראנית, אך תגובתם לא הייתה מעודדת.

האירופים התקשו להבין מדוע מנסה ישראל לעורר בהם חשש מפני גרעין צבאי, בעוד הם היו נתונים בעצמם לאיום כזה בתקופת המלחמה הקרה. הם גם היו בדעה שככלות הכול, גם אם איראן אכן תשיג יכולת גרעינית צבאית, יפתרו ארצות הברית וישראל את הבעיה, ואני מאמין שעמדתם עודנה כזו גם כיום.

מה אומרת הערכת המודיעין הלאומי האמריקני (NIE)

תקציר דוח הערכת המודיעין האמריקני מציין כי ב-2003 עצרה טהרן את תכנית החימוש הגרעיני שלה. אלא שכותרת המסמך נכתבה באופן שמבטיח את עמימותן של מסקנותיו האחרות.

« בסעיף השלישי (C), קובע תקציר הערכת המודיעין כי בשנת 2007 התקדמה איראן באופן משמעותי בהתקנת צנטריפוגות בנטנו. על יסוד ממצא זה, העריך המודיעין הצבאי הישראלי ששלהי 2009 יהיה המועד המוקדם ביותר שבו תרכוש איראן מיומנות טכנית להפקת אורניום מועשר בדרגה גבוהה לייצור נשק גרעיני.

« הסעיף הרביעי (D) של הערכת המודיעין האמריקני קובע כי גופים איראניים ממשיכים לפתח מגוון של יכולות טכניות שניתן ליישמן לייצור נשק גרעיני, אם יוחלט לעשות כן. כך, תכניתה האזרחית הנמשכת של איראן להעשרת אורניום עשויה להניב די חומרים בקיעים עד סוף 2009 או 2010.

« סעיף שישי (F) של ההערכה מציין: להערכתנו איראן אכן עשויה להשתמש במתקנים סמויים במקום באתריה הגרעיניים המוצהרים כדי להפיק אורניום בדרגת העשרה גבוהה לתחמושת.

« לבסוף, הסעיף השמיני (H) בהערכת המודיעין קובע: להערכתנו, בידי איראן יש היכולת המדעית, הטכנית והתעשייתית לייצר נשק גרעיני אם תחליט לעשות כן.

משתמע מכל אלה כי לאיראנים יהיה די חומר בקיע לא יאוחר מ-2010 וכי אם יחליטו להקים מפעל גרעיני צבאי - איש אינו יכול להבטיח שאנחנו, או האמריקנים, נדע על כך, גם אם אכן עצרו את תכנית החימוש הגרעיני שלהם ב-2003. יהיה זה משגה להסיק רק על בסיס קריאת המשפט הראשון בהערכת המודיעין האמריקני כי השאיפות הגרעיניות האיראניות נבלמו.

אני בדעה שכל הבחנה בין תכניות החימוש הגרעיני של איראן - צבאית או אזרחית - היא מלאכותית. העשרת האורניום, החיונית לשימושים אזרחיים וצבאיים כאחד, נמשכת. מרגע שיהיה בידם די אורניום מועשר, הם יהיו רחוקים רק 3 עד 6 חודשים מבניית פצצה גרעינית, אם יחליטו לעשות כן.

התפוגגות הלחץ על איראן בעקבות הערכת המודיעין הלאומי האמריקני

לאחר פרסומה של הערכת המודיעין האמריקני, דיווחו אמצעי התקשורת המובילים בעולם על הקפאת תכנית החימוש הגרעיני האיראנית ללא כל מידע סותר. לא חלף זמן, ורוסיה ואיראן הגיעו להסכם בדבר לוח זמנים להשלמת בנייתו של מתקן גרעיני מבוסס-פלוטוניום בבושהר.

בעקבות זאת התפרסמה הודעה על חתימת הסכם אנרגיה כלכלי בין איראן לסין בהיקף של 2.3 מיליארד דולר, שהושעה במשך יותר מחצי שנה. לפני ההסכם, סין הצטרפה ללחץ הכלכלי שהופעל על איראן. מלבד זאת, ערך אחמדינג'אד ביקור רשמי בריאד, ומערכת יחסים מצרית-איראנית חדשה נרקמה לראשונה מאז רצח סאדאת.

הערכת המודיעין האמריקני החלישה בברור את התמיכה הבינלאומית בהחרפת הסנקציות נגד איראן וסגרה כל אופציה צבאית בפני ממשל בוש. מתוך ההערכה השתמע מסר לטהרן שסכנת הסנקציות החיצוניות חלפה. יתר על כן, הערכת המודיעין האמריקני החלישה את טורקיה ומדינות סוניות מתונות באזור, ששאפו לכונן קואליציה נגד איראן. וכך, באופן אירוני, הערכת המודיעין האמריקני סוללת בפני איראן את הדרך למימוש שאיפות הגרעין הצבאי שלה באין מפריע.

יוסי קופרווסר:

הערכת המודיעין הלאומי האמריקני: תוצר מודיעיני גרוע ביותר

הבעיה המרכזית בהערכת המודיעין האמריקני היא בניסוח המסר שלה. זהו תוצר מודיעיני גרוע מאד, כי העניין הוא לא רק מה אתה אומר אלא איך אתה אומר זאת ומה אינך אומר.

אחת הסוגיות העיקריות העולות מהדוח היא ההודאה שהאיראנים מנהלים פרויקט חימוש גרעיני מזה חמש-עשרה שנים, משלהי שנות ה-80 עד 2003. עד היכן הרחיקו האיראנים במהלך חמש-עשרה השנים הללו? כמה מכשולים עוד עומדים בפניהם? האמירה בהערכת המודיעין האמריקני, לפיה היכולת האיראנית להעשיר אורניום מאפשרת להם להגיע לפצצה תוך פרק זמן קצר, מרמזת על כך שהאיראנים כבר עשו כבר דרך ארוכה בהקשר של התחמשות. אם כן, מדוע נמנעת הערכת המודיעין מאמירה מפורשת? הדבר הראשון שעל ארגון מודיעיני לדעת הוא כיצד לשאול את השאלות הנכונות, אך שאלה זו לא נשאלה וגם לא נענתה.

יתר על כן, הגישה המבחינה בין חלקיה האזרחיים לחלקיה הצבאיים של תכנית הגרעין האיראנית שגויה ביסודה. זוהי למעשה תכנית אחת. היא ניתנת להצדקה בחלקה בצרכים אזרחיים, ולפיכך האיראנים מקיימים אותה במסווה אזרחי. אך חלקה האחר אינו ניתן להצדקה בצרכים אזרחיים, וכל כולה אותה התכנית, שמטרתה לפתח חומר בקיע.

בין 2003-2005 נמנעו האיראנים מכל פעילות גרעינית. הם היו נתונים תחת השפעת הרושם שנוצר בעקבות מדיניות הסיכול האמריקנית באזור עיראק ואפגניסטאן, שהייתה לכלי העיקרי שאפשר לאירופים לכפות על איראן את העסקה להשעיית תכנית ההמרה וההעשרה של האורניום. אך משנוכחו האיראנים שלא ריחף איום ממשי של סיכול אמריקני, החליטו ליטול סיכון ולהתחיל בהמרה, ולימים גם בהעשרה.

כלומר, מרגע שנראה היה שארצות הברית מסתבכת בעיראק, מצב שלו תרמו האיראנים עצמם תרומה לא מבוטלת, יכולה הייתה טהרן לשוב ולקדם במרץ את תכנית הגרעין שלה. עובדה היא שאיראן התקדמה עם המרת האורניום. כתוצאה מכך הכינו האיראנים, באמצעות תהליך ההמרה, די גז אורניום הקספלואוריד (UF6) להרכבתן של יותר מעשר פצצות אטום.

איראן גם התקדמה עם העשרת אורניום. הערכת המודיעין האמריקני דנה בשאלה היכן עומדת איראן בדיוק בתכנית המחקר והפיתוח של ההעשרה. יש הטוענים כי ייתכן שהאיראנים טרם הגיעו לנקודה שהם אכן יכולים לבצע העשרה איתנה דיה וללא חשש מפני כישלון. אך אין כל ספק שהם השקיעו לפחות שנתיים במחקר ופיתוח.

אם להסתמך על הערכת המודיעין האמריקני בדבר יכולותיהם הטכניות, אזי האיראנים אינם רחוקים מן הנקודה שבה יוכלו להפיק כמות מספקת של אורניום מועשר להרכבת פצצה. בהתחשב בכך שככל הנראה יש בידיהם את כל יתר המרכיבים הדרושים כדי להתקדם, יוכלו האיראנים להשלים כל מה שנותר עדיין כדי לסיים את פעילות החימוש שלהם ללא חשש מפעולה צבאית. רק פעולה צבאית עשויה אכן לעצור בעדם בשעה זו. כך, במו עינינו אנו עדים להשלכות הקשות שיש לעבודה הגרועה של סוכנויות המודיעין האמריקני.

1. Mark Mazzetti, "U.S. Says Iran Ended Atomic Arms Work," *New York Times*, December 3, 2007, <http://www.nytimes.com/2007/12/03/world/middleeast/03cnd-iran.html>.
2. Tim Shipman, Philip Sherwell and Carolynne Wheeler, "Britain; Iran 'Hoodwinked' CIA Over Nuclear Plans," *Daily Telegraph*, December 10, 2007, <http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2007/12/09/wiran109.xml>
3. Katrin Bennhold, "Despite Report, France and Germany Keep Pressure on Iran," *New York Times*, December 7, 2007, <http://www.nytimes.com/2007/12/07/world/middleeast/07iran.html>.
4. Elaine Sciolino, "Monitoring Agency Praises U.S. Report, But Keeps Wary Eye on Iran," *New York Times*, December 5, 2007, <http://www.nytimes.com/2007/12/05/world/middleeast/05iran.html>.
5. Demetri Sevastopulo, "Intelligence Official Revives Iran Doubts," *Financial Times*, February 6, 2008, <http://www.ft.com/cms/s/0/a1ce672e-d456-11dc-a8c6-0000779fd2ac.html>.
6. David Brunnstrom, "Iranian Dissidents Urge Immediate Nuclear Checks," *Reuters*, February 20, 2008, <http://www.reuters.com/article/latestCrisis/idUSL20165281>.

מאחורי פוסטר של המנהיג האיראני העליון האייתוללה עלי חמינאי עליו מתנוסס הכיתוב: "תמרון טילים של הנביא הגדול", נערך ניסוי בטילים ארוכי טווח שיהאב-3 של משמרות המהפכה האיראנית, 2006. (AP Photo/Mehr News Agency, Sajjad Safari)

כוח קודס של משמרות המהפכה - המשימה הושלמה!

מיכאל (מיקי) סגל

דצמבר 2011

באמצע אוקטובר 2011 חשפו הבולשת הפדרלית (FBI) ומנהל אכיפת הסמים (DEA) האמריקני מזימה להתנקש בשגריר סעודיה בארצות הברית. על פי גיליון ההאשמות, עמדה איראן מאחורי המזימה, והגוף המבצעי האחראי על תכנון וביצוע ההתנקשות - באמצעות קרטל סמים מקסיקני - היה כוח קודס (ירושלים) של משמרות המהפכה האיראניים (IRCG-QF), אשר עוסק, בין היתר, במבצעים מיוחדים מחוץ לאיראן.

חשיפת מעורבותו של כוח קודס של משמרות המהפכה, לרבות בכיריו, במזימת התנקשות על אדמת ארצות הברית (שפורטה בהרחבה בכתב האישום)¹, הפכה את כוח קודס בפרט, ואת מעורבותה של איראן בטרור בינלאומי בכלל, לנושא לוהט באיראן ובמידה פחותה יותר בארצות הברית ובאירופה. משרד האוצר האמריקני הטיל סנקציות על חמשת האנשים שהיו מעורבים בניסיון ההתנקשות בשגריר הסעודי, וביניהם מפקדו של כוח קודס של משמרות המהפכה, קאסם סולימאני, אשר "מפקח על קציני כוח קודס שהיו מעורבים במזימה". סולימאני סומן בעבר על ידי משרד האוצר האמריקני על פי צו נשיאותי 13382, על סמך מערכת היחסים שלו עם משמרות המהפכה. הוא סומן גם במאי 2011 על פי צו נשיאותי 13572, שמתמקד בהפרת זכויות אדם בסוריה, בשל התפקיד שמילא כמפקד כוח קודס של משמרות המהפכה, הצינור הראשי של התמיכה האיראנית במנהלת המודיעין הכללי הסורי.

עבור ארצות הברית לא היה זה כמובן המפגש הראשון עם כוח קודס של משמרות המהפכה. כוחות אמריקנים בעיראק ובאפגניסטאן שילמו מחיר דמים יום-יומי על פעילויות הארגון והסיוע שהוא מגיש, בין היתר באמצעות החיזבאללה הלבנוני, לארגונים שיעים קיצוניים בעיראק ולארגון הטליבן באפגניסטאן. אף על פי כן - גם אחרי חשיפת המזימה היומרתית להתנקש בשגריר הסעודי, שהייתה גורמת אף לפגיעה באזרחים אמריקנים תמימים באזור ההתקפה - ממשיך הממשל האמריקני להתייחס באורך רוח כלפי פעילויות הטרור האיראני בכלל, וכלפי אלה של כוח קודס של משמרות המהפכה בפרט. זאת, חרף מודעותו של הממשל לנזקים שגורם כוח קודס לזירות הפעילות העיקריות של ארצות הברית ולאינטרסים חיוניים ואסטרטגיים שלה באזור. בין אלה נמנים במיוחד המאמצים לקדם את שיחות השלום הישראלי-פלסטיני, לטפח דמוקרטיה במזרח התיכון ולייצב את אפגניסטאן. אלא שהשיח הפנים-איראני מעיד שלכוח קודס נועד תפקיד מרכזי - במיוחד כאשר הדבר נוגע לייצוא המהפכה - בעיצובו החדש של הסדר המזרח תיכוני.

בדוח השנתי של מחלקת המדינה של ארה"ב שנקרא *דוחות המדינה על טרור*, בפרק על "מדינות חסות לטרור" תפס כוח קודס של משמרות המהפכה מקום מרכזי במשך שנים. דוח 2011 ציין, בין היתר:

כמי שסומנה כמדינת חסות לטרור בשנת 1984, איראן ממשיכה להיות מדינת החסות הפעילה ביותר לטרור בשנת 2010....כוח קודס של איראן אימן את הטליבן באפגניסטאן....לפחות מאז 2006, איראן הסדירה משלוחי נשק לחברי טליבן, לרבות נשק קל ותחמושת נלווית, פגזים מונעי רקטות, פצצות מרגמה, טילי 107 מ"מ וחומרי נפץ פלסטיים.

על אף הבטחתה של איראן לתמוך בייצובה של עיראק... כוח קודס ממשיך לספק לחמושים עיראקים טילים מתקדמים תוצרת איראן, רובי צלפים, נשק אוטומטי ומרגמות שגרמו למותם של חיילים בכוחות

הקואליציה ובכוחות עיראקיים, ובכללם אזרחים. איראן הייתה אחראית להחרפת התוצאות הקטלניות של אחדות מן המתקפות על כוחות ארה"ב על ידי ציוד החמושים ביכולות של הרכבת חומרי נפץ (EFP - מטען נפץ חלול חודרן), שנועדו לחדור רק"ם (רכב קרבי משוריין). כוח קודס, בתיאום עם חיזבאללה הלבנוני, אימן את החמושים השיעים מחוץ לעיראק והעמיד לרשותם גם יועצים בתוך עיראק, לצורך הקמה ושימוש בטכנולוגיה מתוחכמת ומאולתרת של מטעני נפץ ואמצעי לחימה מתקדמים אחרים.²

המשימה: הקמת תאי חיזבאללה בכל העולם

משמרות המהפכה האיראניים מורכבים מכוחות קרקע, אוויר, ים, טילים, בסיג' (מיליציה מתנדבים) וכוח קודס. כל הכוחות הצבאיים (הצבא ומשמרות המהפכה) כפופים למנהיג העליון האייתוללה עלי חמינאי. כחלק מהשיח הפנימי הגובר על כוח קודס של משמרות המהפכה, ציטט אתר האינטרנט השמרני משרק (Mashregh) (שמתאר את עצמו כמגויס ללוחמה רכה) מדברי חמינאי זמן קצר לאחר עלייתו לשלטון ב-1989, על תפקידם ומשימותיהם של משמרות המהפכה: המשימה השלישית (הראשונה והשנייה היו הגנה על המהפכה מבית ומחוץ), ובפרט זו של כוח קודס של משמרות המהפכה, היא "להקים תאי חיזבאללה בכל רחבי העולם כחלק מהמהפכה האסלאמית העולמית". על פי חמינאי, אין ספק שמשמרות המהפכה יטלו חלק במשימה זו: "איננו טוענים שנשלח את כוחות הצבא שלנו למקומות אחרים ונתערב בענייניהם הפנימיים של האחרים, אלא שהמהפכה האיראנית אינה פטורה מאחריות על תאי חיזבאללה חמושים ברחבי העולם [ואיננה יכולה להישאר אדישה לגורלם]."³

כוח קודס של משמרות המהפכה, הפועל מחוץ לגבולות איראן, מופקד על חיזוק הקשרים עם ארגונים אסלאמיים ושחקנים לא מדינתיים; ועל גיוס ואספקה של נשק עבורם, אימונים, מימון, ואינדוקטרינציה אידאולוגית במחנות באיראן ובמקומות כגון סודן, לבנון ועיראק. כוח קודס של משמרות המהפכה הוא האמצעי האפקטיבי והחשוב ביותר של ההנהגה האיראנית וקובעי המדיניות שלה לייצוא המהפכה באמצעות פעילות חתרנית נגד משטרים ערבים מתונים, לצד מתקפות טרור בפרופיל גבוה. כדי לאפשר הכחשה והתנערות של כוח קודס ממעורבותו בטרור, הוא עושה שימוש בשלוחיו - כגון החיזבאללה הלבנוני, חיזבאללה החיג'אזי, חיזבאללה הבחרייני וארגונים פלסטיניים חילוניים (המפקדה הכללית של החזית העממית לשחרור פלסטין) ואסלאמיים (חמאס, ג'יהאד אסלאמי פלסטיני) - לביצוע משימותיו. כפי שצוין, בתכנית ההתנקשות בשגריר הסעודי לאחרונה, ניסה המטה של כוח קודס לגייס את שירותיו של קרטל סמים מקסיקני.

הזרוע הביצועית של כוח קודס מחולקת ל"גייסות" מסוימים לכל מדינה או אזור. ישנן מנהלות למדינות האלה: חצי האי ערב/מדינות המפרץ, עיראק, לבנון, צפון אפריקה, אירופה וצפון אמריקה. לכוח קודס אגפים חשאיים בשגרירויות איראן, שסגורים בפני רוב צוות השגרירות. פעולותיו מתואמות בין משמרות המהפכה, משרד המודיעין ומשרד החוץ (על פי רוב כאשר נחשפת פעילות של כוח קודס ומתעורר צורך דחוף להכחיש את מעורבותה של איראן).⁴

יודגש כי כוח קודס עמד במשימותיו בנאמנות, ועד לאחרונה נותר מחוץ לאור הזרקורים והתקשורת העולמית והמקומית. על אף מודעותן של סוכנויות מודיעין מערביות וערביות לפעילות כוח קודס ומאמציהן לטרפדה, איראן כמדינה מעולם לא שילמה על כך את המחיר המדיני, הכלכלי או הצבאי. הדבר רק תרם לחיזוק ביטחונה העצמי של איראן, ככל שהיא ממשיכה להעצים את כוח קודס כזרוע ביצועית למשימות המיוחדות ופעילויות "ענישה" בכל רחבי העולם.

הרתעה ומתקפת נגד

השיח הפנים-איראני הנוכחי סביב כוח קודס של משמרות המהפכה התעורר לאחר שנים רבות שבהן אפפה הילה של מסתורין וחשאיות את הכוח ומפקדיו. כוח קודס פעל מעבר לגבולות איראן, סייע ואימן ארגוני טרור וקבוצות אסלאמיות שהתנגדו למשטרים ערביים מתונים (בצפון אפריקה) ולמשטרים במקומות שונים בעולם, הקים את כוח חיזבאללה בלבנון, חימש ארגונים פלסטיניים ברקטות וטילי נ"ט, והוא אחראי להקצת

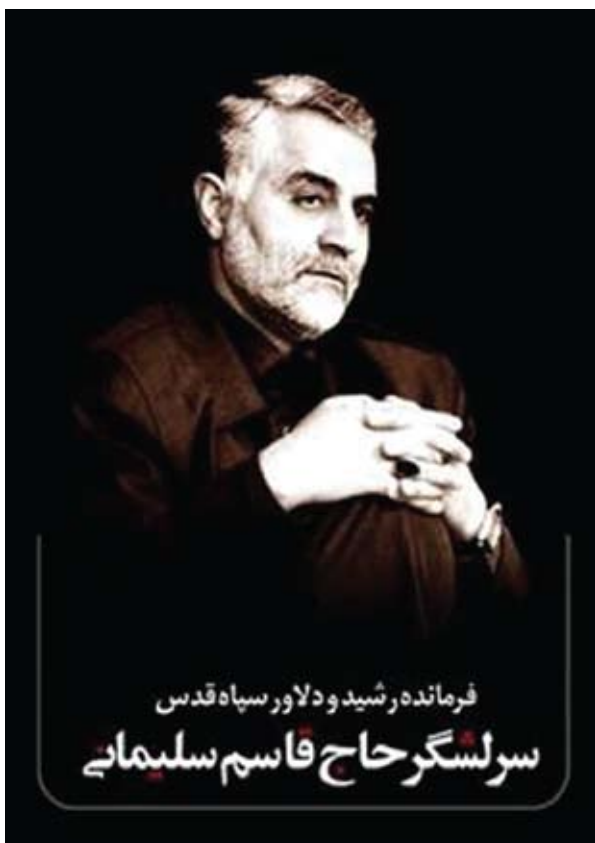
הדם המתמשכת של האמריקנים בעיראק ובאפגניסטאן. כוח קודס היה מעורב, במישרין ובעקיפין, וממשיך להיות מעורב גם כיום, במתקפות טרור ברחבי המזרח התיכון ומעבר לו, המכוונות נגד אמריקנים, ערבים, ישראלים/יהודים ומטרות אחרות על פי פקודות ההנהגה האיראנית.

הפרסום הגובר באיראן סביב כוח קודס, כוח העלית של משמרות המהפכה, אינו רק תגובה לחשיפת מעורבותו במזימת ההתנקשות בחייו של השגריר הסעודי. הוא גם חלק מתגובתה האסטרטגית הרחבה יותר של איראן לתמורות בזירה האזורית והבינלאומית, ולהתעצמותם של האויבים (ובכללם העיצומים) הצבאיים והמדיניים עליה. איראן העצימה את כוח קודס ומפקדה, ובעיניה נתפס הדבר כחלק מהתגובה לאיומים המרחפים עליה, הן כהרתעה והן כתגובה על מתקפה אפשרית. הצהרתו של חמינאי לפיה איראן תגיב לכל התקפה עוררה עניין רב באיראן. כוח קודס אמור להשיב מלחמה שיערה בשטח האויב, הן בעצמו הן באמצעות שלוחיו, אותם טיפח במשך שנים עד ליום שבו יגיע "רגע האמת". חלקים של כוח קודס אמורים להשתתף במבצעים נגד הצי האמריקני במפרץ הפרסי ובהטלת סגר על מצרי הורמוז.

"אין טעם לירות בגוויה"

מאז נחשפה פעילות כוח קודס על אדמת ארצות הברית, ולאור הצעות אחרונות של כמה מבכירי מערכת הביטחון האמריקנית להתנקש בבכירים של כוח קודס, לרבות במפקדו קאסם סולימאני, הפנתה איראן תשומת לב תקשורתית וציבורית חסרת תקדים למשימות הכוח, למטרותיו ולמפקדיו. ההצעות להתנקש במפקדי כוח קודס עוררו תגובות מזלזלות ואיומים בוטים. מפקד הבסיג', גנרל מוחמד רזה נקדי, אישר כי אם תתנקש ארצות הברית באישים אלה "אנחנו לא נפעיל את נשקנו נגדם" "כי אין טעם לירות בגוויה".⁵ שופרו של כוח קודס, סובחי סאדק, קבע כי מי שמדברים על התנקשות במפקדי הכוח "מעורערים בנפשם" וכי מדיניות ארצות הברית באזור היא ב"שטח הפקר".⁶ אמיר עלי חג'זאדה, מפקד כוח התעופה והחלל במשמרות המהפכה, המליץ למפקדי צבא ארה"ב: "אל לכם לשכוח שיש

נוכחות גדולה של מפקדים אמריקנים באפגניסטאן, בעיראק ובארצות האזור. אם תהרגו אחד מאתנו, אנחנו נהרוג תריסרים מכם.....[אתם] מאיימים על דג בים? אפילו אחרי מלחמת איראן-עיראק אינכם מבינים שמפקדינו ממשיכים לחיות עם טעמו המתוק של מות קדושים ותמיד מוכנים למות בדרך האלוהים?".⁷ העיתון השמרני ג'באן כתב שיכולתו המוצהרת של סולימאני "לזכות בניצחון בלי להשתמש בכוח צבאי מסבירה את ההאשמות שהוטחו בו ובאיראן ואת החשש הרב של המערב".⁸

מפקד כוח קודס של משמרות המהפכה, קאסם סולימאני, מתכנן-על של הטרור

"תור הזהב" של ייצוא המהפכה

ה"אביב הערבי" או ה"התעוררות האסלאמית" כפי שמכנה אותה איראן, הציבה את ייצוא המהפכה האסלאמית - ומכאן גם את כוח קודס של משמרות המהפכה - בראש סדר היום האיראני. טהרן מנסה לתרגם את התמורות במזרח התיכון להישגים, במיוחד כאשר הדבר נוגע לחוד החנית של השאיפות האסלאמיסטיות. הדבר מוצא ביטוי שוב ושוב בהצהרות, גם של אישים איראנים בכירים, שה"התעוררות האסלאמית" הושפעה מהמהפכה האיראנית ועוד יותר מכך - מעמידתה האיתנה של איראן נגד המערב במשך יותר משנה בהגנה על התפתחות זו.

נפילתם של המשטרים הפרו-אמריקנים במצרים ובטוניסיה, לצד הזעזועים בכמה ממדינות המפרץ, הובילו את איראן להפעיל את כוח קודס של משמרות המהפכה ביתר שאת, ויחד עמו גם את רשת התעמולה האיראנית - ובמיוחד את ערוץ הטלוויזיה בערבית שלה אל-עלאם, שמכוון לרחוב הערבי-אסלאמי. המטרה היא לבסס הישגים באותן מדינות ערביות אשר "השתחררו מעול המערב והקפיטליזם" בעודן מחדשות את קשריהן עם ארגונים אסלאמיים, אשר נתמכו על ידי איראן בחשאי, בסיוע החיזבאללה הלבנוני. בין אלה נמנים א'נהדה בטוניסיה, האחים המוסלמים במצרים ובירדן ואחרים.

העיתון קיהאן, המקורב לחמינאי ומשקף את עמדותיו ככלל, התייחס בדיוק לנושא זה, במיוחד - ובאורח חסר תקדים - לפעילותו ולמקור כוחו של כוח קודס על פני שנים. ראוי לצטט את המאמר בהרחבה הואיל ומתברר ממנו הרציונל המנחה את ההנהגה האיראנית בימים אלה של "התעוררות אסלאמית" ואת ירידת קרנה של ההשפעה האמריקנית והמערבית באזור (ולא פחות את היציאה מעיראק, מהלך האירועים הצפוי באפגניסטאן ונפילת מובארק).⁹ לדוגמה:

ככמה זירות פעילות במזרח התיכון, מלבנון ועד השטחים הפלסטיניים, עיראק ואפגניסטאן, נחשף בבת אחת החשש של ארצות הברית מפני כוח קודס בכלל וממפקדו קאסם סולימאני בפרט, אך אין ספק שחשש זה לא צץ לפתע. במשך יותר מעשור כוח קודס של משמרות המהפכה הילך אימים על ארצות הברית... מאז כבשה את עיראק ואפגניסטאן ונכנסה לאזור, טעמה יותר מאי פעם בעבר את טעמו של עימות עם כוח קודס במובן העמוק והמוחשי ביותר.

קיהאן גם קובע כי:

הערכתה של ארצות הברית לאיראן ככוח אזורי מבוססת בעיקר, ואולי רק, על ניסיונה [המר] במפגשים עם כוח קודס. כאשר לפני כעשור החליטו האמריקנים על נוכחות צבאית מסיבית באזור... הם סברו שהמזרח התיכון הוא מרחב פתוח ונטול מתחרים; אך כיום הבנתם מציאותית וברורה יותר ביחס למגבלותיהם הביצועיות, המודיעיניות והמדיניות ולא נותרה להם ברירה אלא לארוז את חפציהם ולהסתלק מהאזור.

קיהאן ממשיך ברוח מתריסה זו:

בעוד שרבים אולי אינם מודעים לכך, האמת החשובה היא שכוח קודס של משמרות המהפכה ומפקדו קאסם סולימאני מילאו בעצמם את התפקיד המכריע ביותר בדיכוי מכונת המלחמה האמריקנית במזרח התיכון....

הם אינם מסוגלים להבין מהו כוח קודס, כיצד הוא פועל ואלו יעדים סימן לעצמו... תהיה דעתם של האמריקנים אשר תהיה, כוח קודס הוא יותר מאשר כוח ממשי, ביצועי; זוהי אידאולוגיה, אידאולוגיה שאינה מכירה בגבולות, דוקטרינה שיש בה תנאים ואמונות שמתקיימים במסלול התנגשות ישיר עם תרבות המערב. אם האמריקנים רוצים להבין את סוד כוחו והצלחתו של כוח קודס, יהיה עליהם להניח בצד את ההערכות מסוג "ג'יימס בונד" ולתת דעתם על התשתית האידאולוגית שמניעה כוח זה:

כוחו של האסלאם המהפכני: הפחד שמניע את האמריקנים לנטוש את אדמת האסלאם לעד אינו הפחד מפני טיילי החמאס או לוחמי הגרילה של חיזבאללה, אלא הפחד מפני האדאולוגיה שאימצו 30 לוחמי חיזבאללה בכפר אייטה אל-שעאב בלבנון בעת מצור בן 33 ימים. כשיבינו האמריקנים את סוד הנחישות, יעריכו גם את עוצמתו של כוח קודס, של קאסם סולימאני ושל חסן נסראללה.

« העוינות העמוקה כלפי ישראל ("משטר הכיבוש הנפשע"): המאבק בישראל, ובה בעת בכל מה שקשור בארצות הברית באזור, הוא הקטר המוביל את האסלאם המהפכני בשטח. זוהי נקודה שמנהיגי הבית הלבן מעולם לא הבינו כאשר מהפכות אסלאמיות פורצות באזור. ייחודו של כוח קודס הוא בכך שבמהלך כל אותן שנים בהן סברה ארצות הברית ששליטתה באזור נשמרה על ידי נשיאי מצרים וטוניסיה ומלך סעודיה, שעשו אותו למקום בטוח עבור ישראל, היה זה כוח קודס של משמרות המהפכה ששמר על גחלת המאבק נגד הציונים בלב המאמינים, וליבה אותה מדי יום ביומו עד שכיום בווערת הלהבה הפושטת בקרב האמריקנים באזור.

« חשש מפני התפשטות הפרדיגמה של המהפכה האסלאמית: ארצות הברית הבינה כי שיבתו של האסלאם המדיני לאזור תמריץ את התפשטות דגם המהפכה האיראנית.... כוח קודס אכן מחמש את הלוחמים באזור - אך לא בנשק, אלא באידאולוגיה שחזקה אלף מונים מכל נשק. קאסם סולימאני לא סיפק נשק לאיש באזור; אין בכך צורך, הואיל והוא לימד את לוחמיו באזור כיצד לחשוב כדי להכות בגופו של האימפריאליזם... הפחד מפני כוח קודס הוא פחד מפני אובדן המשמעות של גבולות. כוח קודס לימד את המאמינים להילחם באויב במגרש שלו.

"מות קדושים"

קאסם סולימאני אינו רק מפקד כוח קודס אלא גם מקורב מאד לחמינאי. הוא מצטייר כאחד המועמדים לנשיאות איראן, והבולטות שזכה לה בתקשורת בשבועות האחרונים נועדה אולי לשרת מטרה זו. לאחרונה, במסגרת "שבוע בסיג", נאם סולימאני נאום פרוגרמטי שבו חשף את השקפת עולמו והערכותיו לגבי ההתפתחויות באזור.¹⁰ רוח הדברים של הנאום מהווה מעין המשך ישיר למאמר שהתפרסם בקיהאן ובאמצעי תקשורת אחרים. הוא מעיד כי התבצעה באיראן הערכה כוללת של האיומים עמם היא מתמודדת והאפשרויות העומדות בפניה, וכי הוחלט לאמץ קו תעמולתי אחיד. קו זה מדגיש את תפקידו האידאולוגי של כוח קודס, בעוד הוא מעמעם את מעורבותו הצבאית (המוכחת) בחלקים שונים של העולם.

סולימאני, שעל פי רוב מקפיד להתרחק מהתקשורת ומעין הציבור, אמר כי האיומים האחרונים על חייו משקפים את חוסר ההבנה האמריקני לתרבות הבסיג' והשהאדה ("מות הקדושים"). לטענתו, עד כה לא עלה בידי אמריקה והמערב להבין כי מות קדושים הוא האידאל בעיני כל חבר בסיג'. לפיכך איש מהם אינו ירא מן המוות ואיומים כאלה רק מעצימים את נחישותם. סולימאני הכריז כי אזהרותיה של ארצות הברית כלפי איראן "נובעות מהערכות שגויות של האויב שטרם הבין כי לא ניתן לאיים על העם האיראני... ובכל פעם שמישהו שובר בקבוק הוא נעשה חד יותר". סולימאני, שמופקד על ביצוע מדיניות הייצוא של המהפכה ועל עיצוב פני המזרח התיכון בהתאם להשקפת העולם האיראנית, הצהיר כי "ההתעוררות האסלאמית היא קול שאתם [דהיינו אויבי איראן] אינכם שומעים, ועליכם לדעת שארצות הברית אינה מתמודדת רק עם איראן אחת אלא עם עשרות מדינות [שמבוססות על הדגם של] איראן שהופיעו באזור. העמים התקוממו נגד ארצות הברית". הוא התייחס אל מצרים כאל "עוד איראן" ופנה אל ארצות המערב:

עדיין לא הגעתם להבנה ולהערכה מדויקת של עניין זה. עליכם לדעת שמצרים היא איראן שנייה שנולדה באזור, ובחריין, לוב ותימן אף הן הפכו לעוד איראן... אתם, שמנתחים התקוממויות אלה [כלומר את האביב הערבי], כלום אינכם רואים שהן החלו במסגדים? אינכם רואים שהעמים נענים לקול האסלאם ומפנים עורף לרוע שלכם.

סולימאני הוסיף שההשקפה הרואה בהתקוממויות באזור התעוררות חברתית היא שגויה, וקבע "מי שאומר זאת מרמה את עצמו. התעוררות זו היא אסלאמית בלבד".

ד"ר אמיר מוהביאן, מרצה ומומחה לעניינים מדיניים, פרסם מאמר נדיר וחסר תקדים באתר של חמינאי, שללא ספק זכה לאישורו. המאמר, ששוקל תסריטים שונים של התקפה על איראן, מתייחס לכוח קודס של משמרות המהפכה. מוהביאן מנתח את כישלונן של אסטרטגיות מערביות שונות (סנקציות, חתרנות מדינית, לחץ על סוריה וחיזבאללה) וטוען שאיומי המערב על חייו של מפקד כוח קודס נועדו, בין השאר, להגביל את תנועתו ולמנוע ממנו לסייע לסוריה. מוהביאן טוען גם כי המערב כשל בהבנת משימתו של כוח קודס ומהות "התשתית האידאולוגית והאינטלקטואלית" שלו; במקום זאת, מתמקדות מדינות המערב בתפקודיו הביצועיים ובסיוע שהוא מגיש, כך הם מאמינים, לארגונים שונים בעולם.¹¹

פָּקס אִירָאנָה (Pax Irana)?

לסיכום, ההתמקדות האיראנית הגדלה והולכת בכוח קודס של משמרות המהפכה אינה מקרית. זהו היבט מרכזי בגישתה של איראן להתפתחויות האחרונות במזרח התיכון, ובמיוחד להתעצמותן של התנועות האסלאמיות. אלה הן התנועות שאיתן שמר כוח קודס על מערכת קשרים סמויה במשך שנים, אימן ומימן את פעיליהן וסייע להן לשאוף להחלפת משטרים ולהדחתם של "השליטים הערבים-מערביים, עושי דברו של המערב". איראן מנסה לעצמה את עלייתן של התנועות האסלאמיות, שלטענתה ראו בה דגם אסלאמי להתמודדות עם האימפריאליזם על כל המשתמע ממנו. בכך שמה איראן דגש מיוחד על הפער האידאולוגי העמוק בינה לבין ארצות הברית בפרט והמערב בכלל, במיוחד ככל שהדבר נוגע להבנתם של התהליכים האסלאמיים ארוכי הטווח שמתרחשים במזרח התיכון. מנקודת מבטה של איראן, הטיפוח האידאולוגי הנחוש - שמתמקד באסלאם, באיתנות ובנכונות להקרבה (ולא הדמוקרטיה והערכים המערביים) - הוא שבסיוע כוח קודס חולל לבסוף את השינוי המיוחל. כוח קודס של משמרות המהפכה, שעד לאחרונה פעל מאחורי הקלעים, הגיח עתה למרכז הבמה. מנקודת מבטה של איראן, המשימה לייצא את המהפכה ולחולל שינוי דרמטי במזרח התיכון מוכתרת בהצלחה. לא בכדי נקרא הארגון כוח קודס (ירושלים), הואיל ושחרור ירושלים מידי הציונים הוא שאיפתם של כל המוסלמים, ומכאן מכנה משותף שמדבר אל לבו של הרחוב הערבי-האסלאמי.

לאור השינוי שמתחולל במזרח התיכון על גווניו האסלאמיים, חותרת איראן להציג תכנית פעולה מסודרת, כמו גם כלים - כגון כוח קודס - ליישומה. המערב, שמשך שנים העלים עין מפעילות כוח קודס וגורמים איראניים אחרים שהשתמשו בטרור ובחתרנות בשירות מדיניות חוץ אגרסיבית, עומד מעתה לשלם את מחיר העיוורון שהפגין כלפי איראן ולאחרונה גם כלפי סוריה (בה ממשיכה איראן לבחוש).

איראן נמצאת כיום בעמדה טובה יותר לקדם את השינויים במזרח התיכון. היא פועלת מתוך תחושה של עוצמה, שגובלת לעתים בשכרון-כוח, המתבטאת בהגברת אמצעי ההתרסה כלפי ארצות הברית והמערב. במהלך ההשתלטות על שגרירות בריטניה בטהרן לאחרונה, נופפו הסטודנטים לראווה בתמונתו של סולימאני. לדידם, הוא המודל הראוי לעיצובו מחדש של המזרח התיכון - ללא בריטניה וארצות הברית (וישראל) - מודל שעולה בקנה אחד עם הפרדיגמה האסלאמית שייצא כוח קודס במהלך שנותיה של המהפכה והנחישות האיראנית לעולם הערבי ואפילו מעבר לו, לחצר האחורית של ארצות הברית באמריקה הלטינית.

אם בעבר התקשתה ארצות הברית בהשגת יעדיה האסטרטגיים במזרח התיכון, כולל בעיראק, בלבנון, באפגניסטאן ובזירה הפלסטינית - לא מעט בשל המכשולים שהציב בדרכה כוח קודס - תהפוך משימתה קשה מאה מונים הודות להתקדמותה של איראן לעבר נשק גרעיני. ואם לא די בכך, משטרים אסלאמיים צצים עכשיו בזה אחר זה בעולם הערבי. מקצת מהתנועות האסלאמיות שמשלטות - בטוניסיה ובמרקו, ברשות הפלסטינית ואולי אף במצרים - חטפו את "החורף האסלאמי" שלהן משליטים ערבים בסיוע איראן, בין השאר באמצעות כוח קודס.

איראן, שמשך שנים טיפחה את התנועות האסלאמיות בלי ששילמה את מחיר מעשיה, קוטפת עתה את פירות מאמציה רבי השנים ומייחסת את ההצלחה לכוח קודס.

1. <http://www.justice.gov/opa/documents/us-v-arbabsiar-shakuri-complaint.pdf>.
2. <http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/2010/170260.htm>.
3. <http://www.mashreghnews.ir/fa/news/78963/%D9%85%D8%A7%D9%85%D9%88%D8%B1%DB%8C%D8%AA-%D9%86%DB%8C%D8%B1%D9%88%DB%8C-%D9%82%D8%AF%D8%B3-%D8%A8%D9%87-%D8%B1%D9%88%D8%A7%DB%8C%D8%AA-%D9%81%D8%B1%D9%85%D8%A7%D9%86%D8%AF%D9%87-%DA%A9%D9%84-%D9%82%D9%88%D8%A7>.
4. Anthony H. Cordesman and Martin Kleiber, *Iran's Military Forces and Warfighting Capabilities* (CSIS, 2007), 78-80.
5. <http://www.javanonline.ir/vdcguw9twak9nu4.rpra.html>.
6. <http://www.sobhesadegh.ir/1390/0523/p01.pdf>.
7. <http://www.asriran.com/fa/news/188578/%D9%87%D8%B4%D8%AF%D8%A7%D8%B1-%DB%8C%DA%A9-%D9%81%D8%B1%D9%85%D8%A7%D9%86%D8%AF%D9%87-%D8%B3%D9%BE%D8%A7%D9%87-%D8%A8%D9%87-%D8%A2%D9%85%D8%B1%DB%8C%DA%A9%D8%A7-%D8%A7%DA%AF%D8%B1-%DB%8C%DA%A9%DB%8C-%D8%A7%D8%B2-%D9%258>.
8. <http://www.javanonline.ir/vdcce1q0x2bqpm8.ala2.html>.
9. <http://www.kayhannews.ir/900814/2.htm>.
10. <http://www.javanonline.ir/images/magazine/0001/files/atfl00000117-0006.pdf>.
11. <http://farsi.khamenei.ir/others-note?id=17882>.

חיל הים האיראני, מצרי הורמוז ומעבר להם

דורי גולד
פברואר 2012

איראן חותרת לבסס את עצמה כמעצמה הגמונית במזרח התיכון. בריאיון שהעניק המנהיג העליון האייתוללה עלי חמינאי ב-7 ביולי 1991 ליומון האיראני ראסלאט, הציב שאלה רטורית: "האם אנחנו מבקשים לשמר את שלמותה של ארצנו, או האם אנו חותרים להתפשטותה?" והשיב: "אין ספק שאנחנו חייבים לחתור להתפשטותה". ואכן, בשנים הבאות היו כוחות איראניים מעורבים בחתרנות אזורית מלבנון ועד ערב הסעודית, עיראק ואפגניסטאן. דוברו של חמינאי, חוסיין שריעת מאדרי, כתב ב-9 ביולי 2007: "בחריין היא חלק מאדמת איראן". ב-2009 הגדיר עלי אכבר נאתק נורי, מי שהיה מועמדו של חמינאי לנשיא ב-1997, את בחריין כ"מחוז הארבעה-עשר" של איראן.¹

בבית המחוקקים האיראני נשמעו קולות תמיכה בתפקיד הנאו-אימפריאלי של איראן. חבר בוועדה לביטחון לאומי ומדיניות החוץ הזכיר למדינות ערב כי "רובן היו בעבר חלק מאדמת איראן". מנהיגים ערבים סונים עקבו אחר שאיפות איראניות אלו. פעם, התלונן מלך ערב הסעודית עבדאללה על עליית כוחה של איראן בעקבות מלחמת איראן-עיראק, ונזף בבכיר אמריקני: "אפשרתם לפרסים, לצפויים, להשתלט על עיראק".²

ההתייחסות לאימפריה הצפונית מהמאה השש-עשרה נבע מן העובדה שתחת שלטונה הפכה איראן את האסלאם השיעי לדת הרשמית במדינה. יתרה מזאת, האימפריה הצפונית התפרסה מזרחה להראט באפגניסטאן ומערבה לבגדאד, על פני שתי רצועות החוף של המפרץ הפרסי. נראה אפוא שאם איראן מטפחת שאיפות להשיב את ימי הזהור של האימפריה הצפונית, או אז יהיה גורלן המדיני של מדינות המפרץ הערביות, מכווית ועד עומאן, נתון על כף המאזניים.

מסיבה זו אולי התייחסו האיראנים מדי פעם למפרץ הפרסי כאל ים "פנימי" ולא כאל נתיב מים בינלאומיים. ב-1997, לדוגמה, הכריז חוסין רזאי, מפקד משמרות המהפכה: "הרשו לי לשגר מסר ברור לאמריקנים; המפרץ הפרסי הוא אזור שלנו; עליהם לעזוב את האזור".³

איראן ומצרי הורמוז

מה היו האמצעים הצבאיים שנקטה איראן כדי לממש יעדים ארוכי טווח אלו? עם תום מלחמת איראן-עיראק התמקדה טהרן בבניית כוחה הצבאי בשתי זירות: זירת הטיילים הבליסטיים/נשק להשמדה המונית וזירת הכוח הימי. כוחות היבשה והאוויר שלה לא זכו למידה שווה של השקעה וחדשנות. איראן גם הגבירה את מאמציה להפוך לכוח השליט במפרץ הפרסי. עוד ב-1971 היה זה השאה הפרסי שכבש את האי אבו מוסא מידי אמירות שארג'ה, שלימים הצטרפה לאיחוד האמירויות הערביות (UAE). כעבור זמן הוא שלח כוחות לכבוש שני איים נוספים, טונב הגדול וטונב הקטן, שהיו שייכים לאמירות ראס אל-חימא.

בעוד שהשאה הסכים שהאי אבו מוסא יהיה תחת מנהל משותף של איחוד האמירויות הערביות ואיראן, הרפובליקה האסלאמית הפכה מדיניות זאת על פיה. אחרי ביקור הנשיא רפסנג'אני באי בראשית 1992, גירשה ממנו איראן את איחוד האמירויות ושמרה על שליטתה הבלעדית בו. באיחוד האמירויות הערביות טענו כי האיים הם שטחים כבושים, אף כי מאז 1995 טהרן רואה בהם חלק בלתי נפרד מאיראן.

איראן שילבה את האי אבו מוסא באסטרטגיית ההשתלטות על המפרץ הפרסי ובעיקר על מצרי הורמוז, שרוחבם 35 מייל - המוצא שלה לים הערבי ולאוקינוס ההודי. במהלך שנות התשעים, פרסה איראן כוחות קרקע באבו מוסא וחימשה אותם בטילי "Silkworm" סיניים נגד ספינות [HY-2]. היו דיווחים שאיראן גם פרסה טילים נגד ספינות בעלי טווח של 130 ק"מ [C-801] באבו מוסא וגם כוח של משמרות המהפכה.

במהלך מלחמת איראן-עיראק פעלו משמרות המהפכה של איראן מכמה איים במפרץ הפרסי, כגון סירי, לאראק, והורמוז וכן מאסדות נפט בים. מכאן ניתן להבין את החשיבות שאיראן מייחסת לאיים שכבשה, ואשר היו שייכים לאיחוד האמירויות הערביות. לבד מכך, שני איי טונב שוכנים בסמוך לנתיבי השיט היוצא במפרץ הפרסי, שבהם עוברים על פי רוב מכליות הנפט בדרכן למצרי הורמוז. מיקום זה חיוני לאסטרטגיה האיראנית, השואפת לשלוט בזרימת הנפט דרך נתיבי מים אלה.

איראן עסקה בפעולות מדיניות-צבאיות אחרות ששירתו את האינטרסים האסטרטגיים שלה במפרץ הפרסי, ובהן סילוק הנוכחות הצבאית האמריקנית ושליטה בלבדית באזור. כבר ב-1995 העבירה ממשלת בחריין מידע מודיעיני לממשל קלינטון על שיתוף הפעולה של החיזבאללה בבחריין עם כוח קודס של משמרות המהפכה במטרה לכונן ממשלה פרו-איראנית בבחריין, שהפכה עוד באותה שנה לבסיס של הצי החמישי האמריקני. לו הייתה תכנית זו מתממשת, אין ספק כי אחת מיוזמותיה הראשונות של הממשלה החדשה הייתה פינוי הצי האמריקני מבחריין וסגירת הבסיס הימי העיקרי שלו. מחאות של הרוב השיעי בבחריין נגד הממשלה הסונית השלטת, כמו אלה שהתרחשו בשנת 2008, התאפיינו לעתים קרובות בשלטים הקוראים לסילוק בסיסים אמריקניים מבחריין.

ככלל, איראן שאפה לגייס תמיכה לפעילותה החתרנית האזורית בקרב הקהילות השיעיות המקופחות של מדינות המפרץ הערביות, המהוות 30% מאוכלוסיית כווית, 16% מאוכלוסיית איחוד האמירויות הערביות ו-50% בקירוב מזו של המחוז המזרחי של ערב הסעודית. אכן, היה זה ענף החיזבאללה הסעודי, הידוע בשם חיזבאללה אלח'ג'אז, אשר היה מעורב בפיצוץ מגדלי חובאר ב-1996, התקפה שכוונה נגד חיל האוויר האמריקני. בידי ארצות הברית היה מידע מוצק שאיראן עמדה מאחורי המתקפה.⁴

איראן רצתה גם להפגין שכוחה הימי אינו מוגבל למפרץ הפרסי, הסמוך אליה, אלא שספינות המלחמה שלה יכולות להגיע לאוקינוס ההודי ואפילו להרחיק עד לים התיכון. בדצמבר 2010 ערך חיל הים האיראני תרגול משותף עם ג'יבוטי, ששוכנת סמוך לבאב אל-מנדאב בכניסה לים האדום. ב-22 בפברואר 2011 עברו ספינות חיל הים האיראני דרך תעלת סואץ לראשונה מאז 1979. משימה ים-תיכונית זאת הייתה הרבה מעבר למה שניתן היה לצפות מחיל הים האיראני. יש לזכור כי חיל הים האיראני הקבוע מצויד עדיין בכלי שיט ישנים יחסית מתקופת השאה ומפקדיו קיוו לרענן את הכוח הימי בעזרת מערכת חימוש חדשנית, ובפרט בטילים ימיים. על פי דיווח של משרד המודיעין של חיל הים האמריקני, חיל הים האיראני מכשיר את עצמו לפעילות מעבר למצרי הורמוז, בעזרת בסיסים ימיים במפרץ עומאן שיהיו מוכנים בשנת 2015. בעבר, ספינות מלחמה איראניות הגיעו למעשה לסודן ולסומליה, אך לא נכנסו לים התיכון.⁵

מצרי הורמוז (AP/ Bill Foley)

לאיראן אינטרסים באזור ים סוף והים התיכון. שיפור הגישה של חיל הים שלה ליעדים אלה הייתה חיונית לאור רצונה לחמש מחדש את בני בריתה שהיו מעורבים בהתקוממויות שונות באזור. למשל, ב-26 באוקטובר 2009 השתלט חיל הים התימני על ספינת משא איראנית, מהאן-1, שבמטענה היה נשק נגד טנקים שנועד למורדי החות'י שלחמו נגד הממשלה התימנית. למרות שמבחינה דתית השתייכו לוחמי החות'י לפלג המאמין באימאם החמישי בשיעה (בניגוד לפלג האיראני המאמין באימאם השנים-עשר), לקחה אותם טהרן תחת חסותה כחלק מן האסטרטגיה שלה לתמוך בקבוצות שיעיות חמושות ברחבי המזרח התיכון.⁶

במהלך העשור הקודם חתרה איראן לחמש מחדש ארגונים פלסטיניים, כמו גם את חיזבאללה בלבנון, על ידי שיגורן של מספר אניות משא שהפליגו בחסות דגלים זרים. איראן שיגרה את *Karine-A*, שנתפסה בים סוף על ידי הקומנדו הימי הישראלי ב-3 בינואר 2002. חיל הים הישראלי לכד גם את *MV Francop* בים התיכון ב-3 בנובמבר 2009, כשבמטענה אלפי טילים שנועדו לחיזבאללה. ב-15 במארס 2011 השתלט חיל הים הישראלי על ספינת המטען *MV Victoria*, שהייתה בדרכה לעזה ונשאה אלפי פצצות מרגמה וטילי C-704 נגד אניות. במהלך תקופה זו חתרה איראן גם לצייד מחדש את חמאס בעזרת תחמושת שנשלחה לפורט סודן בים סוף.⁷

חרף אינטרסים ברורים אלה, מעידים מגבלות כוחה הימי של איראן כי שיגורן של אניות איראניות לתעלת סואץ וממנה לים התיכון היה בשלב זה פעולה מדינית בלבד ולא פעולה שנועדה לקדם משימות צבאיות שאפתניות של עימות עם צי אחר. היה זה מקרה קלאסי של דיפלומטיה ימית. מבחינתו של חיל הים האיראני, פריסת כוחות בים התיכון הייתה מוקדמת מדי. מה אפוא יכולה הייתה להיות משימתן של אניות המלחמה האיראניות? מהו המסר המדיני שפריסתן מנסה לשדר? עד לפני שנה עמדה מצרים בראש מדינות ערב הסוניות, כגון ערב הסעודית וירדן, ששואפות לבלום את התפשטות כוחה של איראן. עם זאת, בעוד מצרים מנוטרלת לפי שעה, רצו האיראנים לאותת על מוכנותם למלא את החלל שנוצר עם נפילתו של מובראק על ידי שיגורן, זו הפעם הראשונה, של ספינות מלחמה דרך תעלת סואץ. דוברים איראניים הביעו לעתים כוונות

נושאת המטוסים האמריקנית USS John C. Stennis (AP Photo/ US Navy, Ron Reeves)

שהרחיקו מעבר למזרח התיכון, למרות העובדה שלאיראן לא הייתה יכולת פריסה ארוכת טווח ובת קיימא מסוג זה. לפיכך, ב-28 בספטמבר 2011 הודיע מפקד חיל הים האיראני, האדמירל חביבאללה סיארי, על כוונתה השאפתנית של איראן לשגר כוח לאוקיינוס האטלנטי ולהפגין נוכחות מרשימה סמוך למים הטריטוריאליים של ארצות הברית.

מבחינתה של ההנהגה האיראנית, ששבה ומדגישה בהזדמנויות רבות את דעיכת כוחן של ארצות הברית ומדינות המערב, יש סבירות להשקפה שחוסר יכולתה של וושינגטון לסייע למובראק, בן בריתה משכבר הימים, מעידה על ירידת קרנה של ארצות הברית במזרח התיכון. מנקודת מבטה של טהרן האירועים בקהיר מוכיחים שלא עלה בידי ארה"ב לגונן על מה שאמור היה להיות האינטרס שלה עצמה (ואין כל חשיבות לכך שהנשיא אובמה לא התכוון להציל את מובראק בהתחשב בהיקף המחאה בקהיר). ואמנם, כבר באפריל 2009 התריע הנשיא האיראני מחמוד אחמדינג'אד בפני וושינגטון: "אנחנו אומרים לכם היום שאתם נמצאים בעמדה של חולשה. ידיכם ריקות ואינכם יכולים עוד לקדם את האינטרסים שלכם מעמדת כוח". המהלך הימי האיראני הוא איתות ברור: כל מקום ממנו תיסוג ארצות הברית, לשם תיכנס איראן. אם תחצה איראן את סף הנשק הגרעיני, סוג זה של התרסה רק יגבר.⁸

זהו מקצת מההקשר שנדרש לצורך הבנת צעדיה של איראן במצרי הורמוז בשלהי 2011. איראן אכן התעמתה חזיתית עם הצי האמריקני בשנת 1988, בסוף מלחמת איראן-עיראק, והוכתה קשות. לאחר שהשתמשה במוקשים הימיים שלה נגד *USS Samuel B. Roberts*, הגיב הצי האמריקני בסדרת פעולות שהובילו להטבעתה של ספינת מלחמה איראנית, שתי אסדות נפט איראניות ומספר סירות מירוץ. חרף היסטוריה זו, ב-28 בדצמבר 2011 הצהיר אדמירל חביבאללה סיארי, מפקד חיל הים האיראני, כי טהרן תטיל סגר על מצרי הורמוז, שרוחבם בנקודה הצרה ביותר מגיע ל-21 מייל בלבד. לאף נתיב ימי אחר לא יהיו השלכות כאלה על תנועת הנפט העולמית, אם להביא בחשבון שרק בשנה שחלפה עברו דרך מצרי הורמוז 17 מיליון חביות נפט מדי יום. כמות זאת מהווה כ-20 אחוזים מסחר הנפט העולמי.⁹

איראן נקטה מגוון של צעדי הסלמה. בראשית ינואר 2012 הזהיר הרמטכ"ל האיראני, גנרל אייתוללה סלחי, לאחר שנושאת המטוסים *USS John C. Stennis* עזבה את המפרץ הפרסי ונכנסה למפרץ עומאן: "איראן לא תחזור על אזהרתה... נושאת המטוסים של האויב הועברה לים עומאן בשל תמרונו. אני ממליץ ומדגיש בפני נושאת המטוסים האמריקנית לא לשוב למפרץ הפרסי... איננו נוהגים להזהיר יותר מפעם אחת". כדי להדגיש את האיום, שחררו האיראנים קטעי סרט של *USS John C. Stennis*, שצולם ממטוס מעקב איראני.

שבועיים לאחר מכן התקרבו סירות מירוץ איראניות לטווח של 500 מטרים בקירוב מרציף התובלה האמפיבי *USS New Orleans* במצרי הורמוז. לא הייתה זו הפעם הראשונה שבה שיגרה איראן איום ישיר על נושאת מטוסים אמריקנית. בריאיון לערוץ 1 של הטלוויזיה האיראנית, ב-19 ביולי 2011, איים גנרל אמיר עלי חגי'זאדה, מפקד כוח התעופה והחלל של משמרות המהפכה, בצינו שנושאת המטוסים האמריקנית "מהווה מטרה עבורנו".

האם יכולים היו האיראנים לממש איומים אלו? האסטרטגיה שנקטו התבססה על לוחמה אסימטרית בים, שנועדה למנוע את פריסת הכוחות האמריקנים במפרץ הפרסי לתקופה ארוכה ככל האפשר. הם עשו שימוש במאות טילי שיוט נגד אניות שהוצבו באיים, כמו גם לאורך קווי החוף שלהם, ובאסדות נפט. ארצות הברית תיאלץ בראש ובראשונה לטפל באיום הטילים נגד אניות ברחבי המפרץ הפרסי לפני שתוכל לשגר אניות לסלק את המוקשים במצרי הורמוז. זה עשוי לקחת זמן. האיראנים יחתרו בבירור להעלות את מחיר הנפט ככל שאפשר, לערער את כלכלת המערב, לחבל באניות האמריקניות ולבסוף לשבור את רוחו של המערב. בראשית 2012 האמיר מחיר הנפט בארבעה אחוזים בתוך פחות משבוע, הודות לפעילותו של אדמירל סיארי.¹⁰

ללא קשר למניעים האיראניים, התייחס יושב ראש המטות המשולבים, גנרל מרטין דמפסי, ברצינות לאיומים האיראניים. בריאיון לתכנית החדשות של רשת CBS "מול פני האומה" ב-8 בינואר 2012 הוא הודה: "הם השקיעו ביכולות העלולות לחסום את מצרי הורמוז לפרק זמן מסוים", אך הוסיף "השקענו ביכולות שיבטיחו כי במצב שכזה, נוכל להתגבר על כך. התשובה הפשוטה היא אפוא, כן, הם יכולים לחסום את המצרים". התגובה האחרונה לאיומים האיראניים על נושאת המטוסים האמריקנית הייתה לשגר את *USS Enterprise* למזרח התיכון; היא צפויה להגיע למפרץ הפרסי במארכ 2012 יחד עם שש אניות נוספות, שמהוות חלק מכוח התקיפה של נושאת המטוסים. בינתיים, שתי נושאות מטוסים אמריקניות משייטות בקרבת המפרץ הפרסי.

לפי שעה, לא נרשמה הסלמה בעקבות צעדיו של חיל הים האמריקני. טהרן לא הייתה מוכנה לעימות במפרץ הפרסי. כמו בעימותים בעבר בין איראן לארצות הברית, טהרן נסוגה נוכח הנחישות האמריקנית. באמצע ינואר 2012 הסיר סגן מפקד משמרות המהפכה את האיום על אניות אמריקניות במפרץ. הוא הכיר בכך ש"אניות מלחמה אמריקניות וכוחות צבא היו במפרץ הפרסי ובמזרח התיכון במשך שנים רבות". בה בעת, שיגרה ארצות הברית את נושאת המטוסים *USS Abraham Lincoln* דרך מצרי הורמוז. נדמה היה שהמשבר של ינואר 2012 חלף. ואולם, שני הצדדים החלו לבנות את יכולותיהם לעתיד, למקרה שיפרוץ עימות ימי.

1. Manoucher Ganji, *Defying the Iranian Revolution: From a Minister to the Shah to a Leader of the Resistance* (Westport, Conn.: Praeger, 2002), pp. 82-83; Dore Gold, *The Rise of Nuclear Iran: How Tehran Defies the West* (Washington: Regnery, 2009), pp. 233-235.
2. Ibid.
3. Cited by Mark Gunzinger, with Chris Dougherty, *Outside-In: Operating from Range to Defeat Iran's Anti-Access and Anti-Denial Threats* (Washington: Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2011), p. 23. See also Elie Chalhoub, "Iran: The Gulf's New Superpower," *al-Akhbar* (English) January 10, 2012.
4. Kenneth M. Pollack, *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America* (New York: Random House, 2004).
5. Commander Joshua Himes, U.S. Navy, *Iran's Two Navies; A Maturing Maritime Strategy* (Institute for the Study of War, October 2011).
6. "Yemen Announced that It Seized an Iranian Ship Carrying Arms for the Shi'ite Rebels in the Country's North," Intelligence and Terrorism Information Center, November 5, 2009.
7. "The Israeli Navy Captures a Ship Carrying a Large Shipment of Weapons (including rockets, mortar shells and anti-tank weapons) from Iran," Intelligence and Terrorism Information Center, November 5, 2009; "Most of the Weapons Found Aboard the *M/V Victoria* Were Iranian," Intelligence and Terrorism Center, March 18, 2011.
8. Gold, *op. cit.*
9. Patrick Clawson, "How Iran Views Confronting the United States," *Policy Watch*, #1891, Washington Institute for Near East Policy.
10. Gunzinger and Dougherty, *op. cit.*, p. 65; *The Economist*, January 7, 2012.

חלק שני - המהפכה השנייה באיראן האסלאמית

התבססות משטר משמרות המהפכה

דורי גולד

ינואר 2012

עמדתה התוקפנית המחריפה והולכת של איראן כלפי המערב גברה עם ניצחוננו המפתיע של מחמוד אחמדינג'אד, ראש עיריית טהרן בעל הקו הנוקשה, במירוץ הבחירות לנשיאות איראן ב-24 ביוני 2005. תולדות חייו שונים בתכלית מאלה של קודמיו. הוא לא היה בעל רקע דתי-מהפכני. שנותיו המעצבות היו במהלך מלחמת איראן-עיראק, כשסופח לתקופה קצרה ליחידת הנדסה של משמרות המהפכה. לימים הצטרף ליחידת מודיעין של משמרות המהפכה, אף כי מעשית מעולם לא היה אחד מקציניה. הוא הושאל למשמרות המהפכה ממיליציה הבסיג' המעין-צבאית. פרטים מדויקים אודות הרקע הצבאי שלו נותרו עמומים. אף על פי כן נקשר שמו באחד ממבצעי הקומנדו הנועזים ביותר במלחמת איראן-עיראק, כאשר ב-1987 חדרו משמרות המהפכה לעומק של כ-100 מייל אל תוך שטח עיראק כדי לחבל בבתי הזיקוק לנפט בכרכוך.¹

במהלך תקופה זו קשר אחמדינג'אד קשרים קרובים עם מפקדים של משמרות המהפכה, שלימים יהפכו לבני ברית פוליטיים חשובים. ואמנם, כעבור שני עשורים, קרא אחמדינג'אד לעמיתיו הוותיקים ממשמרות המהפכה לאייש תפקידי מפתח בממשלתו. מתוך עשרים ואחד שרים הוא מינה תשעה מוותיקי מלחמת איראן-עיראק.² שר ההגנה הראשון שלו, מוסטפא מוחמד נאג'אר, היה גנרל במשמרות המהפכה, בעוד יורשו בתקופת כהונתו השנייה של אחמדינג'אד, אחמד ואח'די, היה מפקד כוח קודס, יחידת העלית למבצעי חוץ של משמרות המהפכה.

שר החוץ של אחמדינג'אד בין השנים 2005-2010, מנוצ'האר מותאקי, שירת כקצין קישור בין משמרות המהפכה למשרד החוץ האיראני. לבסוף, אחמדינג'אד החליף את איש הדת חסאן רוחאני בעלי לאריג'אני, גם הוא בוגר משמרות המהפכה, כמזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי וכנושא ונותן ראשי לענייני גרעין. את לאריג'אני ירש בשלהי 2007 סעיד ג'אלילי, שהשתייך למיליציה הבסיג' של משמרות המהפכה, ולאריג'אני נבחר לעמוד בראש המג'ליס - בית המחוקקים האיראני.

בשלושים המחוזות של איראן הדיח אחמדינג'אד מהתפקיד את מושלי המחוזות שמונו על ידי הנשיאים רפסנג'אני וחתאמי, והחליף אותם בקציני משמרות המהפכה ובבכירים אחרים יוצאי שירותי הביטחון האיראניים. יותר מכל קודמיו, איפשר אחמדינג'אד למשמרות המהפכה להפוך לאחד ממרכזי השלטון במערכת הממשל האיראני, וחשיבותם תימשך מעבר לתקופת כהונתו כנשיא.

תובע כללי לשעבר ברפובליקה האסלאמית הגדיר את כניסתם המסיבית של משמרות המהפכה לעולם הפוליטי האיראני כלא פחות מאשר "השתלטות צבאית". תמיכתו של אחמדינג'אד במשמרות המהפכה הייתה במידה רבה מערכת של יחסי גומלין - הוא חילק להם מינויים חשובים, והם תמכו בו תמיכה פוליטית מלאה. למעשה, במהלך מסע הבחירות ב-2005 פעלו מפקדת משמרות המהפכה ומיליציה הבסיג' שלה כפעילי מפלגה במירוץ בחירות בסגנון מערבי. הם השתתפו בבחירות, תפקדו כפקחי בחירות ואפילו עסקו בקניית קולות.³

לאחר ניצחוננו, ציין מפקד משמרות המהפכה, יחיא ראחים צפאווי: "הנשיא הנבחר אחמדינג'אד הוא בנם של משמרות המהפכה". והוסיף: "חלה עלינו החובה להבטיח את הצלחתו".⁴ אחמדינג'אד, מצדו, פירש את בחירתו כביטוי של רצון העם לראות את "תחיית האידיאלים של המהפכה האסלאמית". הוא האמין שעלייתו לשלטון ציינה נקודת מפנה בהיסטוריה של איראן משום שלפיו: "קמה לתחייה מהפכה אסלאמית חדשה".⁵

מסגד ג'מראן בקום, שהמשר האיראני של אחמדינג'אד הפך לאתר עלייה לרגל. לפי המסורת, צפוי האימאם המהדי הנעלם להתגלות במקום זה. (Mohammad Akhlaghi, Fars News Agency)

ברשות המחוקקת של המערכת האיראנית לוותה השפעתם הגוברת של משמרות המהפכה בירידת כוחם של אנשי הדת, שהיוו רוב במג'ליס הראשון של איראן, אך ב-2008 נותרו מהם רק 30 מתוך 290 נציגים.⁶ בה בעת, מועצת שומרי החוקה, המאשרת את המועמדים למג'ליס, העניקה עדיפות לוותיקי מלחמת איראן-עיראק כשאישרה את המועמדים לבחירות לבית המחוקקים. איראן נראתה פחות כתאוקרטיה ויותר כמדינה שנשלטת על ידי אליטות צבאיות.⁷ לא זו בלבד שאלה הבטיחו את נצחוננו של אחמדינג'אד בהצבעה השנייה בבחירות 2005, אלא גם את בחירתו מחדש בהצבעה ראשונה ב-2009, ועוררו בכך גל של מחאות על אי-סדרים בבחירות.

אימוצן של אידאולוגיות אפוקליפטיות על ידי האליטות החדשות

המאפיין השני של נשיאותו, שזכה לתשומת לב רבה, בנוסף להסלמה ברטוריקה האנטי-מערבית המתלהמת של אחמדינג'אד, היה התייחסותו החוזרת ונשנית לשובו הצפוי של האימאם השנים-עשר הנעלם. במסורת השיעית השנים-עשרית, מוחמד אבן חסן היה הצאצא השנים-עשר של חתנו של הנביא מוחמד עלי אבן אבי טאלב. הוא נולד ב-868 והמסורת השיעית גורסת כי בהיותו כבן שש נעלם אל תוך כלא תת-קרקעי בסמארה, עיראק. על פי מסורת זאת הוא מועד להתגלות כמהדי בקץ הימים לפני יום הדין, כשעידן חדש של צדק אלוהי ישורר והאסלאם השיעי יוכר כאמונה העולמית האמתית. המהדי מכונה גם בשמות אחרים כמו אימאם אל-זמאן שמתורגם לעתים כ"מנהיג התקופה". לזמן מה במאה העשירית האמינו השיעים כי יוכלו לתקשר אתו באמצעות מתווכים, אך גם קשר זה נותק בשנת 941.

אחמדינג'אד הפך את הופעתו מחדש של האימאם השנים-עשר כמהדי לסימן ההיכר של נשיאותו. בנאום לאומה האיראנית, שנשא זמן קצר לאחר ניצחוננו בבחירות 2005, הוא הצהיר: "המשימה העיקרית של המהפכה שלנו היא לסלול את הדרך לשובו של המהדי".⁸ כוונתו הייתה כי מדיניות הממשלה צריכה לחתור להאצת

שובו.⁹ בספטמבר הוא נתן חסות בטהרן לוועידה הבינלאומית השנתית הראשונה של הדוקטרינה המהדית.¹⁰ הוא דרש מחברי ממשלתו לחתום על שבועת אמונים סמלית לאימאם השנים-עשר.¹¹ בשנים שלאחר מכן הוא הזכיר את שם המהדי באירועים היסטוריים מיוחדים לאיראן, כגון שיגור הלוויין האיראני הראשון.

אחמדינג'אד ערך ביקורים מתוקשרים היטב למסגד ג'מראן, שנבנה על יסוד המסורת לפיה האימאם השנים-עשר הופיע שנית ב-984, וציווה על בנייתו. בעבר היה זה אתר עלייה לרגל למי שציפו לשובו ולמבקשי בקשות, שנהגו להשליכן לבאר ג'מראן. על פי כמה מסורות שיעיות, יופיע המהדי באתר זה כשהוא עולה מתוך אותה באר עצמה. חרף מאבקייה הכלכליים של ממשלתו באבטלה (בשיעור של 30%), הקצה אחמדינג'אד 20 מיליון דולר ב-2005 כדי להרחיב את מתחם המסגד בג'מראן וכספים נוספים להנצחת יום הולדתו של המהדי. עד שנות התשעים היה ג'מראן אתר עלייה לרגל זניח למדי, אך מ-2000 הפך למרכז עלייה לרגל שיעי חשוב. המסגד הקטן הוחלף בשנים הבאות במקדש עצום ממדים והאיראנים תכננו להקים מתקן שיכיל מאות אלפי עולי רגל.²¹ אין ספק שאחמדינג'אד ותומכיו ניצלו מגמה זו בת העשור והוסיפו מהדיזם בנוסח חדש בתמיכת המדינה לצורך התגייסות מדינית, במיוחד באזוריה הכפריים של איראן.

אחמדינג'אד ייצא את אמונותיו גם אל מחוץ לאיראן. בהופעת הבכורה שלו בפני העצרת הכללית של האו"ם ב-17 בספטמבר 2005 סיים אחמדינג'אד את דבריו תוך התייחסות ברורה למהדי:

מבראשית, ייחלה האנושות ליום שבו הצדק, השלום, השוויון והחמלה יקיפו את העולם. כולנו יכולים לתרום לכינונו של עולם כזה. בהגיע היום, ההבטחה הסופית של כל האמונות באלוהים תתממש בהופעתו של בן אנוש מושלם, יורש כל הנביאים והצדיקים. הוא יוביל את העולם אל עבר הצדק והשלום המוחלט. הוא אלוהים אדירים, נושא אני תפילה אליך להאיץ את הופעתו של נאמך האחרון, המיועד, אותו בן אנוש מושלם וטהור שימלא את העולם הזה בצדק ובשלום.³¹

עם שובו לאיראן, ביקר אחמדינג'אד בקום, המרכז הדתי ללימודי השיעה, וחלק עם האייתוללות שאותם פגש חוויה, שבה חש הילת אור אופפת אותו בשעת נאומו באו"ם. הוא סיפר כי מישהו בקהל המאזינים אמר לו שההילה נוצרה סביבו מיד כשהחל לדבר ונותרה אתו עד שסיים. הוא התוודה בפני מנהיגי הדת: "אני עצמי חשתי בה גם כן" והסביר: "לפתע חשתי בשינוי האווירה ולמשך 27-28 דקות איש מהמנהיגים לא מצמץ". חשיבותה של התופעה הייתה, על פי אחמדינג'אד, כדלקמן: "הם היו אחוזי תדהמה, כמי שאחזה בהם יד נעלמה ואילצה אותם לשבת. היא פתחה את עיניהם ואוזניהם לבשורת הרפובליקה האסלאמית".⁴¹

לאמונותיו של אחמדינג'אד בדבר שובו של המהדי שני מאפיינים ייחודיים. הראשון, שאין זה אירוע של יום כלשהו אי שם בעתיד הרחוק, אלא הוא ממשמש ובא. בנובמבר 2006 דווח שאחמדינג'אד אמר לשר חוץ של מדינת אסלאם עלומה שביקרו כי המשבר הנוכחי באיראן "בישר את בואו של האימאם הנעלם, שיופיע תוך שנתיים".⁵¹ יש לשער כי התייחס למשבר הגרעין האיראני עם המערב. בהזדמנות אחרת אמר כי משימתו היא למסור את איראן לידי המהדי עם תום נשיאותו.⁶¹ הוא דחה על הסף את עמדתם של מבקריו, שטענו כי שובו של המהדי הוא עניין לעתיד הרחוק: "רע מאד לומר כי המהדי לא יופיע גם עוד כמה מאות שנים; כיצד תעיוז לומר זאת?"⁷¹

המאפיין השני הוא שבתנאים של עימות גלובלי, ואפילו כאוס, ניתן להחיש את שובו של המהדי.⁸¹ בפגישה בניו יורק ב-15 בספטמבר 2005, לדוגמה, עם שר החוץ הצרפתי פיליפ דוסטה-בלזי ועם שני שרי חוץ אחרים מהאיחוד האירופי הסיט אחמדינג'אד לפתע את מוקד הדיון ושאל את הדיפלומטים האירופים: "האם אתם יודעים מדוע עלינו לשאוף לכאוס בכל מחיר?" ומיד השיב לשאלתו הרטורית: "כי אחרי כאוס, נוכל להיווכח בגדולתו של אללה".⁹¹ פועל יוצא ממבנה האמונה הזה הוא שככל שאיראן תהיה תוקפנית יותר במערכת היחסים שלה עם המערב, כן תטיב לשרת את מטרתה הדתית להחיש את שובו של המהדי.

האמונה במשיח היא גם חלק מדוקטרינות של אמונות מונותאיסטיות אחרות. באופן מסורתי לא נמנו השיעים עם קנאים משיחיים דוגמת אחמדינג'אד וחסידיו, והעדיפו לחתור לגישה שקטה יותר לדתם בלי להתיימר להחיש את קץ הימים.⁹² למעשה, מנהיגי הזרם השיעי המרכזי השמיעו הסתייגויות רציניות ממהדיזם,

והדברים אמורים גם בנוגע לחלקים מהממסד האיראני. הנשיא לשעבר, עלי אכבר האשמי רפסנג'אני, תקף את ההתעניינות הגוברת בשובו של המהדי, תופעה שהפכה פופולרית עוד יותר תחת אחמדינג'אד: "ענייניה של אומה ומדינה אינם יכולים להתנהל על בסיס טענה כלשהי שאדון התקופה (המהדי) מרוצה. איש לא פגש בו ולא שמענו אותו. כיצד אפשר לטעון טענה כזו?"¹²

לשילובן של שתי תכונות אלה בהשקפת עולמו של אחמדינג'אד השלכות מדאיגות מאד. על פי החשיבה האפוקליפטית השיעית, לאחר שובו של האימאם הנעלם יהיה העולם כולו נתון במלחמות ובמגפות. מהדי חליג', מלומד איראני שהתחנך במדרשות הדת האיראניות בקום, ציין שישנם חדי'ים (מסורות שיעיות שהתקבלו) של אחרית הימים לפיהן המהדי לא ישוב אלא אם כשליש מאוכלוסיית העולם ייהרג ושליש אחר ימות.²² אך אחמדינג'אד וחסידיו מאמינים כי ניתן ליצור את התנאים לשובו של המהדי כאן ועכשיו, ולא במועד מרוחק כלשהו בקץ הימים. מה שאינו ברור הוא אם יצירת התנאים המקדימים להופעתו פירושה הסתה לתסריטי אלימות שבאופן מסורתי נשמרו לעידן שלאחר בואו. היכן רכש אחמדינג'אד את השקפת עולמו ועד כמה היא רווחה בקרב האליטות האיראניות? בעוד שהמהדיזם לא קודם על ידי האייתוללה חומייני בתחילת המהפכה האסלאמית, נראה שהוא זכה לעדנה בעת מלחמת איראן-עיראק בקרב קצינים ששירתו במשמרות המהפכה. האמירות שבעזרת המהדי תנחל איראן ניצחון במלחמה היו שכיחות. בכלי התקשורת הממשלתיים באיראן התפרסמו סיפורים של חיילים שטענו כי ראו את המהדי רכוב על סוס לבן ומוביל אותם לקרב.

ממשלתו של חומייני ניצלה את האמונה במהדי כדי לדרבן מאות אלפי מתנדבים שהיו חלק ממיליצית הבסיג' של משמרות המהפכה. היא אפילו שכרה את שירותיהם של שחקנים מקצועיים לגלם את תפקיד המהדי בקו החזית: הם נהגו לעטות תכריך לבן ולרכב על סוס לבן בעודם מברכים את הכוחות. שיטה זו סייעה להגביר את המורל ולהחדיר מוטיבציה במגויסים הצעירים להפוך לשאהידים במתקפות התאבדות נגד הצבא העיראקי.³²

זמן קצר לפני מותו דיבר חומייני בגלוי על בואו של המהדי כאירוע הצפוי בעתיד הנראה לעין, ואשר קשור לשאיפות ההגמוניה של הרפובליקה האסלאמית: "המהפכה שלנו אינה ייחודית לאיראן. המהפכה של העם האיראני היא נקודת התחלה להתלקחותה של המהפכה האסלאמית הגדולה בעולם המוסלמי תחת דגל האימאם שומר האסלאם (מהדי)...". הוא הביע את תקוותו ש"שובו של המהדי תתממש בתקופתנו הנוכחית". תפקידה של הרפובליקה האסלאמית, על פי חומייני, היה להתכונן להופעתו של המהדי ולכינון "ממשלה אסלאמית עולמית".²⁴ האידאולוגיה של אחמדינג'אד ומשטרו לא היוו אפוא תפנית חדה מהצהרותיו של חומייני עצמו בשנותיו האחרונות.

אין זה פלא איפוא שבכירים במשמרות המהפכה המשיכו להאמין בבואו של המהדי זמן רב אחרי שירותם בחזית העיראקית בשנות השמונים. ואמנם, ותיקי מלחמת איראן-עיראק הפכו לעתודה חשובה בהפצת המהדיזם, במיוחד בקרב משמרות המהפכה. גנרל מוחמד עלי ג'עפרי, שהחליף את גנרל צפאווי כמפקד משמרות המהפכה, אמר לעמיתיו הקצינים בינואר 2008: "האימאם שלנו לא הגביל את תנועתה של המהפכה האסלאמית לארץ זו, אלא שרטט אופקים רחבים יותר. חובתנו להכשיר את הקרקע לממשלה אסלאמית עולמית ולשלטון של 'מנהיג התקופה' [האימאם הנעלם]."²⁵ ב-12 ביולי 2009 פרסמה סוכנות הידיעות האיראנית מכתב של ראש המטה הכללי האיראני, גנרל סייד חסן פירוזאבאדי, גם הוא מוותיקי משמרות המהפכה, שהופנה לאימאם הנעלם.²⁶

אם כן, שכיחותן של האמונה במהדי ואמונות אפוקליפטיות דתיות בקרב בני בריתו של אחמדינג'אד במשמרות המהפכה אינה מפתיעה. מעבר לכך הן משמעותיות נוכח העובדה שמשמרות המהפכה פיתחו תכניות מפורטות לאינדוקטרינציה הדתית של חייליהם וקציניהם.²⁷ אימונים אידאולוגיים אלה כוללים קורסים ביסודות האמונה האסלאמית שמדגישים, בין השאר, לימודים על מוסד האימאם ועל האימאם הנעלם.²⁸ לפיכך, שליטתם של משמרות המהפכה במערכת הנשק הרגישה ביותר של איראן - כוחות הטילים הבליסטיים ותכנית הגרעין שלה בפרט - עלולה להוות מקור מיוחד לדאגה, אם אכן הם מאמינים כי תפקידם להחיש את שובו של המהדי על ידי הסתה לכאוס בעולם.²⁹ פלגים בקרב הקצונה הבינונית של משמרות המהפכה שנתפסים בעיני עצמם

כ"חיליו של המהדי³⁰ מהווים גורם שמאמין בנקיטת צעדים בפועל כדי להתכונן לקראת המהדי. בשל מחסור בתיעוד, קשה לעמוד על היקף החדירה של המהדיזם בקרב הקצונה של משמרות המהפכה. אף על פי כן יהיה זה משגה לזלזל בהשפעתן של דוקטרינות אלה ברמות שונות של שרשרת הפיקוד של משמרות המהפכה.

המהדיזם של אחמדינג'אד לא היה רק מסורת דתית שאימץ מתקופתו במשמרות המהפכה. בימיו כסטודנט בשלהי שנות ה-70, נקשר שמו בתנועה אסלאמית סודית שנודעה כחברת חוג'תיה.³¹ שליחותה הכפולה של התנועה, שנוסדה ב-1954, הייתה להילחם באמונה הבהאית ולסלול את הדרך להופעתו של המהדי. היא לא קיבלה את הדוקטרינה של חומייני בנוגע ל-*velayat-e faqih* (שלטון חכם ההלכה), מכיוון שלאור בואו הממשמש של המהדי אין עוד צורך באיש דת זמני לייצג אותו.

חומייני דיכא את התנועה ב-1983, אך זו עשתה לה כבר נפשות בקרב האליטות האיראניות, ובכללם שני שרי חוץ לעתיד של הרפובליקה האסלאמית: כמאל חראזי, ששירת תחת הנשיא חתאמי, ועלי אכבר ויליאתי, שהיה עתיד להמשיך ולהשפיע כיועצו המדיני של המנהיג העליון אייתוללה עלי חמינאי.³² בתקופה בה הוטל חרם על החוג'תיה, פוטר שני שרים בממשלה האיראנית בשל קשריהם עם התנועה.³³ יתר על כן, טיהור חברי חוג'תיה הוביל לפיטוריהם של שמונה מושלי מחוזות ברפובליקה האסלאמית. אך חרף הצעדים שננקטו נגדה המשיכה החוג'תיה להשפיע על מגזרים מסוימים בממשלה האיראנית ועל דמויות מפתח שעתידות היו לאייש עמדות חשובות ברפובליקה האסלאמית בשנים הבאות.

כשעלה אחמדינג'אד לשלטון, אחד הבכירים הבודדים בממשלת קודמו, חתאמי, שאותו לא ביקש להעביר מתפקידו היה גולם רזה אגזאדה - ראש ארגון האנרגיה האטומית של איראן. השמועות רחשו שגם אגזאדה היה חבר החוג'תיה.³⁴ החוג'תיה התארגנה באמצעות חברות סודיות, תחת שמות ארגוניים שונים, באופן שהקשה על זיהוי היקף חבריה. אף על פי כן, יש סימנים המצביעים על כך שהחוג'תיה חדרה לחלק מהעמדות הרגישות ביותר בממסד הפוליטי האיראני.

ללא קשר להיקף התמיכה לה זכה אחמדינג'אד בקידומו של המהדיזם בשיח הציבורי ברפובליקה האסלאמית, הבחינו גורמים רשמיים איראנים בהתחדשות הפעילות המדינית של החוג'תיה עוד לפני הבחירות לנשיאות ב-2005. ב-2003 אמר דוברו של הנשיא חתאמי שהיו חברי חוג'תיה שהסתננו אל תוך הממשלה האיראנית.³⁵ שר הפנים שלו עוד הרחיק לכת ואמר שהחוג'תיה מייצגת "סכנה ברורה ומידית לביטחון הלאומי".³⁶ המהדיזם של אחמדינג'אד קודם ונתמך על ידי מי ששימשו לו מדריכי דת, ובראשם אייתוללה מחמד תקי מצבאח יזדי, שייחס את ניצחונו של אחמדינג'אד בבחירות לנשיאות לרצון המהדי.³⁷ כמו קודמיו, לאחר שזכה בבחירות שם אחמדינג'אד פעמיו לעיר קום להיפגש עם אנשי הדת המובילים באיראן. אך לפני שנפגש עם בכירי האייתוללות, נראה שהתייעץ עם אייתוללה מצבאח יזדי, והשניים ערכו מפגש בדרג גבוה באולם כנסים מרווח רב-נוכחים. לבד מכך, איש סודו ויועצו של אחמדינג'אד, מוג'תבי סמארה האשמי, אף הוא ידוע כמקורב מאד למצבאח יזדי ולפיכך נודעת חשיבות מיוחדת לדעותיו.

ב-2005 טען הירחון של מצבאח יזדי שהקוראן "קורא למאמינים להכריז מלחמה על הכופרים ולהתכונן לקראת בואו של המהדי וכיבוש העולם".³⁸ הוזה אומר, הוא יצר קשר מפורש בין עימות מזוין לבואו של המהדי. ככלל, הוא צוטט כמי שהצהרותיו כוללות דברי שבח לאלים: "עלינו למחות את הכתם המביש, לפיו יש מי שמתארים לעצמם שלאלימות אין מקום באסלאם".³⁹ אחד מתלמידיו, מוחסן גרביאן, הרצה במדרשה הדתית בקום וסיפק למעשה את הציוד הדתי לשימוש בנשק גרעיני, על פי החוק האסלאמי. היומון הרפורמיסטי המקוון, *77*, ציין כי זו הייתה הפעם הראשונה שבה אישיות מההנהגה הדתית העליונה באיראן אישרה במפורש את השימוש בנשק גרעיני. היה זה שינוי המדיניות הפומבי הראשון מבית מדרשה של "קבוצת מצבאח יזדי".⁴⁰

מצבאח יזדי חזר והדגיש בהרצאותיו את נושא החשת בואו של המהדי. הוא דיבר באירוע שהתקיים באוקטובר 2006, שנועד לציין את יום הולדתו של המהדי, ומבין הפעולות שאותן החשיב כ"חובות נאצלות" הדגיש את אלה ש"מחלישות את שליטתם של המשטרים הרודניים והמדכאים במדוכאים" - צידוק דתי חדש לייצוא המהפכה האיראנית. הוא נתן לקהל המאזינים להבין שפעולות אלו עשויות להחיש את "שובו של האימאם הנעלם", ובהמשך: "אם חפצים אנו להחיש את בואו של המהדי, עלינו להסיר את כל המכשולים".⁴¹ באותו

נאום הדגיש כי "המחויבות הגדולה ביותר של מי שממתינים להופעתו של המהדי היא להילחם בכפירה וביהרה העולמית" (יורה עולמית היא כינוי, שגם אחמדינג'אד נוקט בו, למערב בכלל, אך בראש ובראשונה לארצות הברית).⁴²

מצבאח יזדי מתואר על ידי מתנגדיו כדמות מבודדת שהשפעתו על החיים הפוליטיים האיראניים הייתה מוגבלת מאד בעבר. הערכה זו איננה מביאה בחשבון שמצבאח יזדי לא פעל בגלוי, אלא מאחורי הקלעים. הוא ביסס את השפעתו בשקט ובמהלך שנים רבות בקרב דמויות מפתח בשורות משמרות המהפכה והבסיג'.⁴³ יתרה מזאת, נראה כי אט אט הוא כונן רשת תומכים ובני ברית מתוקף תפקידו כמורה בבית הספר חקאני בקום, שרבים מבוגריו מונו, לאחר סיום לימודיהם, לתפקידים בכירים במשמרות המהפכה, במשרד הביטחון והמודיעין, כמו גם במערכת המשפט האיראנית.⁴⁴ בית הספר חקאני נודע גם כמוסד שסגל המועסקים שלו היו יוצאי חוג'תיה והוא סיפק פקידים בכירים רבים לרפובליקה האיראנית.

ואכן, סגן ראש המטה הכללי של משמרות המהפכה, גנרל מוחמד בקר זולקאד'ר, שתמך בפלג מחמיר של משמרות המהפכה, היה בוגר חקאני.⁵⁴ לבד מכך, שלושה בוגרי חקאני הפכו להיות שרי מודיעין וביטחון: עלי פלחיאן (ממתקפת מיקונוס בגרמניה והפיגוע במרכז הקהילה היהודית בארגנטינה), עלי יונסי וגולאם חוסיין מוחסני-אג'הי.⁶⁴ גם לאחרון, שהיה מינוי של אחמדינג'אד, היה ככל הנראה רקע בחוג'תיה.⁷⁴ האמונה בבואו של המהדי קנתה לה אחיזה בממשלתו של אחמדינג'אד.

למצבאח יזדי היו בני ברית בעלי השפעה, כגון הפרופסור האיראני אחמד פארדיד, מי שהיה מומחה לפילוסופיה גרמנית ולימים תומך נלהב במהדיזם ומטיף של תאוריות נאו-נאציות ואנטישמיות.⁴⁸ ייתכן שהיה אחד התורמים לאנטישמיות הבוטה של אחמדינג'אד. בדומה לתלמידיו של מצבאח יזדי, גם תלמידיו של פארדיד התמנו לעמדות בכירות בתקשורת האיראנית ובמוסדות התרבות של המדינה.⁴⁹ פארדיד כיהן כמרצה בלשכה המדינית של משמרות המהפכה, שמשימתה הייתה להטמיע אידאולוגיה בקרב האליטה המשרתת.⁵⁰ ב-2011 נראה היה שנפער פער גדל והולך בין אחמדינג'אד למצבאח יזדי, שהצטרף למקהלת מנהיגי הדת שתקפו את אחמדינג'אד על דבריו, לפיהם הוא מחובר ישירות לאימאם הנעלם.⁵¹

אחמדינג'אד נפגש גם עם סמכויות רוחניות חשובות אחרות, שנקטו עמדה תקיפה בהטפה ללימוד המהדיזם. אחד מאנשי הדת האיראניים המובילים שתמך בחשיבה הנוגעת למהדי היה האייתוללה נורי חמדאני מקום. הוא טען במפורש באחת מדרשותיו שאחד התנאים המוקדמים להופעתו של המהדי הוא הרג היהודים: "יש להילחם ביהודים ולהביס אותם כדי שיתמלאו התנאים לבואו של האימאם הנעלם" (הדגשת המחבר).⁵² הדבר עשוי להסביר כיצד עיסוק היתר בבואו של המהדי והשמדת ישראל הצטיירו לעתים כקשורים זה בזה בחוגיו של אחמדינג'אד. כלפי פנים, נורי חמדאני קרא למדרשות הדת השיעיות בקום להוסיף ולחקור בטקסטים הדתיים שעסקו באימאם הנעלם. ב-2008 תיאר נשיא איראן הקודם, עלי אכבר רפסנג'אני, את חדירת אמונות המהדיזם לרפובליקה האסלאמית כמכלול ואמר: "אנו מוצאים שזה מאד נפוץ כיום באיראן".⁵³

התמקדותו של אחמדינג'אד בשובו של האימאם הנעלם, או המהדי, לא נתקלה בראשיתה בהתנגדותו של המנהיג העליון האייתוללה עלי חמינאי. מקורה של השכלתו הדתית של חמינאי, לפני כניסתו לחיים הפוליטיים, איננה בקום אלא במשהד, בה שכיח למצוא אנשי דת שטוענים לקשר ישיר עם האימאם הנעלם. ואכן, מייסד החוג'תיה, השייח מחמוד חלבי, הוא יוצא המדרשה במשהד. נראה, שהמהדיזם כלל לא היה זר לחמינאי. על פי דיווחים, כבר ב-2004 הוא אמר לראש ממשלת ספרד לשעבר, חוזה מריה אסנר, לפני בחירתו של אחמדינג'אד, כי הרפובליקה האסלאמית ממתנה לשובו של האימאם הנעלם, בשעה שצפה גם את חורבנה של ישראל.⁵⁴ חמינאי תיאר את מצבאח יזדי כ"אחד המלומדים המובילים באסלאם".⁵⁵

חילופי דברים גלויים בין חמינאי לאחמדינג'אד חושפים את המקור הפוטנציאלי האמתי למתח ביניהם. חמינאי זלזל בהערה שהשמיע אחמדינג'אד לפיה יכהן כנשיא רק שנתיים, עד לבואו של "מנהיג התקופה", ואילו אחמדינג'אד השיב שבעוד המנהיג העליון סבור שהוא הממנה את נשיא איראן, המינוי נעשה בעצם על ידי "מנהיג התקופה".⁵⁶ ב-2011 תקף חמינאי בגלוי את אלו שהכריזו שהם מקבלים הוראות ישירות מהמהדי, או שהם בקשר אתו. מפקד הבסיג', מוחמד רזה נאקדי, היה נחרץ עוד יותר בביקורתו על השימוש שעושה

מצעד צבאי בטהרן, ערוץ 1 של הטלוויזיה האיראנית, IRINN (22 בספטמבר 2004)

מצעד משמרות המהפכה בטהרן, השנה האסלאמית 1389, ובו טילים של שיהאב-3 מוצבים על כלי תחבורה. בחזית בולטת הססמה "יש להשמיד את ישראל". (מרס 2010 - מרס 2011)

אחמדינג'אד במשיחיות לתועלתו הפוליטית במאבקים שניהל עם המנהיג העליון; הוא פרסם אזהרה לציבור האיראני נגד "בעלי עניין ברור במשיחיות [מהדוויאת] שעשויים להילחם נגד השמירה על האסלאם [של חכם ההלכה]".⁵⁷ אזהרה זו לא תקפה את רעיון שובו של האימאם הנעלם, אלא כוונה כנגד מי שניצלו אותו לתועלתם הפוליטית - כלומר הנשיא אחמדינג'אד.

אחמדינג'אד, משמרות המהפכה והשמדת ישראל

סימן היכר נוסף של כהונת הנשיא אחמדינג'אד הוא קריאתו להשמדתה של ישראל. בעת נאום שנשא בוועידה שכותרתה "העולם ללא ציונות", שנערכה בטהרן ב-26 באוקטובר 2005, הכריז אחמדינג'אד: "האימאם היקר שלנו ציווה למחות את המשטר כובש-ירושלים הזה מתוך דפי הזמן". *הניו יורק טיימס* תרגם את דבריו כקריאה "למחוק את ישראל מעל פני המפה". בדיוק כמו דבריו על המהדי, גם הקריאה להשמדתה של ישראל נפוצה בקרב האליטות באיראן ובמיוחד בדרגי הפיקוד של משמרות המהפכה. ב-15 בדצמבר 2000 הכריז האייתוללה עלי חמינאי בדרשת יום השישי: "עמדתה של איראן, שהושמעה לראשונה על ידי האימאם ושבחה ונאמרה פעמים מספר על ידי האחראים, היא שיש לעקור מן האזור את הגידול הסרטני המכונה ישראל".

משמרות המהפכה, כמגני המשטר האיראני, אימצו בנאמנות את עמדותיו האידאולוגיות של המנהיג העליון. כך, בנאומו בפברואר 2008 אמר מפקדם לשעבר, גנרל יחיא רחים צפאווי: "בעזרת אלוהים הגיע העת לגזר דין המוות למשטר הציוני". יורשו בתפקיד, גנרל מוחמד עלי ג'עפרי, התייחס אף הוא לישראל כאל גידול סרטני. בהודעה למזכיר הכללי של חיזבאללה, חסן נסראללה, אמר: "בעתיד הקרוב נהיה עדים להשמדתו של המיקרוב הסרטני ישראל בידיה החזקות והמיומנות של אומת החיזבאללה".⁵⁸

לידי משמרות המהפכה נקרו לא מעט הזדמנויות להביע את עמדתם שיש להשמיד את ישראל. במרכז מיליציות הבסיג' בטהרן, תלו האיראנים כרזה ועליה כתובת בפרסית ובאנגלית: "יש למחות את ישראל מעל פני האדמה". למשמרות המהפכה הייתה אחריות תפעולית על כוחות הטיילים של איראן. ראוי לציין, אפוא, שהם שבו והתקינו שלטים על צדן של משאיות ההובלה שנשאו את טילי השיהאב-3 - שקראו לחיסולה של ישראל. הטלוויזיה האיראנית, לדוגמה, שידרה מהלך של תהלוכה בטהרן ב-2 בספטמבר 2004, שעל אחד משלטי החוצות שלה נכתב בפרסית ואפילו באנגלית: "יש למחוק את ישראל מהמפה". טילי השיהאב-3 אכן יכולים להלום בישראל, ועל כן כרכו משמרות המהפכה את יכולותיהם הצבאיות עם מזימותיהם נגד ישראל.

לאחרונה, אחרי מותו בנובמבר 2011 של גנרל חסן טהרני מוקדאם, מי שהיה מפקד בכיר במשמרות המהפכה וחלוץ תכנית הטיילים של איראן, נחשף שבצוואתו ביקש לחקוק על מצבתו: "פה קבור האיש שביקש להשמיד את ישראל".⁵⁹ כך שהרעיון שכוחות הטיילים של איראן פותחו כדי להשמיד את ישראל היה טבוע עמוק בחשיבה של בני בריתו של אחמדינג'אד במשמרות המהפכה.

היריבות בין אחמדינג'אד לחמינאי

בבסיס היריבות בין חמינאי לאחמדינג'אד ניצבת היריבות הפוליטית ביניהם. משטר משמרות המהפכה של הנשיא האיראני הפך בהדרגה למרכז כוח מתעצם שעשוי לאיים בעתיד על אנשי הדת, במיוחד לו היה נבחר להנהיג אותם איש דת אחר תחתיו של חמינאי. מתיחות זו הפכה לעימות גלוי ב-17 באפריל 2011, כשאחמדינג'אד פיטר את שר המודיעין שלו, חיידר מוסלחי, שהיה מקורב לחמינאי. בתוך שבוע אילץ חמינאי את אחמדינג'אד להחזירו לתפקידו. הנהגת משמרות המהפכה, שסייעה להביא את אחמדינג'אד לשלטון, תמכה בחמינאי באופן ברור בהתמודדות זו על השליטה, אך שבה והוכיחה שהיא הכוח האמתי באיראן, שמחליט מי ינהיג.⁶⁰

לאחר סיומה של תקופת כהונתו השנייה של אחמדינג'אד ב-2013, ייתכן אף שחמינאי יחליט לבטל את מוסד הנשיאות ולהעדיף על פניו ראש ממשלה חזק יותר. אך ללא קשר לפתרונה של סוגיה זו, קרוב לוודאי שלמשמרות המהפכה יהיה תפקיד מכריע במשטר האיראני הבא, והדבר מחייב הבנה לגבי השקפותיהם ביחס לנושאים המרכזיים שעל סדר היום הביטחוני של איראן.

חרף המאבקים הפוליטיים הללו, הנרטיב המהדיסטי שקידם אחמדינג'אד זכה לתנופה הודות ל"אביב הערבי" ב-2011. זה היה הנושא של תקליטור שכותרתו "ההופעה קרובה לבוא", שפורסם על ידי מכון מהדיסטי באיראן שהפיץ ממנו כמה מיליוני עותקים.⁶¹ הסרט מנתח את נפילתו של נשיא מצרים חוסני מובראק, את פרוץ מלחמת האזרחים בתימן, ואת האנדרלמוסיה בעיראק כחלק מהתנאים המוקדמים לבואו של המהדי. פולחן המהדי חי וקיים במידה רבה, ומשליך על כל רמות המערכת האיראנית - ממשמרות המהפכה עד חלקים ניכרים בציבור הרחב. בעוד שאמונות אלה הושמו אולי ללעג על ידי איראנים עירוניים, ובמיוחד אלה שעברו מידה של חילון, הן עדיין משכו אליהן את האוכלוסייה בערים קטנות ובכפרים ברחבי איראן. וכך, בשלהי כהונתו השנייה והאחרונה של אחמדינג'אד, האובססיה המעין-פולחנית שלו כלפי המהדיזם, ששימשה נושא מרכזי במשטרו הדתי, תמשיך להשפיע על השיטה הפוליטית באיראן גם בעתיד.

כיצד משפיע המהדיזם על נושא הגרעין? היומון האיראני המקוון *רוז (Rooz)* ניסה לנתח את הקשר בין שני הנושאים: "מקצת ממקורביו של אחמדינג'אד, המזכירים תכופות את הצורך להכשיר את הקרקע לשובו של המהדי, קושרים במפורש את גורלו של נושא הגרעין עם צורך זה".⁶² המאמר מתאר כיצד בפגישות פרטיות מדגישים מקורבים אלה של הנשיא האיראני את התנגדותה של איראן ללחץ העולמי בחזית הגרעין כאחת הדרכים להכשיר את הקרקע לעידן המהדי.

השאלה אם יכולותיה הגרעיניות של איראן עשויות לחולל את בואו של המהדי או שיעשה בהן שימוש בעידן האלים שבואו מבשר היא אקדמית, שכן אחמדינג'אד מאמין שהמהדי יגיע לעולם בקרוב מאד, ולא במועד רחוק כלשהו באחרית הימים. כך או אחרת, הרפובליקה האסלאמית של איראן העדיפה לספוג הפסדים כבדים בשדה הקרב ולא להשלים עם קריאה נכוחה של האינטרסים הלאומיים שלה.

מסיבה זו היא המשיכה את מלחמתה בעיראק במשך שמונה שנים, על אף שעד 1982 כבר החזירה לעצמה את כל השטחים שנכבשו על ידי סדאם חוסיין. יתר על כן, כאשר איראן הסכימה לשביתת נשק ב-1988, היה זה מפקד משמרות המהפכה שהתנגד להפסקת מלחמת איראן-עיראק ורצה להמשיך ולהילחם.⁶³ כך שכאשר מנסים להעריך כיצד תנהג איראן עם נשק גרעיני, יש להביא בחשבון את הנטיות האידאולוגיות של משמרות המהפכה, בפרט לאור עליית כוחם הפוליטי באיראן.

בהתחשב באינדוקטרינציה העמוקה של משמרות המהפכה והשפעתם המתמשכת של אנשי הדת הקיצוניים ביותר על הקצונה הצבאית, יהיה זה משגה להניח שמעמדם בחיים הפוליטיים של איראן ככוח פנימי דומיננטי יהפוך את איראן למעשית ולרציונלית יותר בכל עימות עם המערב. יתרה מזאת, ההכשרה הדתית והאידאולוגית שהם מקבלים מעלה ספק כבד משקל בדבר היכולת של תורות ההרתעה המערביות לפעול כנגד איראן גרעינית.

1. Kasra Naji, *Ahmadinejad: The Secret History of Iran's Radical Leader* (Berkeley: University of California Press, 2008), 32.
2. Ali Alfoneh, "The Revolutionary Guards' Role in Iranian Politics," *Middle East Quarterly*, Fall, 2008.
3. Ali M. Ansari, *Iran Under Ahmadinejad: The Politics of Confrontation*, Adelphi Paper 393, (London: International Institute for Strategic Studies with Routledge, 2007).
4. Amir Taheri, "Ahmadinejad: Muscular Style," *Arab News*, July 9, 2005.
5. Robin Wright, *Dreams and Shadows: The Future of the Middle East* (New York: Penguin Books, 2008), 317.
6. Raz Zimmt, "Has the Status of Iranian Clerics been Eroded," *Iran-Pulse*, September 22, 2008.
7. Ali Alfoneh, "Iran's Parliamentary Elections and the Revolutionary Guards: Creeping Coup d'Etat," *AEI Online*, February 21, 2008.
8. Kasra Naji, *Ahmadinejad*, 92.
9. Vali Nasr, *The Shia Revival: How Conflicts Within Islam Will Shape the Future* (New York: Norton, 2007), 134.
10. Mohebat Ahdiyih, "Ahmadinejad and the Mahdi," *Middle East Quarterly*, Fall 2008.
11. Vali Nasr, *The Shia Revival*, 134.
12. Abbas Amanat, *Apocalyptic Islam and Iranian Shiism* (London: I. B. Taurus, 2009) p. 230.
13. Islamic Republic News Agency, September 17, 2005.
14. Kasra Naji, *Ahmadinejad*, 94–95.
15. A. Savyon and Y. Mansharof, "The Doctrine of Mahdism: In the Ideological and Political Philosophy of Mahmoud Ahmadinejad and Ayatollah Mesbah-e Yazdi," *MEMRI, Inquiry and Analysis* #357, May 2007.
16. Kasra Naji, *Ahmadinejad*, 93.
17. Nazila Fathi, "Iranian Clerics Tell the President to Leave the Theology to Them," *New York Times*, May 20, 2008.
18. Mehdi Khalaji, *Apocalyptic Politics: On the Rationality of Iranian Policy* (Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2008). Khalaji notes on page 26: "Certain Shiite traditions state that the Imam's return will come at a time of world chaos, and Ahmadinejad seems at times to promote chaos for that end."
19. "Paper: French FM in Memoir – Ahmadinejad Tells European FMs in 2005 Meeting, 'After the Chaos We Can See the Greatness of Allah,'" *MEMRI Blog*, February 2, 2007 (Source: *al-Sharq al-Awsat*, London, February 2, 2007).
20. Ze'ev Maghen, "Occultation in Perpetuum: Shi'ite Messianism and the Policies of the Islamic Republic," *Middle East Journal*, Spring, 2008.
21. Vision of the Islamic Republic of Iran, Network 2, November 1, 2008.
22. Mehdi Khalaji, "Apocalyptic Visions and Iran's Security Policy," Patrick Clawson and Michael Eisenstadt, eds. *Deterring the Ayatollahs: Complications in Applying Cold War Strategy to Iran* (Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2007), 32. See especially footnote 6.
23. Vali Nasr, *The Shia Revival*, 132; and Matthias Kuntzel, "Ahmadinejad's Demons: A Child of the Revolution Takes Over," *New Republic*, April 24, 2006.
24. Rashid Yahuh, "Mahdism in Contemporary Iran: Ahmadinejad and the Occult Imam," Arab Center for Research and Policy Studies, Doha, June 2011.
25. Amir Taheri, *The Persian Night*, 209.
26. <http://www.memri.org/report/en/print3564.htm>
27. Ali Alfoneh, "Indoctrination of the Revolutionary Guards, American Enterprise Institute, *AEI Online*, February 20, 2009.
28. Dr. Saeid Golkar, "The Ideological-Political Training of Iran's Basij," *Middle East Brief*, Brandeis University Crown Center for Middle East Studies, September 2010, No. 44.
29. Mehdi Khalaji, *Apocalyptic Politics*, viii.
30. Mehdi Khalaji, "Apocalyptic Visions and Iran's Security Policy," Patrick Clawson and Michael Eisenstadt, eds. *Deterring the Ayatollahs: Complications in Applying Cold War Strategy to Iran* (Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2007), 31.
31. Kasra Naji, *Ahmadinejad*, 15.
32. *Ibid.*, 11.

33. Anoushiravan Ehteshami, *After Khomeini: The Iranian Second Republic* (London: Routledge, 1995), 8–9.
34. Amir Taheri, *The Persian Night*, 273.
35. Bill Samii, “Is the Hajjatieh Society Making a Comeback?” *Iran Report*, Radio Free Europe–Radio Liberty, September 13, 2004.
36. Amir Taheri.
37. “Iran’s Ayatollah Mohammad Taqi Mesbah-Yazdi; Mentor, Leader, Power Broker,” BBC Monitoring Service, February 5, 2006. Ahdiyyih, *op. cit.*
38. Mohebat Ahdiyyih, “Ahmadinejad and the Mahdi,” *Middle East Quarterly*, Fall 2008, pp. 27-36, <http://www.meforum.org/1985/ahmadinejad-and-the-mahdi>.
39. Kasra Naji, *Ahmadinejad*, 98.
40. “Reformist Iranian Internet Daily: A New Fatwa States that Religious Law Does Not Forbid Use of Nuclear Weapons,” *MEMRI*, Special Dispatch – No. 1096, February 17, 2006.
41. Savyon and Mansharof, *op. cit.*
42. Ibid.
43. “Iran Politics: Tehran University Scholar Stresses Role of Messbah-Yazdi,” *WikiLeaks*, September 2, 2009.
44. “Iran’s Ayatollah Mohammad Taqi Mesbah-Yazdi; Mentor, Leader, Power Broker,” BBC Monitoring Middle East, February, 5, 2006.
45. Shmuel Bar, Rachel Machtiger, and Shmuel Bachar, *Iranian Nuclear Decision Making under Ahmadinejad* (Herzliya: Lauder School of Government, Diplomacy, and Strategy, 2008), 17. See also: “New IRGC Head Jafari Described as Better Soldier and Moderate than Safavi,” *WikiLeaks*, September 4, 2007.
46. Anoushiravan Ehteshami and Mahjoob Zweiri, *Iran and the Rise of the Neoconservatives: The Politics of Tehran’s Silent Revolution* (London: I.B. Taurus, 2007), 183.
47. “Shi’ite Supremists Emerge from Iran’s Shadows,” *Asia Times*, September 9, 2005.
48. Abbas Milani, “Pious Populist,” *Boston Review*, November/December 2007.
49. Kasra Naji, *Ahmadinejad*, 109.
50. Frederic Wehrey, Jerrold D. Green, Brian Nichiporuk, Alireza Nader, Lydia Hansell, Rasool Nafisi, and S. R. Bohandi, *The Rise of the Pasdaran: Assessing the Domestic Roles of Iran’s Revolutionary Guards Corps* (Santa Monica: RAND Corporation, 2009), 36.
51. Ali Chenar, “The Politics of the Hidden Imam,” PBS Frontline, Tehran Bureau, July 27, 2011.
52. “Ayatollah Nouri-Hamedani: ‘Fight the Jews and Vanquish Them So As To Hasten the Coming of the Hidden Imam,’” *MEMRI*, Special Dispatch – No. 897, April 22, 2005.
53. Yahuh, *op. cit.*
54. Amir Taheri, *The Persian Night*, 310.
55. Kasra Naji. *Ahmadinehad*, 102.
56. Mohebat Ahdiyyih, “Ahmadinejad and the Mahdi,” *op. cit.*
57. Ali Alfoneh, “Ahmadinejad Versus Khamenei: IRGC Wins, Civilians Lose,” *Middle East Outlook*, American Enterprise Institute, May 25, 2011.
58. Joshua Teitelbaum, What Iranian Leaders Really Say About Doing Away with Israel: A Refutation of the Campaign to Excuse Ahmadinejad’s Incitement to Genocide (Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs, 2008), pp. 15-17.
59. “The Will of an Iranian Hero: ‘To Destroy Israel’” *Ynet* (Hebrew), November 29, 2011. For the original quote in Farsi, see periodical of the Basij: <http://snn.ir/print-13900908066.aspx>.
60. Aliverza Nader, “Ahmadinejad vs. the Revolutionary Guards,” RAND Commentary, July 2011.
61. Yahuh, *op. cit.*
62. A. Savyon and Y. Mansharof, “The Doctrine of Mahdism,” *op. cit.*
63. Ray Takeyh, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of the Ayatollahs* (Oxford: Oxford University Press, 2009), p. 105.

כיצד רואה איראן את התמורות בעולם הערבי

מיכאל סגל

ספטמבר 2011

הזעזועים העוברים על המזרח התיכון מציבים בפני איראן הזדמנות לשנות מן הקצה אל הקצה את הנוף הפוליטי-דתי באזור. עם זאת, כמה מן הזעזועים האלה, במיוחד בסוריה, מהווים סיכון אסטרטגי לאיראן וכבר יצרו מתח ביחסיה עם טורקיה לאחר "תור זהב" קצר ביותר.

המנהיגות האיראנית - מנהיגה הרוחני ונשיאה, כמו גם מרבית הדרגים הצבאיים הבכירים - טוענת שתנועת המחאה בעולם הערבי שואבת את השראתה מן המהפכה האסלאמית של איראן. הם מאמינים גם שהמחאות עשויות לשנות את הנוף באזור ואת המשוואות האסטרטגיות ההיסטוריות, ולהעביר את השליטה על ענייני האזור אל מדינות האזור עצמן, בעודן מגרשות את מעצמות העל. באוצר המונחים התפיסתי האיראני אין למצוא את המונח "האביב הערבי", הרווח כל כך בשיח הפוליטי הערבי והמערבי. במקומו, טבעה איראן את המונח "ההתעוררות האסלאמית", המשקף גם את מדיניותה של איראן. מאז החלו המחאות, איראן שואפת לצבוע אותן בצבעים אסלאמיים חיים ואף מנסה למנף אותם כך שיתאימו לשאיפות ולאינטרסים האיראניים. איראן אפילו השיקה אתר אינטרנט הנקרא *Islamic-awakening.ir*, הפועל כצינור לתיאור אירועים אזוריים ברוח הדוקטרינה הפוליטית והאידיאולוגית שלה.¹

תחיית מורשתו של חומייני

דוקטרינה זאת נפרסה בשיטתיות ובהרחבה בנאומים ובטקסים שציינו את "יום ירושלים (קודס) הבינלאומי", המצוין מדי שנה בשבוע האחרון של חודש הרמדאן. אירוע זה, המתקיים מאז 1979 בעקבות החלטה של חומייני ושל הממשלה האיראנית, שואף להביע את תמיכתה העמוקה של איראן בעניין הפלסטיני ובשאיפתו "לשחרר את ירושלים". תורתו של חומייני ממשיכה לשרת כעוגן שמכתיב, מגדיר ומעצב את יעדיה של המהפכה האסלאמית - שכלולים בהן ייצוא המהפכה על ידי איראן ושאיפתה להגשים את יעדיה אלה. הגישה העוינת כלפי ישראל והקריאות הנשנות להשמדת ישראל ("המשטר הציוני") ולסילוקה מן האזור הן חלק בלתי נפרד מיעדים אלה.

"יום קודס" צוין ב-2011 בעין הסערה, שיוצגה על ידי המהומות בעולם הערבי והריסת הסדר הישן במזרח התיכון. מנקודת ראותה של איראן, נפילת השליטים המתונים תומכי המערב - ובמיוחד הנשיא מובארק במצרים, ששימש מכשול עיקרי למימושו של החזון האיראני ואפילו כלי שרת של "המעצמות השחצניות" - נחשבת להוכחה נוספת למה שהאיראנים מכנים "התערבות אלוהית" באירועים במזרח התיכון.

מנקודת ראותה של איראן, האירועים המרכזיים שעיצבו את האזור מדגישים את צדקת הדוקטרינה של חומייני ודרכו. מרבית אויביה של איראן מצויים בנסיגה: ברית המועצות התפוררה; סדאם חוסיין הובס והאיום העיראקי התפוגג; אל-קעידה נחלשה; משטר הטליבן באפגניסטאן נפל; חיזבאללה הפך לשליט לבנון ועמד נגד ישראל במשך 33 יום במלחמת לבנון השנייה; החמאס בעזה התקרר לאיראן והצליח להתמודד עם ישראל במלחמת עזה ב-2009; תכניות הגרעין והטילים של איראן מתקדמות למרות הלחץ הבינלאומי; ותסיסה קיימת בקרב השיעים בבחריין. לבסוף, העולם הערבי מתפורר בעוד שרכיביו האסלאמיים (שאחדים מהם זכו לתמיכה איראנית חשאית) לא זאת בלבד שמציגים אחדות, אלא עשויים לתפוס את השלטון אם

יתקיימו בחירות דמוקרטיות. רכיבים אסלאמיים אלה גם מבטאים עמדות הדומות לעמדה האיראנית באשר ליחסים עם ישראל.

כך, לאחר שאספסוף מצרי השתלט על השגרירות הישראלית בקהיר, המנהיגות האיראנית ואמצעי התקשורת הנשלטים על ידי הממשלה הכריזו שאירוע זה מציין את סופה של הנוכחות הישראלית במצרים. הבסיג' (הזרוע ההתנדבותית של משמרות המהפכה) מסר הצהרה לציין תפיסת "מאורת הריגול הישראלית במצרים על ידי לוחמים מוסלמים" ("מאורת ריגול" הוא ביטוי נפוץ באיראן, המתייחס לתפיסת שגרירות ארצות הברית בטהרן ב-1979). הצהרת הבסיג' מוסיפה:

איראן האסלאמית הביעה את התנגדותה למשטר הציוני מאז הקמתו, והייתה תמיד המדינה היחידה שהתנגדה לשיחות השלום בין הערבים לישראל. כך הציבה את המכשול הגדול ביותר להגשמת המזימות השטניות של המשטר הישראלי ושל ממשלות הבובה הערביות באזור. ארצות הברית ובת בריתה האסטרטגית הישראלית חוששות מהקמת גוש אסלאמי חזק בראשותה של איראן, שישנה את מאזן הכוחות באזור זה של העולם, ועל כן הן מנסות ללבות מזימות וכן תכניות מודיעין וריגול, כדי למנוע קיומן של מהפכות דומות.²

שקיעתו של המערב היא אות המבשר עידן אסלאמי חדש

לפי הערכתה של איראן, עוצמתם של המשטרים המערביים ושל המשטרים הערביים האסלאמיים - שהגבילו את בני עמם, מנעו מהם לבטא את רגשותיהם האמתיים וחנקו כל מחאה בכל עניין הקשור לישראל ולהתערבות של מדינות המערב באזור - פוחתת והולכת. זהו למעשה האות המבשר על עידן אסלאמי חדש במזרח התיכון המונהג על ידי איראן, אשר המהפכה שלה מספקת השראה להמונים הערביים - כך מאמין המשטר האיראני, או לפחות מעמיד פנים כלפי חוץ. עוד לפני הזעזועים במזרח התיכון, ניסתה איראן למצוא דרכים להגיע ללבבותיהם ולמוחותיהם של ההמונים הערביים מעל לראשיהם של שליטיהם הרודניים. כיום איראן חשה בטוחה ונינוחה יותר לטיפוח רטוריקה וסדר יום נגד המערב ונגד ישראל והציונות, והיא מציעה חלופה אסלאמית לעיצוב המזרח התיכון בחסותה, כמדינה שעמדה בעקביות נגד ה"הגמוניה המערבית".

לאור החולשה הערבית הדרמטית ולאור החלשת אחיזתן של מעצמות העל באזור, איראן מפגינה ביטחון עצמי גובר, המתבטא בהקשחת עמדותיה ובסדר היום הלעומתי מול המערב בכל סוגיה עיקרית באזור כמעט. סוגיות אלה כוללות את התנגדותה הנמרצת של איראן לפתרון של שתי מדינות, לישראל ולפלסטינים; בתמיכתה בהמשך המאבק המזוין וה"התנגדות" לקיומה של ישראל; בתמיכתה בסוריה (ובפעולתה החריפה לעצירת המחאות מצד תומכי הרפורמה) - כמדינה העיקרית במחנה המתנגד לישראל ולמערב, למרות האלימות החריפה והמתמידה של המשטר הסורי נגד האופוזיציה; בתמיכתה בארגוני הטרור הפלסטיניים ובחיזבאללה; בתמרונים צבאיים מתגרים, כולל שיגור טילים יבשתיים ארוכי-טווח והשטת ספינות קרב דרך תעלת סואץ; בטיפוח תכנית גרעין שאפתנית שהתבטאה בהעברת צנטריפוגות למתקן החדש בפורדו שליד קום; בהעשרת אורניום לרמה של עשרים אחוזים,³ ובחיבור תחנת הכוח בבושהר לרשת החשמל הלאומית.⁴

חמינאי: שאיפה להקמת גוש אסלאמי מגובש

הצהרתו של חמינאי (שמעמדו התחזק לאחרונה על חשבוננו של אחמדינג'אד), בפגישה עם פרופסורים ואקדמאים בטהרן בערב "יום קודס", משקפת במדויק את האמונה האיראנית החדשה ואת חזונה של איראן לגבי המזרח התיכון לאחר "קץ עידן מעצמות העל" ו"שליטי הבובה הערבים".⁵

המנהיג האיראני מודע לגודלו של הרגע, ועם זאת מודע גם לסכנות האורבות לאיראן ולחזונה:

המזרח התיכון חווה שינוי עצום המכיל בתוכו תקוות כמו גם סיכונים. הסיכון העיקרי, שאינו מתקבל על הדעת, הוא שמעצמות העל יחזרו באמצעות תעמולה לשלוט באזור למשך 50-60 שנים נוספות. הם כבר החלו בכך עם התקדים המסוכן של לוב. הם מנצלים את החלל הריק ומנסים לבסס את אחיזתם.

עם זאת, חמינאי מעריך:

התסריט המתקבל על הדעת ביותר הוא שהנחישות של העמים תוביל להקמת מדינות הנשלטות על ידי העם, ואלו יהיו מדינות אסלאמיות עממיות כפי שעמיהן הם מוסלמים בצורות שונות... (זאת) למרות שאיפותיהן של מעצמות העל השחצניות, ארצות הברית והציונים, לכפות את רצונן עליהן... אילו היו מתקיימות היום בחירות במדינות (המשוחררות), התוצאה הייתה לטובת הנטיות האסלאמיות... מי היה יכול לתאר שהנטיות במצרים יהיו אסלאמיות בבירור כל כך?... התסריט המתקבל על הדעת הוא שהתפתחויות אזוריות יביאו ליצירת גוש אסלאמי יציב וברור שישתתפו בו חברים רבים מקרב האליטות.

חמינאי מדגיש:

בכל מקרה, איראן אינה יכולה להישאר אדישה אל מול התפתחויות דרמטיות אלו. דבר אחד ברור: התפתחויות אזוריות עכשוויות הבהירו שכל התאוריות המערביות הכלכליות, הפוליטיות והמנהליות הוכחו כשגויות וחסרות ערך, והגיעו למבוי סתום באזור. למרות כל מאמציהם, נוכחותם באזור נשחקת בהתמדה. כל זה מוכיח (מה שאיראן טענה תמיד) שעלינו להסתמך עתה יותר מתמיד על עצמנו ועל אסכולת המחשבה האסלאמית.

בנאומו ב"יום קודס הבינלאומי", ניסה חמינאי לקשר את הזעזועים במזרח התיכון ואת הסוגיה הפלסטינית לדוקטרינה שיטתית אחת, ולהדגים שאיראן שימשה מאז ומתמיד שחקן עיקרי הדואג באמת לאינטרסים הפלסטיניים:

זהו היום שבו העם האיראני יכול להעלות קריאה לצדק בסיוע עמים נלהבים אחרים שמספרם גובר והולך, קריאה שמעצמות העל השחצניות ניסו לחנוק בשישים השנה האחרונות, מאז הקמתה של מדינת ישראל.

חמינאי מציין:

ללא הקריאה האיראנית, לפחות עוד מאה שנה היו עוברות ובמהלכן הם היו מנסים למחות את פלסטין מן המפה... הם כמעט הצליחו... אך המהפכה האסלאמית של איראן הפתה במזימותיהם... המהפכה האסלאמית, ההכרזה על יום ירושלים, הפיכת השגרירות הישראלית בטהרן לשגרירות הפלסטינית, כולם שימשו אזהרה ופעולת מנע (איראנית) תוקפנית שעמדו אל מול המזימות של מעצמות העל (להסיר את הסוגיה הפלסטינית מסדר היום).

המנהיג האיראני הדגיש יסוד חשוב שהפקידים האיראנים הבכירים נמנעו מלהדגישו עד לזמן האחרון, והמשמש רכיב חשוב באסטרטגיה הביטחונית של איראן:

לשמחתנו, יום ירושלים התרחב... ומשמש כיום מעין מגן אחורי לביטחון האיראני. על אזרחי איראן להכיר בעובדה שכל אדם ואדם המשתתף בתהלוכות יום קודס ממלא את תפקידו בשמירה על ביטחונה של איראן ועל הישגיה של המהפכה האסלאמית.

דבריו של חמינאי תואמים במלואם את הצהרותיהם של פקידים איראנים בכירים הטוענים שקווי ההגנה הקדמיים של איראן עוברים דרך לבנון ופלסטין. ההשקעה האיראנית בפלסטין ובלבנון משמשת כחלק מן האסטרטגיה הביטחונית הלאומית. מנקודת ראותה של איראן, הכפייה על ישראל לטפל תדיר באוימים על גבולותיה הצפוניים והדרומיים מרחיקה את האפשרות של התקפה ישראלית על איראן, מחלישה את ישראל מבפנים (בגורמה נזק לעורפה), ופוגעת בלגיטימיות שלה בזירה הבינלאומית.

אחמדינג'אד: אין מקום בנוף המזרח תיכוני למערב ולמשטר הציוני

מסריו של חמינאי, בשינויים קלים, חוזרים בהודעות, בנאומים ובמאמרי מערכת בעיתונות האיראנית, שכולם התאחדו סביב המסקנה שהמהפכות האזוריות מקורן בדרך שפילסה המהפכה האסלאמית האיראנית לפני שלושים שנה.

אחמדינג'אד לא חסך במילים להשמצת הציונות והמערב. בנאומו המשלהב, באירוע שהפך לשנתי, הוא חזר על דבריו הקבועים בהכחשת השואה ובקריאה להשמדתה של ישראל.⁶ הוא תיאר בהרחבה את "ההיסטוריה של פלסטין" וכיצד המערב השיג שליטה על פלסטין וקיבע שם את הישות הציונית, בעודו מנצל את חולשתן של המדינות הערביות ואת "רפיונה של האימפריה העות'מאנית" (התרסה כלפי טורקיה):

בדרך זאת, המשטר הציוני היה לציר הקדוש המרכזי של המערב והקולוניאליסטים... אני מנוע מדבר או למחות על הסיבות לקיבוע זה, אפילו לא בשם חופש הדיבור... כל אֶזְפוֹר של המשטר הציוני הוא עבירה... המשטר הציוני משמש כמכנה משותף לכל המדינות הקולוניאליסטיות השחצניות, הבלתי-מתורבתות והלא-אנושיות; וכן משקף את דמותו, ערכיו ועקרונותיו של העולם המערבי הקפיטליסטי... מטרותיו הן שימור אווירה של הפחדה, טרור, תוקפנות, הפרדה והונאה באזור על בסיס קבוע, כדי להניח את התשתית להמשך ההשפעה והשליטה של מדינות המערב וכדי לסכל את הפיתוח הטכנולוגי והמדעי של מדינות האזור.

אחמדינג'אד טען שכל היסודות של המשטר הציוני בנויים על שקרים, והשואה היא אחד מהם. לדבריו, הציונים אינם פועלים רק נגד הפלסטינים ונגד מדינות האזור, אלא משרתים גם ככלי בידי המערב להפעלת שליטה על העולם כולו - באפריקה, באמריקה הלטינית ובאסיה. על רקע זה, קובע נשיא איראן שיום קודם הוא "יום של אחדות לכל אוהבי הצדק והחופש והדתות המונותאיסטיות נגד הדיכוי, ובעזרת האלוהים יביא להשמדה מוחלטת של המשטר הציוני".

לאור המשך הצעדים הצפויים של הפלסטינים באו"ם, מזהיר נשיא איראן:

הכרה רשמית במדינה הפלסטינית אינה המטרה הסופית. זהו צעד ראשון בלבד לקראת שחרור פלסטין כולה... המשטר הציוני הוא לְבַם של התאים הבקטריאליים והסרטניים. אם הוא יישאר אפילו על סנטימטר אחד של אדמת פלסטין הוא יתפשט שוב, ויארוב להזדמנות לפגוע בכולם... ההתנגדות הפלסטינית חייבת להבטיח שלא לקשור עצמה לממשלה חלשה (הרשות הפלסטינית) בחלק קטן של פלסטין... על העם הפלסטיני ומדינות האזור לא לשכוח לעולם את היעד הקדוש של שחרור מלא של פלסטין... הכבוד הפלסטיני, גדולתו ועוצמתו תלויים בהמשך המאבק לשחרור אדמת פלסטין בשלמותה... כל סטייה ממטרה זאת כמוה כאיבוד לדעת, ומספקת לאויב הזדמנות להרוס ולהרוג.

כמו חמינאי, גם אחמדינג'אד מזהיר את מדינות האזור מפני כוונות מערביות להשתלט מחדש על האזור:

אלה האחראים לכל המשטרים הרודניים העריצים ולעונוים של העמים, לאחר שנבעטו החוצה דרך הדלת, מנסים עתה להיכנס דרך החלון בתואנה שהם שואפים לספק דמוקרטיה וחופש לעמי האזור... עלינו לעמוד על המשמר... חופש, צדק, בחירות חופשיות והזכות להגדרה עצמית הם זכותם של כל העמים, כולל אלה של אזורנו ושל צפון אפריקה. עם זאת, עלינו להישמר ולהיזהר ולהכיר בעובדה שזכויות אלו אינן יכולות לעולם לבוא כתוצאה (ממדיניות) קנה הרובה של נאט"ו ושל הכוחות המזוינים של ארצות הברית.

לסיכום, נשיא איראן שולח מסר "לציונים ולאדוניהם":

כל קיומכם בנוי על שוד... באתם להרוג... להשמיד... אך זמנכם תם... העמים התעוררו; עוצמת אמונתם יצאה שוב לאור. לטובתכם, עליכם לחזור הביתה, למקומות שבאתם מהם... חיזרו לבתיכם... אל תחשבו לרגע שכאשר תהיה הכרה רשמית במדינה הפלסטינית תגיעו אל המנוחה ואל הנחלה... זוהי רק ההתחלה... אין לכם מקום בקרב אומות האזור... לא תוכלו להמשיך ולהתקיים בחייכם הבזויים, גם לא על גרגיר אחד מן האדמה הפלסטינית.

במסר למדינות המערב, הוא אומר:

ארבע מאות שנה של קולוניאליזם ומאה שנה של עבדות, מלחמה ושוד הן מספיקות בהחלט... אתם חושבים שביכולתכם לחזור ולהתוות את הקווים הגאוגרפיים באזורנו, לשלוט בנפט וברצונן של המדינות באמצעות תכניותיכם; אך אתם טועים... המדינות התעוררו מתנומתן. הן מצויות בשיא דריכותן

ומוכנות... המזרח התיכון יעוצב מחדש. המדינות לא יסכימו עוד למצב הקודם; הן מצפות לעיצוב בדמותן, בדמות האזור בהתאם לחשיבה האסלאמית... עליכם להכיר בעובדה שלא יהיה מקום לכם (המערב) ולמשטר הציוני בנוף המזרח התיכון החדש.

ולמנהיגים הערבים:

כמה מדינות באזור הזניחו את עמיהן לאורך עשרות השנים האחרונות ורק דאגו למנעמי השלטון ולמריבות השבטיות. אני אומר להם: הפסיקו! אל תשחקו לידי האויב. זהו הסיבוב האחרון והמכריע. שימו לב לעמיכם, היו שותפים להתעוררות האלוהית של עמי האזור נגד הכוחות הקולוניאליים... האם שמתם לב שהאמריקנים והציונים אינם עוד חברים נאמנים? והם יקריבו אתכם על מזבח האינטרסים שלהם.

קיבעון תמידי

מורשתו של חומייני, המושמעת שוב ושוב על ידי מנהיגיה של איראן, ממשיכה להנחות את הדור השני של המהפכה. זהו נתון מתמיד שאין לסטות ממנו, אך אפשר לכווננו ולסגלו לזמן ולמקום. עיקרון זה תופס את המאבק נגד ישראל כמשהו שאינו קיים לכשעצמו, אלא משמש מכשיר גיוס חשוב ומכנה משותף עם מוסלמים אחרים ב"קרב בן מאות השנים נגד השחצנות המערבית ששתלה את הישות הציונית בלב העולם המוסלמי ועולם האסלאם".

תחייתה של הרשת הסבוכה של פעילות איראנית להפצת המהפכה האסלאמית צוברת תאוצה רעננה באווירה שנוצרה לאחרונה בעולם הערבי; והדינמיקה האנטי-ישראלית מוזנת על ידי הרחוב הערבי שהשיל מעליו את החשש מפני שליטיו. התפתחות זאת התרחשה בראש ובראשונה בשל כך שהמגבלות שהמנהיגים הערבים השיתו על הפעילות האיראנית המכוונת לקבוצות אופוזיציה אסלאמיות כורסמו, ובשל כך ש"הרחוב הערבי האסלאמי" - שהגיב בעבר בסבילות להפגנות אנטי-ישראליות (ומול הדיכוי מצד כוחות הביטחון) - התעורר עתה.

מכיוון שמדינות ערב כולן טרודות כעת בבעיותיהן הפנימיות ומזניחות את התחום של פעולה ערבית משותפת, הרי שהזירה האזורית חשובה לאיראן, והיא משיקה יוזמות שונות, כגון סיוע נרחב לסומליה וניסיונות לייסד קשרים ישירים עם מפלגות אסלאמיות במדינות שונות לאחר שנים רבות שבהן קשרים אלה נוהלו בחשאי.

קידום שאיפותיה המהפכניות של איראן והדחף שלה להגמוניה אסלאמית אזורית על ידי שלילת זכות קיומה של מדינת ישראל (הנקראת בפיה המשטר הציוני, או המשטר הכובש של אל-קודס), מאפשר לה להפגין גישה פעילה לבעיות הערביות בכלל ולבעיה הפלסטינית בפרט. דבר זה יוצר ניגוד חריף אל מול הרופסות המופגנת על ידי השליטים הערבים. איראן ביססה כיום מצע אידאולוגי ומעשי רחב כדי להגשים באורח אפקטיבי את חזונו של חומייני, מייסד המהפכה.

לדוגמה, ראש המחלקה המדינית של משמרות המהפכה, גנרל ידאללה ג'ואני, אמר: "האירועים האחרונים באזור וגל ההתעוררות האסלאמי במדינות, שהיו בעבר בנות ברית אסטרטגיות של ישראל, הם גורמים המחישים את קריסתו של משטר הגזל הישראלי". שגריר איראן בביירות, ע'אדנפור רוקון עבאדי, אמר: "המשטר הציוני עומד לפני התמוטטות לאחר נפילתו של חוסני מובארק"⁷.

באמצעות הרטוריקה המשמיצה את ישראל ואת הציונות, ובאמצעות תמיכתה הפעילה (בנשק, באימונים ובהכוונה) בארגונים הפלסטינים, איראן שבתה את תשומת לבם של ציבורים רחבים בעולם הערבי והאסלאמי (כולל קהילות באמריקה הלטינית, באסיה ובאפריקה). איראן מעבירה את מסריה באמצעות ערוצי הטלוויזיה שלה בערבית ובשפות רבות אחרות (לאחרונה השיקה ערוץ טלוויזיה בספרדית).

הרטוריקה החריפה של אחמדינג'אד נגד ישראל אינה המצאתו שלו. הוא פשוט משווק מחדש את הסמאות של המהפכה המקורית, בהתאימו אותן לזמננו ובחברו אותן למציאות הגאו-אסטרטגית החדשה והמשתנה במהירות הנוצרת באזור ובעולם (כולל ההחלשה הכלכלית לכאורה של הכלכלות המערביות בראשותה של

ארצות הברית, שהן בסיסי התמיכה של "המשטר הציוני". בניגוד להן, הסמאות ממקמות את איראן כשחקן יציב ואיתן בעל דוקטרינה שיטתית ועקיבה אידאולוגית, פוליטית ודתית, המציעה נקודת השקפה חלופית של סדר עולמי חדש.

זאת ועוד, ככל שדעת הקהל העולמית מתמקדת ב"אביב הערבי" במזרח התיכון תשומת הלב מוסטת מאיראן, בעוד זו ממשיכה לקדם את תכניות הגרעין שלה. מנקודת מבט זאת, הזעזועים במזרח התיכון שירתו באורח מעורר הערצה את האינטרסים של איראן.

היריבות בין איראן לטורקיה

איראן חשה שעם היעלמותם של השליטים הבעייתיים, אפשר להפוך את הסכסוך עם ישראל ועם המערב לדבר שהוא בעיקרו אסלאמי. עם זאת, דווקא בשטח זה איראן נתקלת ביריבה ישנה בדמותה של טורקיה. בהקשר זה, ככל שהמחאות בסוריה מתגברות ובעוד איראן ממשיכה לעמוד לצד המשטר הסורי, הפער בין אנקרה לטהרן מעמיק והולך. החלטתה של טורקיה לאחרונה לאפשר להציב בשטחה מערכת הגנה של טילים אנטי-בליסטיים של נאט"ו הוסיפה למתח ביחסי אנקרה-טהרן. נשיא איראן בחר בקפידה את מילותיו כאשר אמר: "טורקיה היא בין אחינו וידידינו הטובים; עם זאת, כאשר אויבים מציבים בה חומת מגן של טילים ומודים שהיא מיועדת נגד איראן, עלינו להיזהר".

הביקורת האיראנית על טורקיה גברה לאחרונה, כאשר אנשי דת בכירים כמו אייתוללה מקארם-שיראזי מבקרים את טורקיה על הפסקת תמיכתה בסוריה והתייצבותה לצד ה"כוחות השחצניים". הוא אמר: "לא צפינו שטורקיה תקבל בחיוב את המעצמות השחצניות ותעמיד עצמה לרשותן לחלוטין".⁸ ראש בית הדין הקודם, אייתוללה האשמי שארודי, האשים את טורקיה בניצול ההתפתחויות באזור לקידום האסלאם הליברלי. הוא הצהיר ש"המעצמות המערביות השחצניות מפחדות מיחסייהן של המדינות האזוריות עם הרפובליקה האסלאמית של איראן, ומשתדלות להכניס דפוסים חדשניים של אסלאם, כמו האסלאם הליברלי של טורקיה, כדי להחליף בהם את האסלאם האמתי".⁹ המונחים "אסלאם ליברלי" ו"לא-אמתי" שמורים באיראן לתיאור האסלאם בערב הסעודית - אויבתה המושבעת של איראן, במצרים ובירדן, ומצביעים על התדרדרות היחסים עם טורקיה. מאמרי מערכת רבים בעיתונות האיראנית התייחסו גם הם ליריבות המתעוררת בין איראן לטורקיה, ולמחלוקת ביניהן בסוגיה הסורית ובשאיפות האזוריות.

המאבק נגד ישראל: המכנה המשותף של איראן עם העולם הערבי הסוני

המאבק נגד ישראל ו"הציונות העולמית", יחד עם הכחשת השואה, מהווים מכנה משותף בלבדי המקשר את איראן עם העולם הערבי הסוני ברובו. הוא מספק לאיראן כלים המאפשרים לה לגשר מעל ראשי המנהיגים הערביים על ההבדלים הערביים-פרסיים והסוניים-שיעיים; אך ספק אם ביכולתו להפוך את איראן השיעית לשותפה מקובלת המסוגלת להנהיג את השינוי במזרח התיכון. זאת, לאור החשש הבסיסי בקרב הסונים מן "השד השיעי", חשש המקבל עידוד מערב הסעודית.

גישושים התחלתיים מתקיימים עתה לחידוש היחסים הדיפלומטיים בין איראן למצרים, ומשלחת פרלמנטרית איראנית בראשותו של יו"ר ועדת הביטחון הלאומי ומדיניות החוץ של המג'ליס ביקרה בקהיר; כמוכן, כמה משלחות מצריות ביקרו בטהרן. עם זאת, החשד הבסיסי בין שתי המדינות עדיין רב ביותר. היומון האיראני *ג'ומהורי-אסלאמי*, שהוביל את קו הביקורת נגד מצרים בתקופת מובארק, פרסם לאחרונה תחת הכותרת "שיחות עם אלה שגנבו את המהפכה" (המועצה הצבאית העליונה), שהמהפכה המצרית עדיין ניצבת בפני בעיות, וביקר את הפקידים האיראנים הממהרים לחדש יחסים עם מצרים. היומון טען שהתנאים עדיין לא הבשילו לקיום יחסים דיפלומטיים מלאים עם קהיר.¹⁰

איראן רואה את המציאות החדשה במזרח התיכון כהזדמנות לקדם את סדר היום האסלאמי שהיא הטיפה לו תמיד. למרות שהתעמולה האיראנית והמסרים האנטי-ישראליים הנובעים ממנה זהים עתה לקריאות הנשמעות ברחוב הערבי, ותואמים את סדר היום האסלאמי המגיח לעתים מסדר היום הערבי החדש, הרי שספק רב אם אלה יספיקו כדי לשפר את מעמדה של איראן בקרב המדינות הערביות, מכיוון שהסלידה הבסיסית שהגבילה

עד עתה את פעילות איראן באזור עדיין קיימת מתחת לפני השטח. סיועה המתמשך של איראן לבשאר אסאד, הממשיך לטבוח בבני עמו, עלול להרחיק עוד יותר את אלה שהביאו למהפכות בעולם הערבי - הן המהפכות שכבר התרחשו והן אלו שבדרך. נגזר על איראן לשלם מחיר בעבור המשך תמיכתה במשטרו של אסאד.

זאת ועוד, הטורקים נכנסו לזירת המזרח התיכון, ומנסים לקדם משטר נאו-עות'מאני בתוך אותו חלל שאיראן מנסה למלא. טורקיה מתחרה עם איראן על אותו "רחוב" עצמו, ומנהיגיה מציעים אותם מסרים תוקפניים נגד ישראל. טורקיה כבר זכתה לכמה הצלחות בתחרותה עם איראן - ממשלוח המשט לעזה ותוצאותיו הבינלאומיות, ועד גירוש השגריר הישראלי, ביקורו של ארדואן בקהיר ואיומיה להתעמת עם ישראל בים (איומים המשמשים גם כמשקל-נגד למעבר ספינות מלחמה איראניות בתעלת סואץ).

איראן טוענת שאלה שהשתלטו על השגרירות הישראלית בקהיר קיבלו השראה מן ההשתלטות על השגרירות האמריקנית בטהרן ב-1979, אך הזיכרון של גירוש השגריר הישראלי מאנקרה הוא רענן יותר. טורקיה ואיראן מתחרות על הובלת השינויים המעצבים עתה את העולם המוסלמי. בתחילה, הגיבה איראן כלפי טורקיה באיפוק, אך עתה נראה שהיא משיבה מלחמה. איראן האשימה את טורקיה בטיפוח "אסלאם ליברלי" ובשיתוף פעולה עם המערב. ייתכן גם שנראה הסלמה במתח בין השתיים בקרב על לבם של "הערבים החופשיים". בכל מקרה, מיקודן של השתיים נותר דומה - עוינות כלפי ישראל ובדיקה מי מהן תוכל להזיק לה יותר.

הבשורות של הנשיא ג'ורג' ווקר בוש על דמוקרטיזציה כפצרי לאזור לאחר שחרורה של עיראק, הגיעו לבסוף למזרח התיכון. בשורות אלה עוברות עתה במזרח התיכון כולו, אשר הפך לזירת עימותים בין המערב, האסלאם האיראני המהפכני, והמודל האסלאמי הטורקי.

הערות

1. <http://www.ummatona.com/?lang=fa>.
2. <http://www.iran-newspaper.com/1390/6/21/Iran/4886/Page/2/Index.htm>.
3. <http://www.isna.ir/ISNA/NewsView.aspx?ID=News-1833504&Lang=E>.
4. <http://www.tehrantimes.com/index.php/politics/2490-iran-celebrates-initial-launch-of-bushehr-nuclear-power-plant>.
5. <http://www.leader.ir/langs/fa/index.php?p=bayanat&id=8501>.
6. <http://president.ir/fa/?ArtID=29570>.
7. <http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=9006050102>.
8. <http://www.tehrantimes.com/index.php/politics/1885-ayatollah-censures-turkey-for-its-policy-on-syria>.
9. <http://abna.ir/data.asp?lang=3&id=261694>.
10. http://www.jomhourieslami.com/1390/13900511/13900511_01_jomhori_islami_sar_magaleh_0001.html.

איראן פועלת לניצחון שיעי בבחריין

מיכאל סגל

יוני 2011

המשבר המתמשך בבחריין, בה מתעמת הרוב השיעי (70 אחוזים) עם בית המלוכה הסוני, משקף יותר ויותר את תהליכי השינוי העיקריים המעצבים מחדש את המציאות הפוליטית, הפוליטית-דתית והחברתית במזרח התיכון. תהליכים אלה גם יגדירו מחדש את היחסים בין האזור לארצות הברית בפרט ולמערב בכלל - כמו גם את היחסים המתוחים בין סונים לשיעים.

במבט ראשון, בחריין נראית כמו כל זירה אחרת שבה מבעבעת המחאה הציבורית הסוחפת את העולם הערבי. עם זאת, מבט נוסף יגלה שבחריין היא מקרה מיוחד, שבו ייתכן שאפשר להשפיע באורח ניכר על תהליכי השינוי במזרח התיכון. אולי בדומה לעיראק, היא מייצגת את "סך כל הפחדים" ומשקפת את החולשות של העולם הערבי והעולם המערבי אל מול התחזקותה והתעצמותה של איראן.

בו בזמן, המקרה של בחריין מבליט את הסכסוכים הפנימיים בין השיעים לבין עצמם בנוגע לקשרים עם איראן ועם החיזבאללה הלבנוני. מרבית השיעים מסוכסכים בדבר מקור הסמכות הדתית (חמינאי באיראן או סיסטאני בעיראק), בעוד שהיריבויות האתניות והדתיות - ערבית-פרסית וסונית-שיעית - נמשכות. בחריין היא זירה של מאבק איתנים בין כוחות אזוריים המייצגים קטבים מנוגדים קיצוניים של האסלאם (איראן השיעית נגד ערב הסעודית הסונית).

התהליך של ייצוב עיראק, וניסיונה הקשה אך המעודד עם הדמוקרטיה מאז נפילתו של סדאם חוסיין, סללו גם הם את הדרך (יותר מאשר הרשתות החברתיות) לגל העכשווי של מחאות בעולם הערבי, המושפע (לרעה) מן האירועים בבחריין. התגובות בעיראק עדיין משקפות בבירור את קו השבר האתני-דתי: השיעים תומכים במחאה של אחיהם בבחריין, בעוד הסונים תומכים במעורבות חיזונית (סעודית) ובהמשך שלטונו של בית המלוכה הסוני.

גורם חיוני נוסף בסבך הבחרייני הוא ארצות הברית. וושינגטון מתקשה לעצב מדיניות עקבית מול המחאה שם, לנוכח מרכזיותה של בחריין במונחים של פעולות עתידיות נגד איראן. וושינגטון נתפסה, לפחות עד עתה, כבעלת הברית העיקרית של הממלכה. בבחריין מוצבות מפקדות הצי החמישי של ארצות הברית, הפועל במפרץ הפרסי כמשקל נגד כוח מרתיע אל מול איראן המקיימת נוכחות בולטת במים אלה. ארצות הברית אף חיזקה לאחרונה את נוכחותה בממלכה. בו בזמן, מכונת התעמולה של איראן מנצלת את המדיניות האמריקנית ההססנית כלפי המחאה השיעית בבחריין.

זירת סכסוך עיקרית

בחריין, אם כן, הופכת בהדרגה לזירת סכסוך עיקרית בין שני הכוחות האזוריים במפרץ הפרסי. איראן השיעית רואה עצמה כנציגה של מה שהיא מכנה "הסדר החדש", אשר ייכון על הריסות הסדר האמריקני-מערבי הישן והמשטרים הערביים הנתמכים על ידו. מצד אחד, איראן מיטיבה לנצל את החולשות והמחלוקות בקרב המדינות הערביות ואת התעסקותן בשימור יציבותן ובפרשנות העמדה האמריקנית כלפיהן. מצד שני, ערב הסעודית הסונית מקיימת מאמץ נואש להצלת מה שניתן מן הסדר הישן המתפורר סביבה. דבר זה מסביר את מאמצייה של איראן בתוך ארגון הוועידה האסלאמית (OIC) ובזירות בין-אסלאמיות אחרות כדי להבליט את המחאות בבחריין ואת אטימותו של העולם המערבי והסוני לתחינותיהן.

כניסתם של כוחות סעודיים כחלק מ"כוח המגן של חצי האי ערב", במסגרת הסכמי ההגנה בין מדינות המפרץ לבחריין, קידם את החזית הסעודית עם איראן, הוסיף תוכן חדש ליריבות ההיסטורית בין שתי המדינות הטוענות למנהיגות של העולם המוסלמי, והצית מחדש את מלחמת התעמולה והמתיחות ביניהן. בחריין גובלת בערב הסעודית, ולפיכך אם תיפול בידי השיעים - תוצאה שאיראן שואפת אליה יותר מתמיד - תינתן לטהרן גישה ישירה ללב לבו של העולם הסוני. על כן, "מועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ" (GCC) שלחה את "כוח המגן של חצי האי ערב" לסייע לבחריין להגן על "מתקנים ואינטרסים חיוניים", וכן הציעה במפגשה האחרון להכניס את ממלכות ירדן ומרוקו למועצה ולהרחיב את החזית נגד איראן.

בחירת הסמכות הדתית

כניסתם של כוחות סעודיים (בתוספת חיילים ממדינות GCC אחרות) פעלה לטובת איראן והאופוזיציה הבחריינית, שטענו כי ממלכת בחריין היא למעשה לוויין של סעודיה. מצד אחד, המעבר ההדרגתי של האופוזיציה הבחריינית ממחאה שקטה (שלא השיגה רפורמות ממשיות) שאפיינה את גישתה לאורך השנים, למאבק אלים המדורבן על ידי איראן ומסתייע בחיזבאללה הלבנוני, חיזק את היסודות השיעים בבחריין התומכים במודל השיעי האיראני: שלטון ההלכה (velayat-e-faqih) - המיוצג כיום על ידי האייתוללה חומייני. מצד שני, מעבר זה מחליש את היסודות השיעים התומכים במודל השיעי השקט, כפי שהוא מתגלה היום בשלטון העיראקי, ואשר מייצגו העיקרי הוא האייתוללה הבכיר סיסתאני.

איראן מצדה מודאגת מן התמיכה הרבה שסיסתאני צובר בהדרגה בקרב השיעים בבחריין ובריכוזים שיעיים אחרים במפרץ (ובלבנון, ואפילו באיראן עצמה). כך, איראן מנסה לחזק אותם יסודות שיעים הרואים במנהיג האיראני מקור לחיקוי דתי, ולטפח בקרב השיעים הבחריינים (אחדים ממקור ערבי, ואחרים ממקור פרסי) זהות שיעית ייחודית המכוונת אל המנהיג האיראני. טהרן מעניקה תמיכה כספית נדיבה לשיעים הבחריינים, מסייעת לארגוניהם, ובעזרת החיזבאללה אף מספקת נשק לכמה מהם.

בחודשים האחרונים גברה המתיחות ביחסי איראן-בחריין, שהייתה קיימת מאז הקמת הממלכה בשנות השבעים. הרקע הוא התפשטות המחאה נגד המשטרים הרודניים בעולם הערבי והשימוש שעושה איראן במחאה לקידום שאיפותיה לחיזוק היסודות השיעים בפרט והשפעתה במזרח התיכון המתעורר בכלל. טהרן ארחה (ב-3 ביוני 2011) ועידה בינלאומית על ההתעוררות האסלאמית ועל התפתחויות אזוריות.

בחריין, המחוז הארבעה-עשר של איראן

איראן תבעה ריבונות על בחריין, ומצאה תיעוד היסטורי לחיזוק טענתה. בחריין הייתה תחת שלטון פרסי מ-1602 עד 1783. לאחר שבריטניה החליטה בסוף שנות השישים להסיג את כוחותיה מן המפרץ הפרסי, חידשה איראן את תביעתה לריבונות על אי זה. במשאל עם שהתקיים ב-1970, בחרו תושבי בחריין, שנקראו לבחור בין עצמאות לבין סיפוח לאיראן, באפשרות הראשונה - וקיבלו עצמאות באוגוסט 1971. השאה של איראן לא העלה את העניין, אך זה עלה שוב לאחר המהפכה האסלאמית באיראן, וטהרן מעלה אותו לסדר היום מפעם לפעם יחד עם תביעותיה לריבונות על שלושה איים שבמחלוקת (אבו מוסא, טונב הגדול וטונב הקטן). המצויים בפתח מצר הורמוז האסטרטגי.

פקידים איראנים בכירים ממשיכים לטעון שבחריין הייתה המחוז הארבעה-עשר של איראן לפני קבלת עצמאותה, ואפילו הייתה מיוצגת במג'ליס. הם מבקרים בחריפות את החלטתו "המבישה" של השאה לוותר על בחריין. לדוגמה, העורך הראשי של העיתון האיראני קיהאן, המקורב לחמינאי, כתב ביולי 2007 ש"הממשלות של מדינות המפרץ הוקמו כתוצאה מהתערבות ישירה של השחצנות העולמית [כלומר, מעצמות המערב]... והן מואשמות על ידי עמיהן בשיתוף פעולה עם הישות הציונית... הן יודעות היטב שרעידת האדמה שאיראן יצרה [כלומר, המהפכה האיראנית] תביא [במוקדם או במאוחר] לנפילתם של המשטרים הבלתי חוקיים שלהן". העורך טען שזוהי לא דעתו הפרטית בלבד, אלא גם זאת של העמים של איראן ושל בחריין.¹ קביעות כאלה, החולקות על אופיה הערבי של בחריין, על עצמאותה ועל ריבונותה - למרות שהן נדירות - מלבות את החשדות של בחריין ושל ארצות ערב באשר לחתירה מתמשכת של איראן וניסיונות חוזרים ונשנים להפיל את בית המלוכה.

איראן אינה מסתפקת במילים בלבד ופועלת במרץ בשטחה של בחריין, בעיקר באמצעות האוכלוסייה השיעית ויועצים מטעם החיזבאללה הלבנוני (מודל שהיא מאמצת גם במקומות אחרים, כגון עיראק). היא שואפת לקדם את האינטרסים שלה ולהקים תשתית להפלת המשטר הבחרייני באמצעות תאים מחתרתיים לאיסוף מידע, ארגון מחאות של התושבים השיעים ובפעולות חתרניות אחרות. מברקים רבים שנחשפו על ידי "ויקיליקס" מחזקים את החשד שבית המלוכה הבחרייני (וכן אלה של מדינות מפרץ אחרות, לרבות ערב הסעודית) העביר לאמריקנים בכירים מידע על איומים דיפלומטיים ("בחריין היא חלק מאיראן") וצבאיים (גרעיניים וימיים) מצד איראן; וכן על חתירתה בתוך בחריין, על השפעתה הגוברת באזור (בעיקר בעיראק ובמימי המפרץ), ועל הצורך לגבש תגובה אזורית - מטריית הגנה ערבית וכן בינלאומית - נגד איומים אלה. נשיא מצרים לשעבר, חוסני מובארק, היה אחד מן המנהיגים הערבים שנרתם לתמיכה בבחריין לאור האיומים האיראניים.

בחריין: חיזבאללה הלבנוני הוא ארגון טרור הפועל בשטח בחריין

לאחרונה, גילו פקידים בחריינים בכירים בראיונות באמצעי התקשורת הערביים את התפקיד שאיראן וחיזבאללה הלבנוני ממלאים בפעילות חתרנית בשטח בחריין. אין זו הפעם הראשונה שבה הועלתה האשמה זאת; אך עיתויה חשוב לאור ההתנגשויות הנמשכות בבחריין והתמיכה הגלויה והמתמשכת בהן מצד איראן וחיזבאללה.

שר החוץ הבחרייני האשים את החיזבאללה, בריאיון לעיתון אל-ח'יאט, באימונם של אזרחים בחריינים בלבנון ובמקומות אחרים, והדגיש שמדינתו יכולה "להוכיח את טענותיה". הוא הגדיר את חיזבאללה "ארגון טרור", כינה את הצהרתו של מנהיג הארגון חסן נסראללה על כוונתו להתערב בבחריין "טרור והתערבות בענייני הפנים של בחריין" וקרא לאיראן להפסיק את מתקפותיה על בחריין.² שר החוץ האשים גם את ביטאוני התעמולה האיראניים בשפות זרות - תחנת הטלוויזיה הלוויינית אל-עלאם (בערבית) ותחנת הטלוויזיה PressTV (באנגלית) - ב"הפצת שקרים". רשתות אלה מציגות תעמולה יום-יומית התומכת במחאות שיעיות בבחריין, ומגנות את שליטי בחריין ואת המעורבות הסעודית בממלכה.

בריאיון נוסף אמר שר הפנים הבחרייני שאיראן שואפת להפיל את המשטר הבחרייני, כפי שניסתה לעשות כבר בתחילת שנות השמונים כאשר עמדה מאחורי ניסיון הפיכה כושל, ושוב ב-1994 כאשר הקימה תאים של חיזבאללה בבחריין ואימנה את לוחמיו בסוריה.³ לדעתו, שיטת הפעולה של המוחים והתמיכה שהם זוכים לה מטהרן מעידים שרוב המוחים השיעים בבחריין קשורים לחיזבאללה.⁴

הסגן השני של יושב ראש הפרלמנט של בחריין, שיח עאדל מוואדה, אמר כי "שאיפות ההתפשטות של איראן נחשפו לעולם, וזוהי מדיניות שנדחתה עד עתה על ידי הכול... בעוד שאם איראן שואפת לצדק, עליה לבטל בראש ובראשונה את אי הצדק כלפי האוכלוסייה השיעית שלה עצמה, כמו גם כלפי הסונים, ועליה לדאוג יותר לשפר את מצבה היא".⁵

באשר למתיחות שגרמה לבחריין לבטל טיסות לאיראן, ללבנון ולעיראק, היומון הכווייתי א-סיאסה כתב שהמדינות החברות ב"מועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ" (GCC) עבדו על החלטה משותפת לגרש מאדמותיהם את כל השיעים הלבנונים שקיימו קשרים עם החיזבאללה. העיתון כתב גם שמדינות ה-GCC השיגו עדויות משכנעות מגופי מודיעין בבחריין, בצרפת ובארצות הברית שחיזבאללה ומשמרות המהפכה האיראניים עשו יד אחת עם יסודות דתיים (שיעים) שהובילו את המחאות בבחריין ובמזרח ערב הסעודית (העשיר בנפט ובעל מיעוט שיעי גדול). העיתון ציטט בחרייני בכיר שאמר: "כל שיעי לבנוני שהוא בעל קשרים - או חשד לקשרים - לחיזבאללה או למשמרות המהפכה לא יישאר במפרץ. עליהם להבין זאת מעתה ואילך".⁶ כאשר נסראללה הודיע על נכונותו לסייע למחאה השיעית בבחריין, מיהר ראש הממשלה הקודם של לבנון, רפיק חרירי, להתקשר אל מלך בחריין ולגנות את דברי נסראללה.⁷

מאמץ מתמשך

הניסיונות האיראניים לחתור תחת בית המלוכה הבחרייני, שאוזכרו לאחרונה על ידי כמה בחריינים רמי דרג, אינם חדשים. גם בעבר האשימה בחריין את איראן בפעולה מחתרנית בשטחה, וב-1996 אף חשפה תאים

של חיזבאללה שנשתלו בעידודו ובתמיכתו של החיזבאללה הלבנוני, שנקראו "חיזבאללה-בכריין" - הזרוע הצבאית". מוקדם יותר, ב-1981, חשפו רשויות הביטחון את ה"חזית האסלאמית לשחרור בכריין", שפעלה בהדרכה איראנית לעידוד מהפכה במדינה. שיטת הפעולה האיראנית בכל מדינה שבה חי מיעוט או רוב שיעי חוזרת על אותו דגם: היא מגייסת את החיזבאללה הלבנוני - שבידו הידע והניסיון שצבר בעימות עם ישראל, וכן ההכשרה המתקדמת שזכה לה באיראן - לזיהוי, לגיוס ולהכשרה של יסודות מקומיים, כדי שיוכלו בעתיד לשמש תאי חיזבאללה במדינתם. כך הוקמו חיזבאללה-חיג'אז, חיזבאללה-עיראק, חיזבאללה-בכריין וקבוצות אחרות. זה היה גם הרקע לניתוק הקשרים בין מרוקו לאיראן.

איראן מצאה בבכריין תשתית נוחה לחתרנות פוליטית-דתית: ראשית, קרבתה לאיראן מקלה על הסיוע לשיעים בבכריין; שנית, גישתה של האוכלוסייה השיעית כלפי איראן הפכה לחיובית יותר בשנים האחרונות, לאור אכזבתה מתהליך הרפורמה שהוחל על ידי המלך חמד בן עיסא אל חליפה, שהיה מכוון להחלשת האופוזיציה השיעית על ידי שיתופה בפרלמנט חסר השיניים. ההצלחה השיעית בעיראק גם היא הלהיבה את השיעים בבכריין; שלישי, התפתחויות אזוריות ובינלאומיות סייעו להגברת התיאבון השיעי: הבחירות הדמוקרטיות בעיראק, שתוצאותיהן שיקפו את הרוב השיעי, והתחזקות החיזבאללה הלבנוני לאחר מלחמת לבנון השנייה וביסוסו הפוליטי בלבנון (כולל סילוקו של חרירי ומינויו של ראש ממשלה שהיה משרתו של החיזבאללה). רביעית, איראן רוכבת עתה על גל המחאה בעולם הערבי, ומנסה להפכו לזרז לשינוי בבכריין - שינוי שהיא מקדמת מאחורי הקלעים במשך שנים רבות, בשל חשיבותה של בכריין במונחים של פתיחת השערים לחצרה האחורית של ערב הסעודית.

מכאן השוני בהיקף, בעומק ובתכונות של ההתערבות האיראנית בבכריין מן המעורבות החתרנית של איראן במדינות אחרות במפרץ ובעולם הערבי - למרות שגם שם הייתה לאחרונה הסלמה המשקפת את הביטחון העצמי הגובר של איראן. בכריין ניצבת עתה באחת מן הנקודות הרגישות ביותר בתולדותיה: היא שבויה בידי האריה האיראני, עדיין מארחת על אדמתה את בסיס הצי האמריקני העיקרי באזור המפרץ, ומשמשת מעין מיקרוקוסמוס של הסכסוך העכשווי בין הישן לחדש במזרח התיכון.

רשתות חברתיות שיעיות

רשתות התקשורת החברתיות השיעיות בבכריין (וקשריהן לרשתות חברתיות שיעיות בריכוזים שיעיים אחרים) ממלאות תפקיד חשוב בהפצת המחאה, מלבנות אותה ומתאמות אותה עם גופים שיעיים מחוץ לבכריין. בלוגרים בכריינים (שאחדים מהם נאסרו על ידי השלטונות), פורומים של האופוזיציה ואתרים באינטרנט - כולם היו פעילים בסיבובים קודמים של שקט ושל מחאה נגד הממשל לסירוגין, בשנים 2007 ו-2008. היבט ייחודי של המרחב הווירטואלי הבכרייני הוא הסתפחותו להקשר השיעי הרחב יותר. בעולם הווירטואלי של האינטרנט, השיעים הבכריינים מוצאים אוזן קשבת, מילות עידוד, עצות מעשיות ונושאים משותפים, והם שואבים רעיונות בהקשר השיעי שמעבר למגרש המקומי. כך, המחאה השיעית בבכריין מוצאת לעתים ביטוי בפורומים של החיזבאללה הלבנוני. תמונות וכן וידאו-קליפים המועלים בבכריין מהדהדים בפורומים של החיזבאללה הלבנוני, כמו גם באלה של עיראק, ולהפך. כך, בהשראה איראנית, מתגבשת מעין אחווה שיעית הגולשת בסופו של דבר מן הממד הווירטואלי אל הממד הממשי.

איראן רואה הזדמנות

לאור החשיבות המיוחדת המוענקת לבכריין, מייחסים דוברים איראנים בכירים, כולל חמינאי, חשיבות כמעט אלוהית להתפתחויות שם - כהמשך להצלחות באזור במשך השנים האחרונות: נסיגת ישראל מלבנון, האינתיפאדה השנייה, מלחמת לבנון השנייה והמלחמה בעזה. המנהיג האיראני הצהיר בהזדמנויות אחדות ש"התפתחות יסודית מתרחשת באזור הערבי והאסלאמי, המעידה על החיוניות של 'האומה' האסלאמית... תנועה חדשה החלה מתגבשת באזור, תנועה של האומה האסלאמית, תנועה עם סמאות אסלאמיות המובילות לקראת מטרות אסלאמיות והמצביעות על התעוררות כללית של העמים. בעזרת רצונו של האל, תנועה זאת בוודאי שתנחל ניצחון".

חמינאי אומר כנראה שההתפתחויות בבחריין דומות לאלו במדינות אחרות: "שאיפתם העיקרית היא לקיים בחירות; אך למעשה, אין לאוכלוסיות... זכות בחירה... הם סובלים מדיכוי". הוא מאשים את המערב בצביעות כלפי המחאה הבחריינית, בטענה שהמערב אינו ממהר לתמוך במתקוממים שם מכיוון שהם שיעים, ומשתמש בטיעון התעמולתי שזהו מאבק סוני-שיעי. חמינאי מדגיש שמאבק זה דומה למאבקים במדינות ערביות אחרות ועל כן ראוי לתמיכה. הוא מוסיף שאיראן תומכת בבחריין בדיוק כפי שהיא תומכת במאבק הפלסטיני מזה שלושים ושתיים שנה. "איננו מבחינים בין עזה, פלסטין, טוניסיה, לוב, מצרים, בחריין ותימן. לרודנות נגד עמים אין עוד עתיד"⁸. למעשה, כפי שצוין לעיל, איראן רואה בבחריין חוליה חלשה והזדמנות להטות את המאזניים לטובתה במאבק האזורי שהיא מנהלת נגד ערב הסעודית - נציגת הסדר הישן - ונגד בת בריתה, ארצות הברית.

"המהפכה הסוחפת את המדינות האסלאמיות תחצה גם את הגבול האמריקני"

ההפגנות נגד בית המלוכה בבחריין תופסות מקום ניכר בתקשורת האיראנית, וזכות לסיקור נרחב בעיתונות הכתובה ובמאמרי המערכת. גם החלקים הפוליטיים בדרשות יום שישי בטהרן עוסקים באריכות במחאה השיעית בבחריין ובהסתה בעולם הערבי (בעיקר ביקורת על לוב, שאיראן מאשימה אותה באחריות להיעלמו של האימאם מוסא סאדר בשטחה).

אחמד ג'נאתי, מזכיר מועצת השומרים (של החוקה) ואחד ממטיפי יום שישי העיקריים, קבע שהמסטר הבחרייני מדכא את השיעים מזה שנים רבות, וקרא לבחריינים השיעים להתנגד לאויב, ברוח המאבקים האיראניים של מות קדושים והמסורת של הכרבלא (מותו של האימאם השלישי חוסיין בקרב בכרבלא ב-680, אשר היה לעיקרון של האמונה השיעית ודוגמה להקרבה עצמית). הוא הצהיר: "עליכם לנצח או להקריב עצמכם. זאת צריכה להיות סמתכם". ג'נאתי הדגיש שידה של ארצות הברית נראית לעין ככל ה"פשעים" המבוצעים בבחריין, וקרא לכל חברי ארגון הוועידה האסלאמית לסייע לעם הבחרייני. הוא הוסיף ש"בעזרת אללה, המהפכה הסוחפת את המדינות האסלאמיות תחצה גם את הגבול האמריקני... אנו מצפים שזה יקרה... אמריקה מצויה בתהליך של שקיעה (פוליטית וכלכלית), בין אם היא מודה בכך בין אם לא"⁹.

משלוח כוח ההתערבות של GCC, לסייע לבחריינים להתגבר על המחאה, זכה כמובן לגינוי על ידי האליטות הפוליטיות והדתיות באיראן וממשיך לעמוד על סדר היום במדינה. הנשיא אחמדדינג'אד גינה את מעורבותה הצבאית של סעודיה, והאשים את ארצות הברית: "פלישה צבאית זאת הייתה רעיון פסול ונידון לכישלון... ארצות הברית מנסה להציל את המשטר הציוני [ישראל] ולדכא התקוממויות עממיות. על כן היא תומכת בממשלות מסוימות"¹⁰. האייתוללה הבכיר מקארם-שיראזי גינה את ערב הסעודית ואת איחוד האמירויות הערביות על משלוח כוחות להגן על מה שהגדיר "נקיטת אמצעים חריפים על ידי השליטים הסונים בבחריין נגד המפגינים השיעים", והצהיר: "זוהי תופעה בלתי רגילה שמדינה אסלאמית לכאורה שולחת כוחות מזוינים לטבוח באזרחיה של מדינה אחרת"¹¹.

התקשורת הממשלתית האיראנית בשפה האנגלית, המיועדת למטרות תעמולה, הדגישה את "גל המחאה בעולם הערבי נגד משלוח כוח סיוע סעודי לדיכוי המחאה השיעית"¹², כמו גם את "ההכשרה שכוחות הביטחון הבחרייניים מקבלים מגופי ביטחון בריטיים צבאיים מושחתים וצמאי דם"¹³.

בריאיון מקיף לסוכנות הידיעות FARS, טען מפקד משמרות המהפכה שהמוסר הכפול של ה"אימפריאליזם" המופגן כלפי איראן "משקף במדויק וכן חושף את הכזבנות של העולם האימפריאליסטי". הוא הדגיש שהמכנה המשותף של כל המהפכות נגד "שליטים אזוריים מושחתים" הוא נאמנותם של שליטים אלה לארצות הברית ולישראל; שהשליט הבחרייני העניק לארצות הברית גישה ישירה למפרץ הפרסי באמצעות בסיס ימי באזור אסלאמי, וש"תושבי בחריין אינם יכולים לסבול שפה כזאת". מפקד משמרות המהפכה כינה את ההתערבות הצבאית של סעודיה בבחריין "טעות אסטרטגית" שתחיש את סופה; כן אמר שבקרוב "ידה של המעורבות האלוהית תאפשר תגובה לפשעים של ערב הסעודית"¹⁴. מפקד כוחות היבשה של איראן דיבר ברוח דומה וציין כי הנוכחות הסעודית בבחריין הנתמכת על ידי ארצות הברית נועדה להגביל את השפעתה של ההתערורת

האסלאמית באזור.¹⁵ אייתוללה חוסיין נורי חמדאני, שותף קרוב של אחמדינג'אד, אמר כי מתגבש מזרח-קרבן אסלאמי, וכי נכשלו מאמציה של ארצות הברית ליצור אזור שישאל במרכזו.¹⁶ ארצות הברית טיפחה גם את בתי המלוכה בבחריין, בערב הסעודית ובאיחוד האמירויות הערביות, כדי לקיים את שליטתה האזורית; אך כיום "ממשלות בובות אלו" מתערערות, וגורל דומה צפוי גם לערב הסעודית.¹⁷

העיתונות האיראנית משקפת בעוצמה את הצהרותיהם של מנהיגי המשטר בנושא זה, ומצביעה על האירועים בבחריין כנקודת מפנה. בין היתר נטען שלאחר המהומות וההתנגשויות בין בית המלוכה לבין מפגינים שיעים, המצב בבחריין ממילא לא ישוב עוד לעולם לקדמותו; וכן, תושבי בחריין אינם יכולים עוד למחות נגד העוולות מהן הם סובלים בשקט, מכיוון שהגיע "השלב של התנגדותם החמושה לרודנות בארצם" ולא נותרה להם כל ברירה אחרת. הכותבים מצביעים על דימיון למאבקו של החיזבאללה: "אם חיזבאללה בלבנון יכול היה להביס את ישראל על צבאה החמוש היטב, הרי שחיזבאללה-בחריין יוכל ללא כל ספק לסלק את הצבא הבחרייני ואת כוח המשימה הסעודי, מכיוון שהיום קל הרבה יותר לספק נשק למחאה הבחריינית מאשר לגייס חיילים שכירים סעודים".¹⁸ יסודות קיצוניים באיראן כמו ה"אנסאר חיזבאללה" כבר דנו בשיטות לניהול ג'יהאד נגד מה שהם מכנים "הטבח של שיעים בבחריינים על ידי הסעודים והוהבים".

הרשע האיראני

מצד שני, ולא במפתיע, העיתונות הפאן-ערבית הבינלאומית - הנשלטת על ידי סעודיה - פותחת במתקפת נגד וממהרת להגן על הסולידריות של מדינות המפרץ ועל כוח המשימה לבחריין. היא משמיעה את הביקורת החוזרת ונשנית שאיראן דוחפת את השיעים בבחריינים לעמדות ולתביעות קיצוניות, ובכך מונעת אפשרות לפתרון הגיוני של המשבר למרות הדרך הארוכה שעשה בית המלוכה הבחרייני בשנים האחרונות לקראת השיעים.

ממשלת איראן הכריזה שהיא מתנגדת לפריסת כוחות סעודיים בבחריין, ודרשה שייסוגו. עם זאת, הסכמתה או התנגדותה של איראן אינן נחשבות, כי מדינות ה-GCC כולן חברות ב"מגן חצי האי", שמטרתו הגנה על מדינות חברות ממערבות זרה ומאיומים; בעוד שממשלת בחריין עצמה האשימה את איראן בבחישה בענייניה ובהסתה.¹⁹

העמדה הדו-פרצופית של נסראללה, בן חסותה של איראן, וכן הצהרתו שהוא מוכן לסייע לשיעים בבחריין, משכו גם הם ביקורת נוקבת בעיתונות הפאן-ערבית:

מדוע לא שמענו על תמיכה כלשהי מצד חסן נסראללה, איש המפגין בוז למוסר כפול, בגילויים הראשונים של מהפכה עממית בסוריה? ... מה דעתו של נסראללה האצילי על הרודנות והעריצות של הממשל האיראני לא רק נגד המיעוט הסוני המדוכא, המשולל זכויות פוליטיות ודתיות בסיסיות, אלא גם נגד הרפורמיסטים - שרובם היו חסידיה של מהפכת חומייני שהשליכו עתה את גלימותיהם? ... חסן נסראללה לא נהג בחוכמה כאשר קבע שאין הבדל בין משפחת קדאפי לבין משפחת אל-ח'ליפה - הרי קיים הבדל עצום בין השתיים. עתה עליו להשיב לנו בדבר ההבדל בין המשפחות קדאפי, אל-אסד ואחמדינג'אד.²⁰

העיתונות הסעודית הגנה על ההחלטה לשלוח כוחות סיוע לבחריין, בהדגישה את החתרנות האיראנית המתמדת באזור, את השנים הרבות של בחישה בבחריין, ואת משטרה ה"מרושע" באיראן. העיתון אל-ג'זירה קבע ש"שגרירות איראן בבחריין, כמו שגרירות אחרות של איראן במדינות המפרץ הערבי ובעיראק, היא מאורת ריגול בעלת מצבורי נשק ומודיעין וכן סגל של משמרות המהפכה השולטים בתאים רדומים של טרוריסטים, אותם הם מדריכים ומנהיגים".²¹

ההתנגשות בין המחנה הערבי-סוני למחנה הפרסי-שיעי סביב המשבר בבחריין כללה גם חילופי מהלומות בין כוהני דת איראנים בכירים לבין המטיף הסוני הבולט השייח יוסוף אל-קארדאווי. כוהני הדת האיראנים מאשימים אותו בהתייחסות בלתי הוגנת למחאות בבחריין, כאשר קרא לדיכוי. האייתוללה הבכיר נאסר מקרם-שיראזי שאל: "כיצד יכול מלומד דתי נאור לומר דברים כאלה? פירוש הצהרתו של מר קארדאווי הוא

שאנו מפלים בין המוסלמים שקארדאווי תומך בהם, שמוחים במצרים, לבין המלחמה בלוב; אך כאשר זה מגיע לבחריין, הוא מגן על הרודנות".²²

בסופו של דבר, המשבר המתמשך בבחריין אינו קשור אך ורק לתביעות הרוב השיעי לשינוי ולהשתלבות הנאותה והמלאה בענייני הפוליטיקה והכלכלה במדינה. המשבר משקף גם התפתחויות בסביבה האסטרטגית של בחריין: "הרנסנס השיעי" באזור הערבי-אסלאמי, במיוחד באיראן ובלבנון; התחזקותם של איראן ושל החיזבאללה, ושינויים באופיה ובעוצמתה של ההשפעה האמריקנית, וכתוצאה מכך היחלשותו של המחנה הערבי המתון ובמיוחד ערב הסעודית, ירדן ומצרים (אשר מאז נפילתו של מובארק מאותתת לטהרן על רצונה בשיפור היחסים ביניהן); ומעל לכול, הוא משקף את השבר הסוני-שיעי המעמיק והולך באזור.

השיעים, החיים בתחושה של אפליה, מקבלים היום השראה לשאיפתם לתפוס מקום היסטורי של כבוד תחת מנהיגותה של איראן, ולקדם את העולם האסלאמי אל סדר עולמי חדש.

המאבק בבחריין לא תם עדיין. ידיים רבות בוחשות בקדרה. איראן מנסה להביא לשינוי, ותשתמש בממלכה כבקרב קפיצה להמשך השפעתה על העולם הסוני. ערב הסעודית מנסה לשפר ולשמר את המצב הקיים, ומוצאת עצמה כמעט לבדה בעימות עם איראן, המתקדמת לקראת עידן גרעיני. אכן, איראן מפגינה סיפוק מדחיקתה של סוגיית הגרעין לשולי סדר היום העולמי. ארצות הברית, מצדה, ממשיכה להפגין הססנות בבחריין מתוך אילוצים הנוגעים למדיניות ההרתעה שלה כלפי איראן. בהיעדר כל פתרון יצירתי, ייתכן שווינגטון מסתמכת שוב על כך שהשיעים השקטים מן האסכולה של סיסטאני ירגיעו את האווירה גם בבחריין.

התרחשויות בבחריין עשויות להיות, מבחינת איראן, ה"סערה המושלמת" שתטה עם הזמן את הכף לטובתה. המטוטלת ממשיכה להתנועע, אם כי באטיות, בכיוונה של איראן; וווינגטון ממשיכה לאבד תנופה בעוד איראן ממשיכה להשיג נכסים (בעיראק ובלבנון). עם זאת, נפילת המשטר בסוריה עלולה ליצור בעיה לאיראן ולהעביר את המטוטלת לצד השני, לאור ההשפעות האפשריות על חיזבאללה ועל הסיוע לפעילים השיעים בעיראק, בבחריין ובערב הסעודית. זהו הזמן המתאים לווינגטון ולמערב לחשוב מחדש כיצד לסייע לאופוזיציה בסוריה.

1. *Kayhan*, July 14, 2007.
2. <http://international.daralhayat.com/internationalarticle/249763>.
3. *Al-Arabiya*, March 30, 2011.
4. <http://tinyurl.com/3j65shk>.
5. <http://aawsat.com/english/news.asp?section=1&id=24556>.
6. <http://www.nowlebanon.com/NewsArticleDetails.aspx?ID=253762>.
7. <http://nowlebanon.com/NewsArchiveDetails.aspx?ID=253262>.
8. *IRINN*, March 2, 2011.
9. Voice of the Islamic Republic of Iran (Radio), March 18, 2011.
10. <http://www.mehrnews.com/en/newsdetail.aspx?NewsID=1275897>.
11. <http://persian.makarem.ir/news/?nid=832>.
12. <http://edition.presstv.ir/detail/170424.htm>.
13. <http://previous.presstv.ir/detail.aspx?id=167611&ionid=351021807>.
14. <http://www.shomalefarda.com/component/content/article/365-vijeh/11609-1390-02-02-13-53-29>.
15. <http://www.presstv.ir/detail/178187.html>.
16. <http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=900209062>.
17. <http://tinyurl.com/637tzta>.
18. *Asr Iran*, March 19, 2011.
19. <http://www.alarabiya.net/views/2011/03/23/142681.html>.
20. <http://www.alarabiya.net/views/2011/03/22/142543.html>.
21. *Al-Jazeera*, March 21, 2011.
22. <http://persian.makarem.ir/news/?nid=836>.

חלק רביעי - האיום האיראני בגבול הצפוני של ישראל

ביקורו של סגן נשיא איראן בלבנון במאמץ לעקוף את הסנקציות

שמעון שפירא

מאי 2012

במסגרת מאמציה של איראן לעקוף את משטר הסנקציות הכלכליות שהוטלו עליה, פועלת איראן באינטנסיביות לפתח את קשריה הכלכליים עם לבנון. מוחמד רזא רחימי, הסגן הראשון של נשיא איראן, ביקר לאחרונה בלבנון ועמד בראש הכינוס הראשון של הוועדה המשותפת העליונה לאיראן וללבנון. הוועדה הוקמה בעקבות ביקור הנשיא אחמדינ'ג'אד בלבנון באוקטובר 2010¹ ומאז הגיעו שתי המדינות להסכמה על 32 הסכמים בתחומים הביטוראליים השונים. רחימי הביא עמו איגרת אישית מאחמדינ'ג'אד לנשיא לבנון ונפגש עם ראשי הצמרת הלבנונית וכן עם מנהיג חיזבאללה חסן נסראללה.

במהלך הביקור הדגיש רחימי את מחויבותה של איראן להמשיך ולסייע ללבנון, כדי שתוכל למלא את תפקידה בעימות עם ישראל. כחלק מההתחייבויות האיראניות עומדת על הפרק הלוואה בסך 100 מיליון דולר לבניית סכרים בלבנון ולשיפור תשתיות החשמל והמים שלה.²

בתמורה מבקשים האיראנים לקדם את שיתוף הפעולה עם לבנון בתחום הבנקאות. טהרן סבורה כי ניתן לפרוץ את הסגר שהטילה עליה מערכת הבנקאות הבינלאומית (סוויפט) באמצעות הפעילות הרדומה של אחד הבנקים האיראנים הגדולים ביותר, Saderat, הפועל בלבנון מאז 1963 ויש לו חמישה סניפים בלבנון: בביירות, בדחייה, בבורג' אל בראג'נה, בבעל-בק ובצידון. הבנק, שהולאם בטהרן לאחר המהפכה ב-1979 החל להיסחר לאחר שלושים שנה, ב-2009, בבורסה האיראנית, אך ממשלת איראן מחזיקה את עיקר מניותיו. יודגש כי כל חמשת הסניפים של הבנק בלבנון אינם עוסקים בפעילות בנקאית רגילה, אינם מחלקים הלוואות, אינם פועלים בכרטיסי אשראי ואין להם פעילות מסחרית אחרת. האיראנים שומרים בקפדנות על סודיות הפעילות בבנק. ניתן לומר, במידה רבה של ודאות, כי סניפי Saderat משרתים רובם ככולם את הפעילות הכלכלית של חיזבאללה: דרכם מועבר חלק מהסיוע הכספי לחיזבאללה, לצורך הפעילות השוטפת של הכוח הצבאי והעיסוק בטרור, לצד הפעילות החברתית, הדתית, החינוכית והכלכלית הנרחבת שיש לחיזבאללה בלבנון ומחוצה לה.³

תחום נוסף, אותו קידם רחימי בביקורו בלבנון, שנועד להתמודד עם משטר הסנקציות הבינלאומיות, הוא הקמת אזור סחר חופשי שישרת את שתי המדינות - באמצעותו חותרת איראן ליצור אפשרויות להעברת סחורות בין המדינות ללא פיקוח הדוק.⁴

נושא רגיש אחר שנדון בין שתי המדינות היה החינוך. שר החינוך האיראני, שנלווה לסגן הנשיא רחימי, הציע להקים ועדה מיוחדת שתשלב בין תכניות הלימוד וספרי הלימוד של בתי הספר בשתי המדינות בתחומי ההיסטוריה, הגאוגרפיה והתרבות. יצוין כי חיזבאללה משקיע לאחרונה מאמצים לשנות את תכניות הלימוד בהיסטוריה בספרי הלימוד של המדינה הלבנונית. אחד המבקרים החריפים של מהלך זה תהה "מי יודע, אולי חיזבאללה ירצה אף לייחד פרק מיוחד לתאוריה של Velayat-e faqih", שכן ההצעה האיראנית כוללת גם כתיבה והדפסה של ספרי הלימוד, כמו גם את הכשרת המורים שילמדו פרק זה.⁵

גורמים בלבנון מסרו שאיראן מצפה שההסכמים שנחתמו ייושמו בתוך שלושה חודשים. הם ציינו כי איראן איננה רוצה הצגה ללא מטרה. עם זאת, הגורמים הלבנונים אמרו שאין התחייבות לבנונית כזאת ואין כל מחויבות ללוח זמנים מוגדר ליישום ההסכמים. נמסר שקיימים 16 הסכמים, שנחתמו בין שתי המדינות עוד בתקופת ראש הממשלה שהודח על ידי חיזבאללה, סעד חרירי, בתחומי הבריאות, האנרגיה, התעשייה, החקלאות, המשפטים ועניינים חברתיים - שלא יושמו עד כה.⁶

יצוין, כי במקביל לביקור סגן נשיא איראן בלבנון הגיעו לביירות ג'פרי פלטמן, עוזר מזכירת המדינה לענייני המזרח הקרוב, וסנטור ג'וזף ליברמן. השניים נפגשו, בנפרד, עם ראש ממשלת לבנון ואישים אחרים. סגנו של נסראללה, נעים קאסם, תקף בחריפות את ניסיונותיו של פלטמן לעורר התנגדות בלבנון ולפגוע בהסכמים עם איראן, על מנת למנוע מלבנון את ההישגים שאיראן מעניקה לה.⁷ הגם שלא נמסרו פרטים על השיחות שניהלו השליחים האמריקנים, סביר להניח שהם עסקו במאמץ למנוע מאיראן להצליח לשלב את לבנון במחנה המתנגד לסנקציות על איראן באופן פעיל ולהפוך את לבנון לכלי איראני לפריצת הסגר הסנקציות.⁸

בתום החלק הביטראלי נפגש סגן נשיא איראן עם מנהיג חיזבאללה, באחד ממקומות המסתור בו נוהג נסראללה לקבל אורחים. רחימי חזר על מחויבותה של איראן להמשיך ולתמוך בחיזבאללה ונסראללה הודה על הסיוע האיראני לעם בלבנון ולחיזבאללה. נסראללה הצהיר כי חיזבאללה יישאר איתן בעמדתו ויתמודד עם כל האתגרים העומדים בפניו.⁹

מעבר לכך נמנעו נסראללה ואורחו האיראני מלהתייחס בפירוט לסוגיית העימות עם ישראל, בכלל, ולתגובת חיזבאללה להתקפה ישראלית על מתקני הגרעין באיראן, בפרט. יצוין כי התבטאויות אלה באות על רקע סימני שאלה שהוצבו במערב באשר לתגובה הצפויה של חיזבאללה לתקיפה ישראלית באיראן, לפיהן אין הכרח שחיזבאללה יגיב מיד בשיגור טילים לעומק ישראל. שכן, לחיזבאללה שיקולים פרוטיים ואינטרסים חיוניים, הקשורים בשמירת מעמדו הפוליטי בלבנון, שאינם זהים לאלה של איראן. חיזבאללה גם יירצה להימנע מתגובה קשה של ישראל, שתפגע קשות בתושבי דרום לבנון וביירות ותגרום להרס התשתיות האזרחיות הרבה מעבר לתוצאות של מלחמת לבנון השנייה.¹⁰

נראה לנו שניתוח זה הוא חסר בסיס ומתעלם ממערכת היחסים בין איראן וחיזבאללה מאז ילדה הרפובליקה האסלאמית את התנועה השיעית בלבנון. כל זכות הקיום של כוח הטיילים שבנתה איראן בלבנון לפני 2006 ובעיקר לאחריו נועד להרתיע את ישראל, כדי שלא תתקוף את מתקני הגרעין באיראן. ברגע שתקיפה כזאת תתרחש, יוסר הרסן האיראני וחיזבאללה יפעיל את כל המערך הטיילי ארוך הטווח וקצר הטווח, המונה למעלה מחמישים אלף רקטות וטילים, לתוך עומק שטח ישראל.

אכן, האתר הלבנוני Naharnet דיווח ב-24 בנובמבר 2011 כי הגנרל יחיא רחים ספאווי, היועץ הצבאי של המנהיג העליון האיראני עלי חמינאי הזהיר את ישראל מפני התקפה על מתקני הגרעין האיראניים. הוא אמר לערוץ הלוויין האיראני בשפה הערבית "על עלאם" כי במקרה של התקפה על ידי ישראל, יצטרפו ללחימה חיזבאללה בלבנון וחמאס בעזה. איראן לא תצטרך לשגר טילים בליסטיים לעבר ישראל מכיוון שכל הערים הציוניות נמצאות בטווח הקטיושות של בעל בריתנו, החיזבאללה" אמר ספאווי.¹¹

לאחר הפגישה עם נסראללה עלה רחימי על קברו של גדול אנשי הדת השיעים של לבנון, מוחמד חוסיין פדאללה, שם התקבל על ידי בנו, עלי פדאללה, המנהל את מוסדות המנוח, וכיבד בברכתו את מי שראה עצמו שווה בין שווים ביחסו למעמדו הדתי של מנהיג איראן, חמינאי.¹² בימים האחרונים מתנהלת מערכה קשה על מורשתו ההלכתית של פדאללה, אותה מנהלים אנשיו של חמינאי בלבנון.¹³ ייתכן כי על קברו של פדאללה ביקש סגן נשיא איראן לעשות מחווה איראנית, כדי להשקיט את הרוחות הסוערות בקרב המעריצים השיעים בלבנון.

בדומה לביקורו של נשיא איראן אחמדינ'ג'אד באוקטובר 2010, ביקר גם רחימי בדרום לבנון. כאן קיבלו את פניו נציגים בכירים של חיזבאללה, שלקחו פיקוד על הביקור כדי להפגין באופן הסמלי ביותר מי הם אדוני דרום לבנון. בכפר מארון אל-ראס, שבסמוך לו הקימה איראן אתר תיירות הנקרא Iran's Garden כאות הוקרה

ל"ניצחון האלוהי" במלחמת לבנון השנייה, נערכה לאורח האיראני קבלת פנים רבת משתתפים באוהל ענק ששמו הוסב לאולם האימאם חומייני, כשסמלי הרפובליקה האסלאמית ותמונותיהם של חומייני וחמינאי מעטרים אותו ומאחוריו שלט מאיר עיניים עם מסר איראני ברור: Israel must be eliminated. רחימי קיבל משקפת באמצעותה השקיף אל שטח ישראל, והוא הגיב באושר ובגאווה להיות "בנקודה מבורכת זאת".¹⁴

הערות

- 1 Shimon Shapira, *Ahmadinejad in Lebanon*. Jib Vol. 10, No. 9, October 24, 2010.
- 2 *Tehran Times*, May 2, 2012.
- 3 "LBC: US Fears some of Lebanese banks involved in funding Iranian nuclear program". *Now Lebanon*, March 21, 2012.
- 4 *The Daily Star*, May 4, 2012.
- 5 *Al-Hayat*, May 3, 2012.
- 6 *Tehran Times*, May 2, 2012.
- 7 Fars News Agency, May 7, 2012.
- 8 Hazem al-Amin, "A choice between two accusations of treasons". *Now Lebanon*, May 4, 2012.
- 9 *The Daily Star*, May 4, 2012.
- 10 Kip Whittington, "Will Hezbollah Attack Israel? Only if..." *Small Ways journal*, March 15, 2012.
- 11 <http://www.naharnet.com/stories/en/21227-khameneis-military-advisor-hizbullah-rockets-to-hit-israel-if-iran-attacked>
- 12 *The Daily Star*, May 4, 2012.
- 13 *Al-Shiraa*, May 5, 2012.
- 14 *Al-Intiqad.com*, May 5, 2012.

חיזבאללה - יצירה של איראן

ההערצה המיוחדת של חיזבאללה למנהיג איראן עלי חמינאי

שמעון שפירא

יוני 2011

המנהיג האיראני חמינאי הוא דמות מופת בתנועת חיזבאללה בלבנון. הוא מקור הסמכות הדתית והפוליטית מאז החליף את אייתוללה חומייני בשנת 1989. שתי הצהרות של מנהיגי חיזבאללה - של המזכ"ל חסן נסראללה ושל האשם צפיאדין, יו"ר המועצה המבצעת ויורשו המיועד של נסראללה, מספקות תמונה אותנטית של הקשר הקרוב בין מנהיג איראן לבין תומכיו הנאמנים בלבנון.

נסראללה וצפיאדין מתארים בצורה מדויקת מאד את המעמד המיוחד של חמינאי בחיזבאללה, כמי שמכתיב את הצעדים האסטרטגיים של התנועה השיעית בלבנון בצמתים מכריעים בתולדותיה.

ההערצה המוחלטת לחמינאי מזכירה את אחת התכונות החשובות של האימאם בעיני השיעים: הם רואים בו אדם שאינו שוגה לעולם, רואה את הנולד ומקבל החלטות נכונות. הוא אינו שוגה גם אם כל הנתונים והנסיבות מצביעים לכאורה בכיוון ההפוך.

יש להדגיש כי אין המדובר רק בהחלטות בנושאים דתיים-הלכתיים, בהם התפרסם חמינאי וזכה להערכה בלבנון הרבה יותר מאשר באיראן, אלא בהחלטות אסטרטגיות ופוליטיות המצביעות על שליטתו המוחלטת באופן קבלת החלטות של חיזבאללה בלבנון. נסראללה ידע זאת עוד בצעירותו בטרם נבחר למזכ"ל חיזבאללה, כאשר נסע להשלים את לימודיו במוסדות הדת בעיר קום באיראן ועשה מאמצים להתקבל אצל חמינאי (ראה להלן). יודע זאת היטב גם האשם צפיאדין, המחזק - בברכתו של נסראללה - את מעמדו כיורשו המיועד.

ב-6 ביוני 2011 נערך בביירות כינוס מיוחד. הוא עסק באישיותו האינטלקטואלית של מנהיג איראן חמינאי ונקרא "התכנסות ודיון על החידושים בתורת ההלכה פרי מחשבתו של האימאם חמינאי". את הכינוס ארגנה שגרירות איראן בביירות והוא התקיים זו הפעם הראשונה מחוץ לאיראן. אין זה מפתיע שהמדינה הראשונה מחוץ לאיראן בה התקיים כינוס כזה הייתה דווקא בלבנון, שכן שם ההערצה והכבוד לחמינאי גדולים אף יותר מאשר באיראן. אנשי דת ומשכילים מכל חוגי העולם האסלאמי נטלו חלק בוועידה. נציגי איראן היו מנהיג הפרלמנט לשעבר, ע'ולם עלי חדד-עדל, והשגריר בביירות, ע'אדנפור רוקון עבאדי. אורח הכבוד בכינוס היה מנהיג חיזבאללה, נסראללה, אשר דיבר, כדרכו, דרך מסך טלוויזיה ונאומו פורסם באתר האינטרנט הרשמי של המנהיג האיראני.

נאומו הארוך של נסראללה שופך אור על יחסיו המיוחדים עם חמינאי, אליו התוודע לראשונה ב-1986. היה זה ארבע שנים אחרי שאיראן הקימה את חיזבאללה. נסראללה היה בן עשרים ושש ובראשית דרכו בתנועה השיעית בלבנון. בשנת 1988, עם סיום קרבות הדמים בין חיזבאללה לתנועת אמל, שבהם נפלו יותר שיעים מאשר במלחמות עם ישראל, יצא נסראללה הצעיר לשנת לימודים במוסדות הדת בעיר קום באיראן. עלי אכבאר מוחתשמי, אדריכל תנועת חיזבאללה, שהיה שגריר בדמשק ואחר כך שר הפנים וסגן ראש הממשלה, הביא את נסראללה הצעיר לחמינאי, שהיה אז נשיא איראן. חמינאי החזיק אז גם ב"תיק לבנון" כחלק מחברותו בוועדה המשולשת שבה היו חברים גם יו"ר הפרלמנט האשמי רפסנג'אני וראש הרשות השופטת מוסאווי ארדבלי.

דמותו של חמינאי

מנאמו של נסראללה עולה כי בעיניו חמינאי הוא מנהיג יוצא דופן מבחינת אמונה, מנהיגות ובקיאות בתורת ההלכה האסלאמית. הוא מודע לבעיות ולצרכים ויודע כיצד להציע פתרונות העולים בקנה אחד עם עקרונות הדת. הוא תמיד מעודכן בפרטים הקטנים ויודע להציע דעת מומחה.

נסראללה מציין כי רבים בעולם האסלאמי אינם מיטיבים להכיר את חמינאי ועל כן אין הוא זוכה להערצה הראויה לו, אפילו באיראן, שם הוא מוקף אויבים וידידיו אינם מעריכים אותו כערכו.

מוטלת עלינו האחריות, אמר נסראללה, להציג את האימאם הגדול הזה בפני האומה (*umma*) האסלאמית כדי שכל חברה יוכלו ליהנות ממנהיגותו ועומק ידיעותיו בעולם הזה ובעולם הבא. מכאן החשיבות הגדולה של הכינוס.

בפגישה עם אנשי מיליציה בסיג' שביקרו בלבנון אמר האשם צפיאדין דברים ברוח דומה: "בשבילנו אייתוללה חמינאי אינו רק מנהיג. הוא דמות מופת לחיינו, סמל ליציבות, הוא המורה הגדול שלנו" (ציטוט מתוך העיתון האיראני קיהאן מ-31 במאי 2011, כפי שהובא על ידי אמיר טהרי בעיתון אל אלוסאט מ-10 ביוני 2011).

השפעתו של חמינאי על ארגון חיזבאללה

בנאמו ציין נסראללה את השפעתו האדירה של חמינאי על חיזבאללה מראשית שנות התשעים של המאה הקודמת, לאחר שבשנת 1989 תפס את מקומו של חומייני כמנהיג איראן. כינוס ועידת מדריד בשנת 1991 על רקע פירוק ברית המועצות והשינויים העצומים שבאו בעקבותיו, הציגו את ארה"ב כמעצמת העל היחידה שדוחפת את הערבים לעבר פשרה עם ישראל. התחושה באזור, אמר נסראללה, הייתה כי ארה"ב אכן נמצאת בעמדה המאפשרת לה לכפות פשרה עם ישראל. ועם זאת לאימאם חמינאי, מדגיש נסראללה, הייתה עמדה שונה ומנוגדת. חמינאי טען כי ועידת מדריד לא תניב תוצאות ושארה"ב לא תצליח לכפות פשרה כלשהי. כעבר עשרים שנה, ציין נסראללה, הודו משתתפי הוועידה במדריד כי דבר לא הושג בה, שיחות השלום בעקבות ועידה זו כשלו, ושני העשורים האחרונים הביאו רק אכזבה, יאוש ובלבול והוכיחו שחמינאי ניתח נכונה את המצב האזורי והבינלאומי, לרבות האווירה הכללית באזור בתקופה זו.

בשנת 1996, הזכיר נסראללה, התקיימו מגעים בין ישראל לסוריה בהתבסס על נכונותו של יצחק רבין המנוח לסגת לקווי ה-4 ביוני 1967. גם כאן נראה היה כי השגת הפשרה ודאית, חילוקי הדעות ייושבו והצדדים יצטרכו לסכם את הפרטים. כך התבקש גם חיזבאללה לסיים את מאבקו נגד ישראל. נאמר לחיזבאללה כי פעילותו נגד ישראל חסרת תועלת ולכן כדאי לו לנטוש את דרך ההתנגדות (הצבאית) לישראל. הדברים נאמרו דווקא כאשר ארגון חיזבאללה הגביר את מאבקו נגד ישראל. על פי הייעוץ שניתן לחיזבאללה באותה עת, הדגיש נסראללה, אין עוד צורך בקורבנות במאבק נגד ישראל. היו אף שטענו שגם חיזבאללה צריך לנקוט בדרך הפשרה עם ישראל, לשנות את עקרונותיו, ובכללם אלה שהיו המהותיים ביותר מבחינתו כארגון התנגדות, וגם לשנות את שמו, את מבנהו הארגוני ואת מטרותיו הפוליטיות.

לחמינאי, הדגיש נסראללה, הייתה דעה אחרת. המנהיג האיראני טען, כי השיחות עם סוריה לא יניבו תוצאות ולא תהיה פשרה בין סוריה לבין ישראל. חמינאי המליץ לחיזבאללה להמשיך ולהגביר את הג'יהאד נגד ישראל, להתעלם מכל התאוריות על פשרה ולשאוף לניצחון על ישראל. רבין נרצח, פרס הפסיד את הבחירות ונתניהו תפס את כיסא ראש הממשלה. עמדתו של חמינאי נותרה חד משמעית ועקבית: תנועת הג'יהאד נגד ישראל תנצח בסופו של דבר. השקפתו הייתה נטועה באמונה הדתית שהנחתה את חיזבאללה. לאחר שנת 1996 טען חמינאי כי ישראל שקעה בבוץ ולא תוכל עוד לכבוש את לבנון. בעיניו הכול תלוי בפעולות הג'יהאד של הארגון נגד ישראל.

ערב הבחירות בישראל בשנת 1999 הצהיר אהוד ברק על שאיפתו לצאת מלבנון. גם עם בחירתו של ברק, אמר נסראללה, לא האמינו בחיזבאללה שהוא אכן יבצע את הנסיגה; הדעה הרווחת הייתה שהוא יחזור בו מדבריו במסע הבחירות. ובינתיים נפגשו ראשי חיזבאללה עם חמינאי בטהרן. מנהיגי חיזבאללה העריכו כי

ישראל לא תצא מלבנון; חמינאי סבר אחרת ואמר כי ניצחון חיזבאללה הוא ממש מעבר לפינה והרבה יותר קרוב משסברו מנהיגי הארגון. ציפיותיו של חמינאי נגדו את המידע והערכות המצב של חיזבאללה. הוא הורה לנסראללה להתכונן לניצחון ולהכין את התנועה לתקופה שלאחר נסיגת ישראל מלבנון. וזאת הסיבה, אמר נסראללה, לשינוי עמדתו של חיזבאללה ולהכנותו לנסיגה הישראלית.

החלטתה של ישראל לצאת למלחמת לבנון השנייה התקבלה, לדעת נסראללה, בתמיכה בינלאומית ובכללה אף תמיכתן של מספר מדינות ערב. המטרה הייתה להרוס את ההתנגדות (כלומר את יכולותיו הצבאיות של החיזבאללה). כאשר ישראל פעלה בברוטליות, אמר נסראללה, והטילה למערכה בלבנון את כל כוחה, עצם המחשבה על ניצחון או אפילו על הישרדות, יכולה הייתה להיחשב טירוף. והנה בעוד שכונת דחייה בדרום מערב ביירות מופצצת, קיבל נסראללה הודעה מוקלטת מחמינאי. היה זה מסר ארוך שהיה ודאי משתרע על מספר רב של עמודים כתובים. עיקריו:

« מלחמה זו זהה למלחמה שהכריזו יהודי מדינה נגד הנביא מוחמד, והיא נועדה לחסל את האסלאם ואת המאמינים.

« עליכם להאמין באל, וחמינאי הבטיח לנו ניצחון במלחמה, שיהיה כה גדול עד שאנו נהפוך לכוח בלתי מנוצח.

בנסיבות הן, ובוודאי בראשית המלחמה, מי יכול היה, תהה נסראללה, לנבא את תוצאותיה? האשם צפיאדין (כפי שצוטט בקיהאן על ידי אמיר טהרי) הדגיש: "ללא הפיקוד והפיקוח הישיר, דקה אחר דקה, של האייתוללה הגדול חמינאי, חיזבאללה לא היה משיג את ניצחונו הגדול נגד הציונות ואמריקה... צפיאדין עמד על כך כי מתחילתו ועד סופו היה העימות תחת 'פיקודו ופיקוחו הישיר של חמינאי'".

נסראללה חזר לתקופה שלאחר 11 בספטמבר 2001, כאשר זרעה ארה"ב פחד בקרב המוסלמים באזור. הציבור חשב אז, ציין נסראללה, כי ארה"ב תשלוט באזור מאות שנים. אחרים השוו את המצב לתקופת מסעי הצלב. נסראללה יצא לפגישה עם חמינאי באיראן וביקש את עצתו. דבריו של המנהיג האיראני עמדו בסתירה מוחלטת לכל הדעות שנשמעו בתקופה זו. אפילו באיראן, ציין נסראללה, היו דמויות רשמיות שאמרו לו כי יהיה על חיזבאללה להסתגל למציאות חדשה, לקיים דו-שיח עם ארה"ב ואפילו להגיע לפשרה. לחמינאי, כאמור, הייתה דעה אחרת. הוא אמר, לדבריו של נסראללה, כי אין מה לדאוג: ארה"ב הגיעה לשיא ומעתה מעמדה רק יירד. ואכן, סיכם נסראללה, לאחר הפלישות לעיראק ולאפגניסטאן החלה היחלשותה של ארה"ב והיחלשות זו מציינת את תחילת הסוף של אמריקה ושאפותיה באזור.

באשר לישראל, נסראללה חזר על עמדות היסוד של איראן וחיזבאללה: קרנה של ישראל בירידה והשלטון הציוני יושמד בעתיד הקרוב. חמינאי סבור כי פשרה עם ישראל לא תשיג דבר וכי המאבק הפלסטיני טיפח דור חדש של פלסטינים לוחמים אשר מאמינים יותר מאי פעם כי ישו בו לארץ אבותיהם. מסקנתו של נסראללה מהצלחותיו של חמינאי להעריך מצבים בעבר, היא כי בעזרת אללה, ישראל מתקרבת אל סופה.

1. Josie Ensor, "Britain Open to Contacts with Hizbullah," *Daily Star* (Beirut), December 1, 2009.
2. *As-Safir*, November 24, 2009.
3. Ibid.
4. *Al-Manar*, November 30, 2009.
5. This manifesto joins a series of previous political manifestos that were published at the end of the general conferences that Hizbullah conducted in May 1993 (the 3rd Conference), summer 1995 (the 4th), summer 1998 (the 5th), in 2004 (the 6th), as well as the election manifestos for the parliamentary elections in which Hizbullah participated in 1992, 1996, 2000, and 2005. For an analysis of Hizbullah's political and election manifestos, see Shimon Shapira, *Hezbollah between Iran and Lebanon* (Tel Aviv: HaKibbutz Hameuhad, 2000), pp. 186-192.
6. For an analysis of the "Open Letter," see Shapira, pp. 126-8.
7. Abdul Rahman Al-Rashed, "Nasrallah: Prime Minister of Lebanon," *Asharq Alawsat*, December 7, 2009.
8. Tony Badran, "For Hezbollah, Lebanon Is an Afterthought," *Now Lebanon*, December 8, 2009, <http://www.nowlebanon.com/NewsArticleDetails.aspx?ID=131055>.
9. www.mowjcamp.com/article/id/64087.

האשליה על מתינות החיזבאללה

שמעון שפירא

מאי 2010

במאי 2010 גילה ג'ון ברנן, יועצו של הנשיא אובמה לביטחון פנים וללוחמה בטרור, כי הממשל מחפש דרכים לחיזוק "גורמים מתונים" בתוך ארגון חיזבאללה, שכן ארגון זה, הוא הסביר, אינו עוד "ארגון טרור טהור" והוא הופך לחלק מן המבנה הפוליטי של לבנון. העובדה שחיזבאללה הוא חלק ממנגנון הביטחון האיראני לא הטרידה משום מה את ברנן ולא השפיעה על ניתוח זה של מניעי הארגון.

לא הייתה זו הפעם הראשונה שברנן הביע את דעתו זו. ביולי 2008 הוא העלה את האפשרות להגדלת "חלקו של חיזבאללה במאבק הדמוקרטי המתנהל בלבנון". אף שהכיר בתמיכה המהותית של איראן בחיזבאללה, הוא המעיט בערך תפקידה של איראן בהחלטות המבצעיות שמקבלים מנהיגי הארגון. בעיני ברנן חיזבאללה הוא ארגון לבנוני אותנטי ועל וושינגטון לעודד את היטמעותו במערכת הפוליטית בלבנון.¹ עוד ציין כי מאז הפך חיזבאללה "לשחקן קבוע במערכת הפוליטית של לבנון", חלה "ירידה ניכרת במתקפות הטרור שיוזם הארגון". הגורם המרכזי מאחורי הצגת חיזבאללה כארגון בעל פוטנציאל למתינות, המבקש להשתלב במערכת השלטון בלבנון כמפלגה פוליטית נוספת, הוא הרצון להמעיט מהשפעתה של איראן על קבלת ההחלטות של חיזבאללה.

ברנן לא היה היחיד שלא הבין עד תום את תפקידה המרכזי של איראן בחיזבאללה. במחקר חשוב על איראן משנת 2009 של מכון ראנד נאמר, כי חיזבאללה "עושה מאמצים רבים להתרחק מן החסות האיראנית".²

אפילו מומחים ופוליטיקאים ישראלים ראו לפרקים בחיזבאללה ארגון המושפע בראש ובראשונה על ידי הזירה הלבנונית הפנימית. עוד צעד בכיוון זה הוא הרעיון שחיזבאללה צמח והתחזק עקב נוכחותה של ישראל על אדמת לבנון. לדוגמה, בריאיון לציון עשור לנסיגה מלבנון אמר שר הביטחון אהוד ברק: "חיזבאללה לא היה קיים כשנכנסנו; שהותנו שם הקימה אותו. חיזבאללה התחזק לא כתוצאה מיציאתנו מלבנון, אלא כתוצאה משהותנו על אדמתה".³ בקביעתו זו חיזק ברק את הטענה השגויה לפיה חיזבאללה הוקם בתגובה לכניסת ישראל ללבנון בשנת 1982.

לידתו של ארגון חיזבאללה

העובדות ההיסטוריות שונות לחלוטין. מיד לאחר הקמת הרפובליקה האסלאמית בשנת 1979, קיבלה איראן החלטה אסטרטגית לייצא את המהפכה האסלאמית למרחב הערבי והאסלאמי. לשם כך הטיל אייתוללה חומייני על אייתוללה עלי מונטזרי ליצור "מהפכה שנייה". הוקם מנגנון איראני מיוחד, מאויש באנשיו של מונטזרי, שתפקידו היה להקים ולתמוך בתנועות אסלאמיות בכל העולם האסלאמי והערבי, במטרה שתאמצנה את המודל האיראני של שלטון אסלאמי.⁴

לבנון נבחרה כיעד הראשון, וזאת לאור מצבה הפוליטי המעורער והאוכלוסייה השיעית הגדולה במדינה, ששמרה על קשרים עם איראן שנים רבות. בשנות השבעים הייתה לבנון כור ההיתוך של המנהיגות האיראנית המהפכנית הבכירה. כאן מצאו מנהיגיה מקלט וכאן התאמנו בנשק. מסריו המוקלטים של חומייני הופקו גם הם בלבנון ומשם נשלחו לכל רחבי איראן כדי להפיץ את תורתו של האימאם.⁵

שאיפתה של איראן להשתלט על תנועת אמל, התנועה השיעית הדומיננטית בלבנון עד 1982, נכשלה. אמל סירבה לקבל את עיקרון *Vali-e Faqih*, עיקרון יסוד של הרפובליקה האסלאמית המצווה על נאמנות דתית ופוליטית למנהיג איראן. אמל סירבה, שכן ראתה את עצמה בראש ובראשונה כתנועה לבנונית נאמנה ללבנון. האיראנים חיפשו תנועה שיעית חדשה שתהיה נאמנה לאיראן.

לאחר שאיראן נכשלה בניסיונותיה להשתלט על אמל, החליטה טהרן להקים תנועה שיעית שתהווה חלופה לאמל ושתייצג נאמנה את שאיפותיה של איראן בלבנון. הקמת התנועה החדשה הוטלה על שגריר איראן בדמשק, עלי אכבאר מוחתשמי, לפני מלחמת לבנון הראשונה בקיץ 1982.⁶ מוחתשמי יצר את "מועצת לבנון", שהורכבה מנציגי ארגונים שיעים פרו-איראנים. הוא עמד בראש גוף זה עד לאיחודן של כל התנועות השיעיות בלבנון אשר התנגדו לאמל או התנתקו ממנה, ואז יצר את חיזבאללה.⁷

איראן ניצלה את הוואקום השלטוני בלבנון בעקבות מלחמת 1982 ושלחה ללבנון כוח משימה שמנה כ-1,500 מדריכים ולוחמים של משמרות המהפכה. תפקידם היה לאמן את ראשוני חיזבאללה, לייעץ להם ולסייע בהקמת מוסדות התנועה החדשה, שמרכזה היה בבעל-בק. המנהיג השני של חיזבאללה, עבאס מוסאווי, השתתף בקורס הראשון של משמרות המהפכה בלבנון.

אין ספק כי מלחמת לבנון הראשונה, כמו גם כניסת הכוח הרב-לאומי שהיה מורכב מיחידות צבא של ארה"ב, בריטניה, צרפת ואיטליה, היו "סדין אדום" עבור החיזבאללה והאיצו את ההתחזקות הצבאית של הארגון. זאת ועוד, הכיבוש הישראלי המתמשך של דרום לבנון (1982-2000) שימן את גלגלי המהפכה האסלאמית של חיזבאללה והוביל להתעצמותו הצבאית, הפוליטית והחברתית. המדינה הלבנונית לא הצליחה להטיל את מרותה על השיעים בדרום לבנון, בפקעא ובדרום ביירות. ארגון חיזבאללה הפקיע את המונופול על השימוש בכוח, מרכיב חשוב בריבונותה של מדינה, מידי ממשלת לבנון.

המיליציה של חיזבאללה בראשותו של חסן נסראללה חזקה לאין ערוך מצבא לבנון בהנהגתו של נשיא לבנון, ומערכת המוסדות האזרחיים שבנה הארגון מספקת תשובות יעילות יותר לצורכי האוכלוסייה מאלה שמספקת ממשלת לבנון. השכר החודשי של עובד במנגנון האזרחי של חיזבאללה בשנת 2002 נע בין 600 ל-800 דולר, בעוד ששכרם של עובדי המערכת הממשלתית לא עלה על 500 דולר בחודש.⁸

חיזבאללה וכישלון המדינה הלבנונית

חיזבאללה אינו ארגון לבנוני לאומי, כפי שטוענים לא אחת במערב, אף שהוא מיוצג בפרלמנט הלבנוני הודות לאישור מיוחד שניתן לארגון על ידי מנהיג איראן, אייתוללה עלי חמינאי, בשנת 1992.⁹ התנועה מיוצגת בממשלת לבנון מאז 2005, לאחר יציאתם של כוחות סוריה מלבנון. נסראללה פועל בלבנון כשליחו האישי של חמינאי. הוא ואנשיו אינם נאמנים לנשיא לבנון או לממשלת לבנון אלא למנהיג איראן, שהוא ה-Marja-e Taqlid (מודל החיקוי), ה-Vali-e Faqih - הוא מתווה הדרך ומנהיג חיזבאללה כפוף אליו הלכתית ופוליטית.

הנאמנות של נסראללה למנהיג איראן אינה דתית טהורה והיא שונה לחלוטין מן הסמכות של האפיפיור כלפי מאמיניו. היא כוללת כפיפות פוליטית על כל המשתמע מכך. ואכן, במאסר 2007 הודה סגנו של נסראללה, נעים קאסם, בריאיון בטלוויזיה האיראנית בשפה הערבית, *אלכוותר*, כי חיזבאללה נדרש לקבל אישור למבצעי מן ההנהגה האיראנית העליונה.¹⁰

על כן יש לראות בכוחו הצבאי של חיזבאללה, שהוא חזק מכל כוח צבאי של תנועה פוליטית אחרת בעולם ואף מכוחן של מדינות ריבוניות רבות, את זרועה הארוכה של איראן, כפי שאמר שר ההגנה של ארה"ב לשעבר, ויליאם גייטס. מאז 2006 והתעצמות הברית הצבאית בין איראן לסוריה, שהגבירה עוד את העוצמה הצבאית של חיזבאללה, נראה שגם נשיא סוריה מתייחס לחיזבאללה כאל זרועו הארוכה בלבנון. הקשר המיוחד שנרקם בין סוריה ואיראן עם חיזבאללה, על חשבונה של המדינה הלבנונית הכושלת שוויתרה על ריבונותה, הופכת את חיזבאללה לשליט האמתי של לבנון. זהו רק עניין של זמן עד שיבשיל תהליך זה לכדי החלטתו של חיזבאללה לתרגם את כוחו הדמוגרפי למטבע פוליטי ולהקים את הרפובליקה האסלאמית של לבנון.

הסיכון שבהבנה מוטעית של חיזבאללה

הבנה מוטעית של מהותו הפוליטית של חיזבאללה עלולה להוביל לשגיאות מדיניות. בשנת 2000 הייתה מקובלת בישראל הדעה כי אם תיסוג ישראל מלבנון נסיגה חד-צדדית, יאבד ארגון חיזבאללה את המוטיבציה להמשיך הלחימה ויהפוך למפלגה פוליטית נאמנה למדינה הלבנונית, ללא כוח מזוין. אך דווקא לאחר הנסיגה הישראלית החל חיזבאללה בהתחמשות מואצת בטיילים, בכללם טילים איראניים ארוכי טווח, שחלקם הופעל בסופו של דבר במלחמת לבנון השנייה בשנת 2006.

יש בין הפרשנים שניסו לזהות מגמות מתונות בחיזבאללה, כשהם מבחינים הבחנה מוטעית בין "הזרוע הצבאית" ל"זרוע הפוליטית" של הארגון. ממשלת בריטניה פרסמה את ההבחנה הזאת בין הזרועות השונות של חיזבאללה בראשית שנת 2009. כפי שציין המומחה לענייני המזרח התיכון, טוני בדראן, זוהי הבחנה מוטעית.¹¹ הוא מציין, כי סגנו של נסראללה, נעים קאסם, אמר אשתקד *ללוס אנג'לס טיימס* כי מנהיגות חיזבאללה שולטת הן בפעילות הארגון בתחום הרווחה והן בפעילות הג'יהאד: "אותה מנהיגות המכוונת את העבודה הפרלמנטרית והממשלתית מנהיגה גם את פעולות הג'יהאד". במלים אחרות, חיזבאללה הוא ארגון ממורכז מאד.¹²

היום האמירה, שיש בחיזבאללה גורמים מתונים שהתרחקו מן הטרור, עלולה להוביל את הדרגים המדיניים במערב להתעלם מן האיום הישיר של החיזבאללה על האוכלוסייה האזרחית בישראל בפקודת נותני חסותו האיראנים. ב-20 במאי 2010 התרברבו מקורות צבאיים של החיזבאללה בריאיון לעיתון הכוויית *al-Rai* כי ישראל תופצץ מדי יום ב-15 טונות חומרי נפץ אם תפרוץ עוד מלחמה.¹³ זאת ועוד, התפיסה לפיה לחיזבאללה יש מערכת קבלת החלטות עצמאית המשרתת את האינטרסים של חיזבאללה ללא קשר הכרחי לאיראן וללא קבלת תכתיבים מאיראן שגויה לחלוטין. תפיסה זו גורסת גם כי במקרה של תקיפה ישראלית או אמריקנית על מתקני הגרעין של איראן "ישקול חיזבאללה את אינטרסיו הוא" ולא יגיב בהכרח בירי טילים על ישראל. זאת, כדי שלא לאפשר תגובה ישראלית שתפגע קשות בהישגיו של חיזבאללה בלבנון, כמו גם פגיעה קשה בתשתיות של המדינה הלבנונית.

הדעת נותנת כי תפיסה זו מתעלמת מהקשר המיוחד הקושר את חיזבאללה לאיראן, שנועד בראש ובראשונה לשרת מטרות איראניות בלבנון ומול ישראל. כל מערך הטיילים ארוכי הטווח ולטווח הבינוני נבנה כדי להרתיע את ישראל מלתקוף את מתקני הגרעין באיראן. אם תיכשל ההרתעה וישראל תתקוף באיראן, תינתן הפקודה להטיל את כל מערך הטיילים שבנתה איראן בלבנון לתוך שטח ישראל.

1. John Brennan, «The Conundrum of Iran: Strengthening Moderates without Acquiescing to Belligerence,» *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 618, July 2008.
2. Frederick Wherey et al., *Dangerous But Not Omnipotent: Exploring the Reach and Limitation of Iranian Power in the Middle East* (Rand, 2009). See also Steven Simon and Jonathan Stevenson, "Disarming Hezbollah," *Foreign Affairs* website, January 11, 2010.
3. *Yediot Ahronot* [Hebrew], May 7, 2010. Barak told *Newsweek* on July 18, 2006: "When we entered Lebanon...there was no Hezbollah. We were accepted with perfumed rice and flowers by the Shia in the south. It was our presence there that created Hezbollah." Quoted by Augustus Richard Norton, *Hezbollah: A Short History* (Princeton: Princeton University Press, 2007), p. 33.
4. Shimon Shapira, *Hizbullah between Iran and Lebanon* (Hakibbutz Hameuhad, 2000), p. 90.
5. For information about the Iranians who operated in Lebanon, see the first chapter in the important compendium, H.E. Chehabi, ed., *Distant Relations: Iran and Lebanon in the Last 500 Years* (Oxford: Centre for Lebanese Studies and I.B.Tauris, 2006).
6. Manal Lutfi, "Syria: Between Tehran and Hizbullah," *Asharq al-Awsat*, June 16, 2008.
7. Shapira, *op. cit.*, pp. 134-139.
8. Dima Danawi, *Hizbullah's Pulse: Into the Dilemma of the al-Shahid and Jihad al-Bina Foundations* (Beirut: 2002), p. 50, n. 30.
9. Naim Qassem, *Hizbullah: The Story from Within* (London: Saqi, 2005), p. 191.
10. http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/pdf/hezbollah_e0407.pdf.
11. Tony Badran, "Hezbollah is Not the IRA," *Now Lebanon*, February 2, 2010.
12. This point is made in Michael Young, "A Foolish Quest in Hezbollahland," *Now Lebanon*, May 21, 2010.
13. "Hizbullah Sources: Israel Will Be Bombarded with 15 Tons of Explosives a Day in Case of War," *Naharnet*, May 20, 2010, <http://www.naharnet.com/domino/tn/NewsDesk.nsf/getstory?openform&C57030D6D391B08DC2257727004D2935>.

התכנית המבצעית של חיזבאללה: טילים על תל אביב וכיבוש הגליל

שמעון שפירא

נובמבר 2011

ב-27 באוקטובר 2011 דיווח העיתון הלבנוני *אלג'ומהורייה* כי בשבועות האחרונים קיים מנהיג חיזבאללה, חסן נסראללה, שורת פגישות עם הדרג הצבאי הגבוה ביותר של הארגון, כמו גם עם המפקדים בשטח ומפקדים ברמה המבצעית, האחראים על הכנת הכוח הצבאי של חיזבאללה למלחמה עם ישראל. נסראללה עדכן את המפקדים בהתפתחויות האזוריות, המצב בלבנון ובעניינים ארגוניים פנימיים. נסראללה הדגיש את החשיבות הראשונה במעלה של שמירה על ביטחון שדה של הארגון וזאת לאור הצלחות ארגוני המודיעין של ישראל לחדור לשורות חיזבאללה ולגייס בעלי תפקידים רגישים. חשיפת סוכנים בקרב חיזבאללה הטרידה ביותר את נסראללה ואת המנהיגים האחרים.

על פי מקורות מקורבים לחיזבאללה, ההנחיה המבצעית של נסראללה למפקדים הייתה להתכונן למצב שבו בעימות הצבאי הבא עם ישראל ישגר חיזבאללה טילים על תל אביב מיד בתחילת המלחמה ובו בזמן כוחותיו ייצאו למשימת כיבוש הגליל. המקור הדגיש שזוהי הנחיה מבצעית ולא חלק מלוחמה פסיכולוגית.

המסקנה של חיזבאללה מלקחי מלחמה לבנון השנייה היא שבפעם הבאה לא יהיו לישראל קווים אדומים במלחמתה נגד לבנון ונגד חיזבאללה. על כן מכין הארגון "הפתעות רבות" שישנו את משוואת הכוחות עם ישראל, הן בראשית העימות והן בשלביו המבצעיים.¹

התכנית המבצעית

התכנית המבצעית לכיבוש הגליל הוזכרה בהודעה של נסראללה ב-16 בפברואר 2011, כחלק מן האירועים לציון יום השנה השלישי לחיסול המפקד הצבאי של חיזבאללה, עימאד מורנייה. נסראללה הורה ללוחמיו להיות מוכנים לכיבוש הגליל אם תצא ישראל למלחמה נגד חיזבאללה. מאז מתאמנים כוחות חיזבאללה ומתכוננים לבצע את הפקודה של נסראללה. ההכנות כוללות:

- « זיהוי אתרי נחיתה למסוקים ישראלים ומיקושם.
- « פריסת עוצמת אש טילים ותותחים באזורים שאינם נראים לחיזבאללה כמתאימים למלחמת גרילה, בעיקר באתרים בבקעא.
- « ביקורי מפקדים בחזית ובכלל זה ביקורי משלחות של מומחים צבאיים בראשות חאג' זולפיקאר, שאינו אלא מוסטפה בדר אלדין, מחליפו של מורנייה כאיש הבכיר בחיזבאללה בתחום צבא וביטחון, אשר ממשיך לפעול למרות צו הגירוש שהוצא נגדו על רצח ראש הממשלה רפיק חרירי. המשלחת הצבאית הבכירה ביקרה בבקעא ובדרום לבנון.
- « סיום סדרת האימונים האינטנסיביים באיראן ל-727 לוחמים בשיטות חדשות ללוחמת גרילה וליחידות קומנדו מיוחדות.
- « סיום קורסים למפעילי טילים מתקדמים ונשק אנטי-טנקי. נאמר כאן כי חיזבאללה הצטייד בטיילים איראנים "חכמים" נגד טנקים, בעלי יכולת פגיעה במערכות ההגנה של טנקי המרכבה.

התרחיש הצבאי שלקראתו מתאמנים כוחות חיזבאללה הוא שיגור עשרת אלפים טילים, לפחות, מיד עם תחילת המלחמה נגד מטרות צבאיות ואסטרטגיות ישראליות, כגון שדות תעופה, מחנות צבא ומתקנים חיוניים, כולל מתקנים ימיים, ואחר כך שיגור טילים ממקורות שיפתיעו ישראל.

התכנית המבצעית לכיבוש הגליל

המקור דיווח עוד כי התכנית המבצעית שהכין חיזבאללה, יחד עם מומחי אסטרטגיה איראניים בכירים, מתבססת על שימוש בחמשת אלפים לוחמים שהתאמנו לאחרונה באיראן במיוחד לקראת יעד זה. בדיווח אחר נאמר כי בשבועות האחרונים השלימו כוחות חיזבאללה אימון אינטנסיבי באיראן והם נפרשו בדרום לבנון ובבקעא. כן דווח כי באזור העיירה מיידון במזרח הבקעא השלימו יחידות הנדסה של חיזבאללה עבודות תשתית ושיפור עמדות, בעוד יחידות הנדסה של צבא לבנון מיקשו אזורים במזרח הבקעא - שנראו להם אתרים אפשריים לנחיתת כוחות משימה מיוחדים של ישראל שמטרתם לתקוף את פריסת הטילים והתותחים.²

המקור המקורב לחיזבאללה ציין כי הכוח הלוחם של הארגון ימנה חמש חטיבות ובכל אחת מהן אלף לוחמים. כל חטיבה אחראית לאזור לחימה שסומן לכיבוש בצפון הארץ. כל חטיבה מכירה את הנתונים הגאוגרפיים ואת התנאים הטופוגרפיים המיוחדים של הגזרה שלה ומתאמנת לכבוש אותה.

« חטיבה 1 - תשתלט על נהריה או חלקים מנהריה לאחר שתחצה את הגבול בראש הנקרה. על פי המידע של חיזבאללה, אמצעי ההגנה באזור זה הם דלים, המרחק קצר (שבעה קילומטרים) ואין יכולות צבאיות או בעיות טופוגרפיות מיוחדות העשויות לעכב את היחידה בהשגת מטרתה. בו בזמן ינחת בנהריה בדרך הים כוח של 150 לוחמים שיגיעו בסירות מהירות שנמצאות כבר ברשות חיזבאללה. משימתו של כוח זה היא לקחת בני ערובה רבים ככל האפשר כדי למנוע מישראל להפציץ את כוחות חיזבאללה בגזרה.

« חטיבה 2 - תשתלט על העיירה שלומי המונה 6,500 תושבים ומרוחקת כ-300 מטרים מן הגבול. המטרה היא לנתק את קווי האספקה של צה"ל ולא לפץ אותו לשלוח תגבורות מן המזרח.

« חטיבה 3 - קיבלה פקודה להגיע לכרמיאל ולכבוש שטחים מדרומה, כשהמטרה היא לחסום את התנועה מעכו לצפת.

« חטיבה 4 - תשתלט על הקיבוצים מלכיה, רמות נפתלי ויפתח, כדי למנוע מצה"ל ירי מאזורים אלה לדרום לבנון.

« חטיבה 5 - תשמש כוח עתודה אסטרטגית למשימות מיוחדות.

סיכום

ההסלמה בהצהרותיו הפומביות האחרונות של נסראללה על יעדים מוגדרים במלחמה הבאה - טילים על תל אביב מיד בתחילת המלחמה וכיבוש הגליל - יחד עם השלמת ההכנות הצבאיות, אינה מתרחשת בתוך חלל ריק. הצהרות אלה נובעות מהתגברות החשש בחיזבאללה כי תקיפה ישראלית ו/או אמריקנית את איראן מממשת ובאה. כזרוע האסטרטגית של איראן, הרואה עצמה כקו ההגנה הראשון נגד ישראל, מבקש חיזבאללה, בסיוע איראן, להרתיע את ישראל. על כן חוזר נסראללה ומדגיש שחיזבאללה לא ייזום מתקפה נגד ישראל, אך יפעל כתגובה לפעולה ישראלית שתסחף את לבנון למלחמה.

הערות

1. *Al Joumhouria*, 27 October 2011.

2. *Al Shiraa*, 27 October 2011.

איראן מגבירה את חימוש חיזבאללה נגד ישראל

ז'ק נריה
ינואר 2011

טיילים חדשים מאיימים על העורף בישראל

בינואר 2010 דיווחו שירותי הביון האמריקניים על העברתם של 26 טילי M-6002 מתוצרת סוריה לארגון חיזבאללה בלבנון. טילים אלה, בעלי טווח של 250 ק"מ, מיועדים לחיזוק יכולתו של הארגון להכות בעורף הישראלי אם וכאשר יפרצו פעולות איבה. לדיווח זה אין אישור, אך הוא עולה בקנה אחד עם מאמציהם האחרים של סוריה, איראן וחיזבאללה להתכונן לסבב חדש של פעולות איבה עם ישראל.

סוד גלוי הוא כי הגבול בין סוריה ללבנון פתוח לרווחה כדי להבטיח אספקת חומרי לחימה לחיזבאללה. פריסתו של צבא לבנון לאורך 359 הקילומטרים של הגבול עם סוריה דלילה, ואין ביכולתו לחסום את תנועותיהם של לוחמי חיזבאללה או של אנשי משמרות המהפכה האיראנים. כל תכנית לחסימת הגבול חייבת לקחת בחשבון את נוכחותם של הארגונים הפלסטיניים הכפופים לסוריה, כגון "החזית העממית לשחרור פלשתיין - המפקדה הכללית" ו"אינתיפאדת הפתח".¹

הרשת הלוגיסטית של ארגון חיזבאללה

באביב 2010 זכו שירותי הביון המערביים להצצה נדירה לרשת הלוגיסטית שנבנתה על ידי סוריה, איראן וחיזבאללה להעברת נשק מאיראן לארגון חיזבאללה בלבנון. רשת זו נבנתה בעקבות רצח המפקד הצבאי של חיזבאללה, עימאד מורנייה, ומטרתה העיקרית לאבטח את הפעילות החשאית של חיזבאללה ולדאוג לביטחונם של לוחמיה ומפקדיה.

שלושה גופים לוגיסטיים עוסקים בהעברת נשק.² תחת ידיהם עברו לפחות 40,000 רקטות מכל הגדלים, ששולחת איראן לחיזבאללה במטרה לחדש את מצבורי הנשק שאבדו במלחמת לבנון השנייה ולספק לחיזבאללה את היכולות להכות עמוק בתוך שטחה של ישראל - יכולות שעולות בהרבה על אלה שהיו לארגון בשנת 2006. בכיר בפנטגון גילה, כי לחיזבאללה 50,000 רקטות וטיילים, בכללם 40-50 טילים מסוג פתח-110 ו-10 טילי קרקע-קרקע מסוג סקאד-סי.³

על פי מברק של מחלקת המדינה של ארה"ב מ-25 בפברואר 2010, שפורסם בוויקייליקס, "ממשלת ישראל מודאגת מכך שסוריה מתכוונת להעביר בקרוב מאד טילי סקאד-די לחיזבאללה בלבנון. אנחנו שותפים לדאגה זו. העברת נשק כזה תהווה הסלמה מהותית במצב נזיל העלול לאיים על יציבות האזור". דיפלומטים אמריקנים קיבלו הוראה "להתריע" בפני ממשלת סוריה "על הסלמה חמורה כזו", ולהזהיר כי "תמיכה מבצעית בחיזבאללה היא טעות אסטרטגית המהווה פגיעה באינטרסים הלאומיים ארוכי הטווח של סוריה".⁴

זאת ועוד, כ-10,000 לוחמי חיזבאללה צוידו בנשק אישי, בטילים לטווח בינוני וארוך ובנשק תלול מסלול ושטוח מסלול. לפי עיתון הארץ, סיפקה איראן לחיזבאללה מל"טים ואולי אפילו מטוס תקיפה. משמרות המהפכה האיראנים זוהו כמי שאחראים לאימון צוותי החיזבאללה בהפעלת מערכות נשק אלה.⁵

יחידה 108, שמשרדיה בדמשק, היא הגוף המרכזי בשרשרת הארגונית העוסקת בהעברת נשק והיא הייתה מעורבת בהעברת טילי M-6002. תפקידה של יחידה זו הוא להעביר את הנשק המגיע מאיראן ומבסיסים

לוגיסטיים בסוריה לבסיסים לוגיסטיים לאורך גבול סוריה-לבנון ובסמוך לו. מחסנים "סדירים" ממוקמים בדמשק, בדומא שבקרבת דמשק וליד אדרא, הסמוכה לשדה התעופה הבינלאומי. מחסני "מילואים" ממוקמים באזור חלב, חומס ועיר החוף טרטוס.

הגוף השני בשרשרת הלוגיסטית הוא יחידה 112, שתפקידה לפזר את חומרי הלחימה בין יחידות חיזבאללה בבקעא ובמקומות אחרים. ההעברות נעשות בשיירות של משאיות, המחליפות לעתים קרובות את לוחיות הרישוי שלהן.

לבסוף, יש גם שתי יחידות משנה של יחידה 100, שתפקידן להעביר לוחמי חיזבאללה ויועצים איראניים בין סוריה, איראן ולבנון. זו היחידה המשגרת לאיראן צוותים של חיזבאללה לאימונים בהפעלת מערכות הטילים.

יש להדגיש כי כיום שולטים האיראנים בחיזבאללה הרבה יותר מאשר אי פעם בעבר. הגנרל האיראני חסן מאהדווי, מפקד הכוח הלבנוני במשמרות המהפכה, יושב בביירות יחד עם קצינים ומומחים איראניים.

משמרות המהפכה האיראנים מפתחים נתיבים חדשים להברחת נשק

ב-3 בנובמבר 2009 עצר חיל הים הישראלי את ספינת המשא MV Francop שהובילה נשק איראני המיועד לחיזבאללה. הספינה הייתה בדרכה לנמל הסורי לטקיה. נתפסו קרוב ל-500 טונות נשק שהיו מוסתרים ב-36 מכולות. היו שם 2,800 רקטות קצרות טווח מ"מ ו-122 מ"מ וגם פגזי תותחים 106 מ"מ ללא רתע, רימונים ותחמושת.⁶ כאשר הבינו האיראנים ששירותי המודיעין של המערב ושל ישראל ממקדים את מאמצי האיסוף שלהם בלבנון, בסוריה ובאיראן, הם החלו לפתח נתיבי הברחה חלופיים, נתיב ההברחה בסודן נחשף והותקף במרס 2009.

במרס 2010 נעצרו באיטליה חמישה אזרחים איטלקים ושני אזרחי איראן באשמת הברחת נשק. החוקרים גילו שהרשת פעלה מאז 2007 ועסקה ברכישת חומרי לחימה באירופה והעברתם לאיראן דרך אנגליה, שוויץ ורומניה.⁷ אלבניה שימשה בסיס העברה לנשק שנרכש עבור חיזבאללה באוקראינה.⁸ גם בתאילנד נתפס משלוח של חומרי לחימה שנשלח מצפון קוריאה לחיזבאללה, לאחר שתקלה טכנית אילצה את המטוס לנחות נחיתה חירום בבנגקוק.⁹

נתיב נשק אפריקני נחשף באוקטובר 2010, כאשר שלטונות ניגריה תפסו בנמל לאגוס 13 מכולות שהגיעו מאיראן ובהן רקטות 107 מ"מ, פצצות, רימונים, רובים, מכונות ירייה ותחמושת שהוסוו כחומרי בנייה.¹⁰ שלטונות ניגריה החליטו לנקוט בפעולה בעידוד אמריקני. זאת ועוד, החלטה 1929 של מועצת הביטחון של האו"ם מתירה למדינה לתפוס ספינות החשודות בהעברת נשק לשם בדיקת מטענן.

כתוצאה מחשיפת הספינה, אולץ הפקיד האיראני עלי אכבר טבאטבאי, האחראי על המחלקה האפריקנית בכוח אלקודס של משמרות המהפכה והאחראי הישיר לשיגור הספינה, לברוח ולבקש מקלט בשגרירות איראן באבוג'ה, בירת ניגריה. מן השגרירות הוא עשה דרכו ישירות למטוסו הפרטי של שר החוץ האיראני, מנהוצ'ר מותאקי, שביקר אז בניגריה, ונמלט לאיראן. עם זאת עוזרו של טבאטבאי, עזים אגה ג'אני, נעצר על ידי שלטונות ניגריה.¹¹

תפקידה של הפזורה הלבנונית-שיעית

שירותי המודיעין של איראן, הפועלים במסגרת משמרות המהפכה, הקימו תאים רבים באפריקה. רוב התאים האלה נסמכים על מהגרים שיעים מלבנון החיים באפריקה. פעילות זו מתבצעת במסגרת החטיבה האפריקנית של כוח אלקודס במשמרות המהפכה, בראשותו של הגנרל קאסם סולימאני. על פי השבועון הלבנוני אלשראע, עימאד מורנייה הוא שהגה את הקמת תאי התמיכה בקהילות של לבנונים שיעים מחוץ ללבנון. לבנונים שגויסו למאמצי המודיעין של איראן הוזמנו לבקר באיראן להדרכה בתחום המודיעין. עם שובם הם שימשו גרעין לגיוס אנשים נוספים ובסיס לפעילות המודיעין האיראני בארצותיהם.¹²

הוכחה למעורבות כזו של אזרחי לבנון נמצאה ביוני 2010 כאשר האינטרפול עצר בפרגוואי אזרח לבנוני והאשים אותו במימון חיזבאללה.¹³ באותו חודש נעצרו שני לבנונים באוהיו, ארה"ב, והואשמו בסיוע לחיזבאללה.¹⁴ אין ספק כי הקהילה הלבנונית-שיעית מחוץ ללבנון היא קרקע נוחה לגיוס מודיעין איראני. היכרותם עם הסביבה בה הם החיים, יכולתם לנוע בקלות, שליטתם בשפת המקום ויכולתם לקבל תמיכה מן הפקידות המקומית באמצעות שוחד או קשרי מסחר, כל אלה נותנים לאיראן יתרון משמעותי. ואולם, לאור ההקשחה בסנקציות נגד איראן ופעילות המנע של שירותי המודיעין המערביים בראשות ארה"ב, נשמעו הסתייגויות באשר לציות עיוור לאיראן. כמו כן, היעדים האסטרטגיים של איראן לאו דווקא עולים בקנה אחד עם האינטרסים הצרים של הפזורה הלבנונית-שיעית, הממוקדת בעיקר בחיפוש אחר מנעמי החיים ובצבירת הון.¹⁵

ההכנות הקדחתניות של חיזבאללה לחידוש העימות

בעקבות מלחמת לבנון השנייה ארגן חיזבאללה מחדש את מערכת השליטה והבקרה של הארגון. בסיוע יחידות ההנדסה של משמרות המהפכה האיראנים נחפרו בדרום לבנון מנהרות המסתירות את הלוחמים מעינם הפקוחה של מל"טים ישראלים המפטרלים באזור.

מרכזי שליטה של חיזבאללה מצוידים גם במערכת תקשורת עצמאית, נפרדת מן המערכת המכסה את כל לבנון. מברק של מחלקת המדינה של ארה"ב מיום 16 באפריל 2008, שפורסם ב*וויקייליקס*, "מגלה הקמת רשת שלמה של סיבים אופטיים על ידי חיזבאללה בכל לבנון". שר התקשורת של לבנון, מרוואן חמדי, אמר כי הקרן האיראנית לשיקום לבנון היא מקור המימון של הרשת.¹⁶

כמו בעבר, ממשיך ארגון חיזבאללה להסתיר חומרי לחימה במסגדים, בבתי ספר, בתחנות כיבוי אש וכד'.¹⁷

על פי המודיעין הישראלי לפחות מאה כפרים לבנוניים הפכו לבסיסי צבא לכל דבר.¹⁸

כל זה מצביע על הכנות קדחתניות של איראן, לא רק בציפייה לחידוש העימות הצבאי בין חיזבאללה לבין ישראל, אלא גם בציפייה לאפשרות שחיזבאללה יפעל להשתלטות על ממשלת לבנון, אם יחליט לעשות זאת.

1. Sanaa Aljaq, «Smuggling of Weapons and Fighters Continues in Front of the World and the Common Borders Are Open to the Syrians,» *Asharq Alawsat* (London), November 11, 2008.
2. Georges Malbrunot, “Dans le secret des caches d’armes du Hizbullah,” *Le Figaro-International*, October 26, 2010.
3. Iran-Hizbullah Relationship Tracker 2010, Iran Tracker, November 16, 2010, www. Irantracker.org.
4. <http://213.251.145.96/cable/2010/02/10STATE17307.html>.
5. Iran Tracker.
6. “Israeli Navy Captures Ship Carrying Weapons on Its Way to Hizbullah in Lebanon,” Intelligence and Terrorism Information Center, November 5, 2009, http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/English/eng_n/html/iran_e035.htm.
7. “Italy Arrests Iran Arms Smugglers,” *AlJazeera.net*, March 3, 2010.
8. Iran Tracker.
9. Ibid.
10. Alex Fishman, “The Iranian Octopus,” *Yediot Ahronot*, October 31, 2010.
11. Hassan Zabaraa, “Iranian Intelligence in Africa Threatens the Life and the Interests of the Lebanese,” www.alshiraa.com/details.php?id=6569.
12. Ibid.
13. Iran Tracker.
14. Ibid.
15. Hassan Zabaraa.
16. <http://cablesearch.org/cable/view.php?id=08BEIRUT523&hl=Iran+Syria>.
17. Sanaa Aljaq. See also “Hizbullah Tunnels Under Border,” *Jerusalem Post*, July 13, 2010.
18. *Ha’aretz*, July 8, 2010.

על המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה (ע"ר)

הפורום למשפט בינלאומי - הפורום מתמודד עם סוגיות הנוגעות למשפט הבינלאומי במאבקה של ישראל נגד הטרור ומספק מענה להאשמות נגד ישראל בגין החזקתה בשטחים נתונים במחלוקת וזכותה להגנה עצמית. כמו כן פועל המרכז לקידומה של אמנה בינלאומית נגד הסתה לטרור.

המאבק בדה-לגיטימציה של ישראל - המרכז פועל בכל הזירות הרלוונטיות נגד המהלכים לערעור מעמדה של ישראל כמדינה לגיטימית במשפחת העמים.

אנטישמיות בת זמננו - תכנית לחקר האנטישמיות שלאחר השואה ועד ימינו, שורשיה והשלכותיה; מעקב אחר גילוייה והתפשטותה ברחבי העולם. הפרויקט כולל ספרים, הרצאות וכן פרסומים קבועים בסדרת ה-Post Holocaust and Anti-Semitism.

ישראל-אירופה - ניתוח מערכת היחסים בין אירופה לישראל על רקע ההתפתחויות המדיניות האחרונות והפצת חומר הסברתי בשפות אירופאיות.

המרכז הירושלמי מנוהל על ידי חבר עמיתים הכולל אישים ידועים מתחומי הדיפלומטיה, הביטחון והמשפט מישראל וממדינות אחרות.

נשיא: ד"ר דורי גולד
מנכ"ל: חיה הרשקוביץ

חברי הוועד המנהל:
פרופ' ארטור אדלמן
פרופ' רלה גפן
ד"ר מנפרד גרסטנפלד
פרופ' אפרים טורגובניק
צבי מרום
פרופ' שמואל סנדלר
פרופ' יקיר פלסנר

המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה הוא מוסד מחקר עצמאי ללא כוונת רווח, הפעיל משנת 1976 ועוסק בחקר מדיניות. המרכז הירושלמי מתמקד בהעברת מידע וניתוחים אסטרטגיים, מדיניים ומשפטיים באמצעות ניירות עמדה, ספרים ופרסומים וכן בהפצתם למקבלי ההחלטות ומעצבי דעת קהל בעולם. רבים ממחקריו של המרכז הירושלמי בעת האחרונה עסקו בין היתר בזכויותיה של ישראל על-פי המשפט הבינלאומי, הטרור הגלובלי, הסכנה האיראנית ובחינת רעיונות חדשים לפתרונות אזוריים במזרח התיכון.

תכניות מחקר ופרסומים של המרכז הירושלמי:

סוגיות מדיניות, אסטרטגיות וביטחוניות במזרח התיכון - הפרויקט עוסק בצורכי הביטחון של ישראל (גבולות בני הגנה), מעקב אחר ההתפתחויות באיראן ובמדינות האזור, והטרור הגלובלי. הפרויקט כולל מחקרים ופעילות נרחבת בזירה הבינלאומית להסברת עמדותיה ופעולותיה של ישראל בנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני והמלחמה נגד הטרור, ופרסומים יומיים למנהיגות היהודית בארה"ב (Daily Alert).

ICA - Institute for Contemporary Affairs - מכון להצגת עמדותיה של ישראל בסוגיות שוטפות באמצעות תדריכים לדיפלומטים ועיתונאים זרים, הכנה והפצה של מידע רלוונטי. המכון הוקם בשנת 2002 בשיתוף עם קרן משפחת וקסלר מארה"ב. במסגרת המכון מתפרסמות הסדרות Jerusalem Issue Brief, Jerusalem Viewpoints, Strategic Perspectives.

ירושלים והתהליך המדיני - הפרויקט כולל מחקרים על הזכויות המשפטיות וההיסטוריות של ישראל בירושלים על פי הסכמים קיימים ומסמכי או"ם, בחינת התופעה של הבנייה הבלתי חוקית בעיר, וניתוח הסכנות בתרחיש של חלוקת הבירה.

המחקרים וניירות העמדה של המרכז מופיעים באתר האינטרנט: www.jcpa.org וכן באתר בעברית: www.jcpa.org.il